képes melléklet
1984.
március 31.
MAGYAR HÍRLAP

EGY ERDÉLYI FI...

ŰR-IPAR

Miközben Reagan elnök meghirdette a kozmikus fegyverkezés programját, a „csillagok háborúját", az amerikai cégek mind erőteljesebben érdeklődnek a világűr, mint újabb profitszerzési lehetőség iránt. Ma már nem tartozik a tudományos-fantasztikus irodalom birodalmába a világűrben folyó termelés, a termelési célú kísérletezés, hiszen a tervek szerint egy évtizeden belül földi cégek „leányvállalatai" végeznek majd gyártási műveleteket a kozmoszban.

A gondolat egyébként nem az óceán túlsó partjáról származik, hiszen a világűrben folytatott szovjet termelési kísérletek évtizedes múltra tekintenek vissza. A szovjet űrállomások legénysége rendszeresen végez ipari célú kísérleteket — forrasztást, egykristály előállítást stb. — a súlytalanság körülményei között, de a kísérletekben helyet kapnak a mezőgazdasági célú feladatok is. A világűr „kommercializálása" azonban újszerű jelenség, az amerikai cégek most kezdik felfedezni ennek jelentőségét és jövedelmezőségét.

Noha egyelőre nem működik amerikai űrállomás, már most folynak az Egyesült Államok üzleti köreiben az előkészületek egy majdani űrállomáson folyó termelés előkészítésére. A washingtoni kormánynak, valamint az űrhajózási hivatalnak (NASA) mind kevesebb anyagi eszköz áll rendelkezésére űrkutatásra, valamint űreszközök felbocsátására, ezért a jövőben az „űrágazatban" is mind nagyobb szerepet szánnak a magántőkének. Így hamarosan magántársaságok is vállalnak például rakétafellövést a rendszeresen közlekedő űrrepülőgép pedig magáncégek részére is végez „bérmunkát", vagyis kísérleteket, illetve távközlési műholdak pályára állítását. Ez utóbbi művelet technikailag még nem tökéletes, ezért joggal fáj a biztosítótársaságok feje. De fejfájás ide, fejfájás oda — kár esetén fizetnek. A Challenger űrrepülőgép egyik év eleji útja során például nem tudta működőképesen pályára állítani a Western Union Corp. távközlési műholdját, s ugyancsak pályát tévesztett az indonéz kormány Palapa B—2 jelzésű szatellitája is. A NASA pedig borsos árat számít fel a „bérmunkáért". Az űrbehelyezés költsége a megrendelőt 10—20 millió dollárral terheli. Az űrrepülőgép egy útja egyébként 100 millió dollárba kerül. A sikertelen pályárahelyezések miatt a biztosítók a Western Unionnak 15, az indonéz kormánynak pedig 75 millió dollárt kénytelenek fizetni. Ezek az összegek is jelzik, hogy az „űrműveletekben" mind nagyobb szerep vár a jövőben a magántőkére.

Az amerikai cégek termelésük, valamint a kísérletek egy részét szívesen helyezik a Földön kívülre. Egyrészt, mert a súlytalanság körülményei között olyan anyagokat lehet előállítani, amelyek teljesen újszerűek, tehát elősegítik a gyártmányfejlesztést és a vállalatok műszaki haladását. Másrészt viszont az új eljárással készült termékek — minőségüknél és újszerűségüknél fogva — számottevő extraprofithoz juttatják gyártóikat. Már eddig is az amerikai cégek százai jelentették be igényüket az űrbeli termelésre és kutatásra. A John Deere mezőgazdasági gépgyártó óriás, vagy a Du Pont vegyipari konszern például szuperkemény fémötvözeteket szeretne gyártani a kozmoszban, az elektronikai cégek viszont félvezetőket kívánnak előállítani a súlytalanság viszonyai között. A nagy gyógyszergyárak véleménye szerint a világűrben olyan új gyógyszercsaládok előállítására nyílna lehetőség, amelynek földi gyártása ma még nem valósítható meg. A jelentkező vállalatokat és a gyártani kívánt termékeket még hosszasan lehetne sorolni. Kétségtelen, hogy a világűrben olyan gyártási és kísérleti folyamatok végezhetők el, amelyek újabb fejezetét jelenthetik majd korunk technikai, technológiai forradalmának.

Amennyiben sikerül a mintegy 8 milliárd dolláros költségeket előteremteni, 1987-ben megkezdődik az USA-ban annak a nagyméretű űrállomásnak a szerelése, amelyet — többek között a magánipar céljaira — 1991-ben szándékoznak fölbocsátani. Az űrállomás építése nemcsak az amerikai vállalatoknak jelent nagy üzletet, hanem azoknak a japán, francia, olasz, nyugatnémet cégeknek is, amelyek már jelezték társulási szándékukat. Az amerikai kormány pedig különböző kedvezményekkel igyekszik elősegíteni a magánvállalatok tevékenységének a világűrben való kiterjesztését: néhány hónapon belül a törvényhozás elé kerül az a terv, amely 10—25 százalékos adókedvezményben kívánja részesíteni a világűrben termelő vagy az űrállomáson folyó termeléssel kapcsolatos kutatási és fejlesztési munkálatokat végző cégeket. További kedvezmény, hogy az űrtermelés berendezéseire a tulajdonos vállalatok gyorsított leírást alkalmazhatnak.

A NASA is „beszáll" az üzletbe különböző kedvezményekkel, hiszen a magántőke űrbefektetései saját anyagi eszközeit kímélik. A tervek szerint a NASA öt év alatt összesen 50 millió dollárral támogatja majd a magánszektort az űrállomáson való termelés és kísérletezés elősegítésére. Az űrhajózási hivatal véleménye szerint a tervezett űrállomás — ha megvalósul — hidat jelent majd a földi termelés és a világűr iparosítása között. (Begg, a NASA gyik vezetője nemrégiben így nyilatkozott a Business Week című amerikai hetilapnak: „Azt hiszem, hogy a világűrbeli termelés

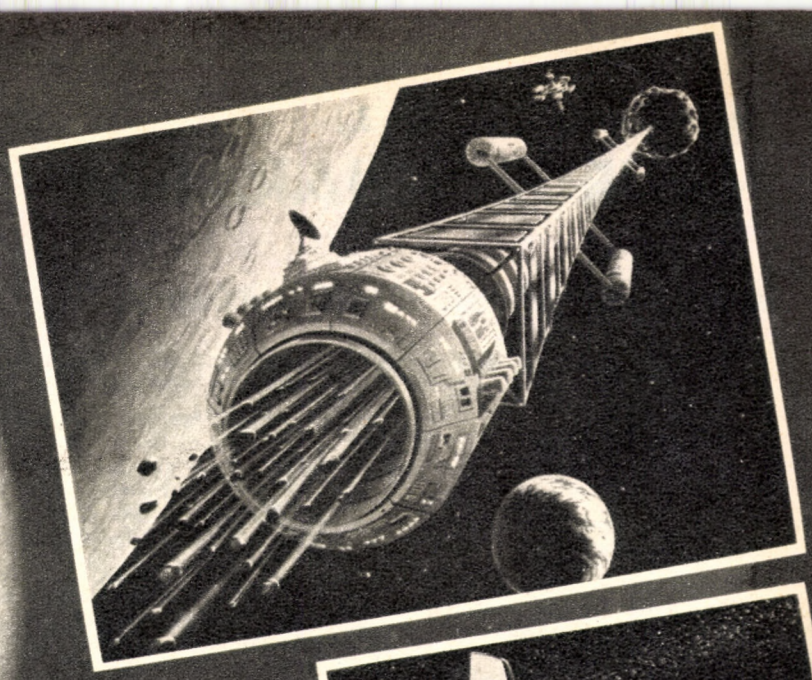

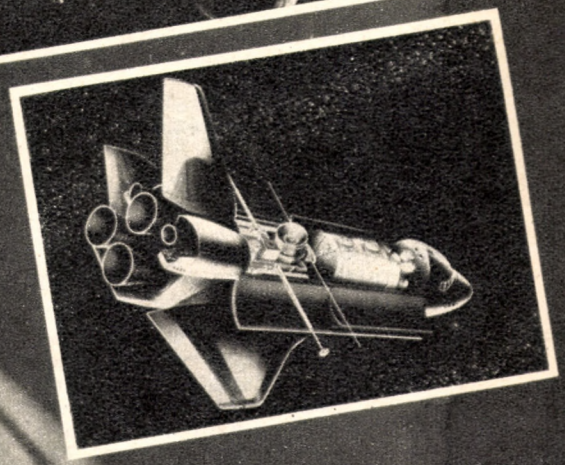

lehetőségei olyan nagyok, hogy még nem is álmodunk arról, hányféle termék állítható elő majd a kozmoszban")

A nagy amerikai vállalatok kísérleti laboratóriumaikban már eddig is próbáltak létrehozni olyan körülményeket, amelyek hasonlítanak az űrbéliekhez. A rendelkezésre álló technikai feltételek nem teszik lehetővé, hogy bolygónkon hosszabb ideig kozmikus körülmények arra elegendőek, hogy felvillantsák, milyen határtalanok a lehetőségek. A tőkeerős tengerentúli nagyvállalatok számára nem jelent különösebb érvágást néhány milliárd dollár „kihelyezése" termelési és kutatási célokra a világűrbe, számításaik szerint ugyanis e befektetések rövid időn belül busásan megtérülhetnek.

A kozmoszbeli termelés persze nemcsak a gyártóknak hoz majd hasznot. A felhasználók, a fogyasztók ennek révén olyan új termékekhez, új minőségekhez juthatnak, amelyek fokozzák majd a földi termelés hatékonyságát, meghosszabbítják az árucikkek élettartamát, egészségesebbé teszik az életmódot, s nem utolsósorban megkönnyítik vagy egyáltalán lehetővé teszik egyes betegségek kezelését, gyógyítását.

A földi termelés és a kísérleti laboratóriumok feladatai egy részének kihelyezése a világűrbe természetesen sok időt vesz igénybe. Egy űrállomás csak az igények töredékét tudja majd kielégíteni, ezért várható, hogy a következő évtizedben az amerikai és a nyugat-európai óriásvállalatok egyre több pénzt áldoznak majd az „űrbizniszre". Viszonylag hosszú idő telik majd el a tömeges termeléskitelepítésig a kozmoszba, s a tömegtermelés beindulásához is évtizedekre van szükség. Annyi azonban bizonyos, hogy napjainkban új termelési ágazat, az űrgyártás körvonalazódik, amelynek eredményeként a nem távoli jövőben megjelenhetnek a „Made in Cosmos" feliratú szuperkorszerű és szuperdrága árucikkek.

Gonda György—Szentgáli Péter

Fegyverszó Édentől keletre (3.)

NAURUZ VIHARÁBAN

Munkatársaink jelentése az iraki—iráni frontról

— Bizony, hatalmas, erős férfi... Egymaga felemelte az autó elejét, amikor javították...

— És bátor! Tízszer, százszor annyian jöttek ellene, és ő elkergette őket!

— És jó gazda! Mindenhez ért, mindenre figyel!

Javdad feszélyezett ünnepélyességgel mosolyog. Fején a hadsereg barrettsapkája; terepfoltos ejtőernyős egyenruhában áll — jeléül annak, hogy a műtermi fénykép elkészültéig már részt vett bevetésben, megjárta a frontot.

A kép a Hammudi család szolid jólétét bizonyító otthonában, egy alacsony szekrénykén áll. Előtte: *legenda születik.* Egyike a sok-sok ezernek, egyike azoknak, melyekben *az elesett fiúkat* őrzi a családi emlékezet.

Véletlenül vetődtünk ide. A szélesen elnyúló, döngölt agyagból tapasztott ház előtt az ősi, falusi építési forma kedvéért álltunk meg. Tálcáról édességgel kínáltak — mint minden arra járót, az évezredes szokás szerint. *Tor* — Javdad emlékére.

Halk, meg-megszakadó párbeszédek a család 22 éves nagyfiáról. A gyásznak nincsenek tüntető-hangos jelei. A fiatalabbak arcán inkább büszkeség; az ötödik ikszben járó családfőén nyugalom. És bizalom, az isteni akaratban. Ennek a gondolkozásmódnak a kifejezője az általános — hivatalos kiadványokban is leggyakoribb — szóhasználat: a háború iraki katonaáldozatait nem elesettekként, hősökként, hanem többnyire mártírként emlegetik.

És nem múlt időben. Hammudiéknak nem *volt* nagyfiuk.

— Oh, igen, nagyon sokat segít nekem... Kell is, sok a tennivaló, negyven tehén, két nyáj birka, négy hektár ültetvény nem csekélység... Ebből élünk, a mi családunkból senki nem ment Bagdadba dolgozni!

A fényképezőgép előtt tolongó kamaszok, nem vagyunk biztosak benne, hogy hasonló büszkeséggel vállalnák a hagyományos életformához való ragaszkodást; de míg meg nem nősülnek, saját családot nem alapítanak, aligha vitatkoznak apjukkal.

— Szükség van mindenkire... Elromlott a traktor, a fejőgép... Amióta háború van, alig lehet újat vásárolni. Hát dolgozunk, ahogy az apáink, nincs mit tenni.

A hús és a gyümölcs javarésze a városi felvásárló-piacra kerül. A tej — a hazaihoz hasonló — begyűjtőhálózatba. A termelést nem csak az utóbbi időkben *meredeken emelkedő* szabadpiaci árak serkentik, hanem az a tény is, hogy az importból származó, megritkult iparcikkekhez, eszközökhöz sok esetben csak naturális cserével juthatnak mostanában.

És közben: a kormány hitelekkel és ingyenes juttatásokkal igyekszik gyorsítani a terméketlen területek művelés alá vonását. Igaz, a nagy mezőgazdasági beruházások egy része megakadt, lelassult. Közöttük olyan is, melyben számottevő a magyar piaci érdekeltség — így például a Taurus-gumiponyvákkal bélelt öntözőcsatornák építése. És ez is közvetlenül érinti a földművelők millióit.

Az egyik szobában letakart láda.

— Javdad jegyajándéka van benne... Házasság előtt így szokás...

Márciusban lett volna az esküvő.

A február végén indított Val Fadzsar—6 fedőnevű legutóbbi iráni offenzíváról Teheránban és Bagdadban is egyaránt azt vallották, hogy az elhúzódó háború *„döntő csatája"* lesz. Különösen Iránban fűztek nagy reményeket a jelentős erőkkel végrehajtott támadáshoz, melynek közvetlen célja az ország legnagyobb kikötőjének, a Satt el—Arab folyón fekvő Bászra városának az elfoglalása volt. A megfigyelők eleve *kétkedéssel* fogadták a felettébb magabiztos bejelentéseket, emlékezvén arra, hogy minden eddigi iráni offenzívát — hat volt belőlük — úgy harangozták be, mint *„a győzelem előtti utolsó lépést"*. Olyant, amely *„Bagdadon keresztül Jeruzsálem felszabadításáig vezet el."*

A *kezdeti sikerek* után és az iraki ellentámadás nyomán a Val Fadzsr—6-ról is hamarosan kiderült, hogy *nem változtatott lényegesen* a háború során; az ellenfelek nagyjából *eredeti pozícióikon maradtak.* Csak az áldozatok száma nőtt mindkét oldalon. Ha eltekintünk ennek az egész háborúnak az *alapvető értelmetlenségétől*, még mindig felvetődik az a kérdés, hogy *megnyerhető-e az egyik fél számára?* Az eddigi tapasztalatok egyértelműen azt tanúsítják, hogy a „döntő csapásméréshez" *mindkét fél nélkülözi a kellő túlerőt.* Jelenleg egymás hosszú távon érvényesítendő *kimerítése* a harcoló felek stratégiai célja — anélkül, hogy lemondanának a *taktikai sikerekről*, amelyek egymás rendszerének a destabilizálására irányulnak.

A helyzet pillanatnyi kiegyensúlyozottságára vall, hogy néhány külföldi tudósító — két iraki katonatiszt kíséretében — terepjáró gépkocsikon Bászrából először a határtól 30 kilométernyire levő Kurna városkába látogathatott el, melyről a legutóbbi iráni offenzíva elején Teheránból az a hír röppent fel, hogy a támadók elfoglalták. A hír *tévesnek* bizonyult — erről meggyőzően tanúskodott a helyszín is. A 25 ezer lakosú városban semmi nyoma az utcai harcoknak. A népi hadsereg (milícia) helyi parancsnokságán tájékoztató *Halif Abdul Karim* százados szerint a várostól 12 kilométernyire keletre, a mocsárvidék peremén semmisítették meg a mintegy 2 ezer főből álló iráni kommandó-alakulatot.

A Kurnából a frontvonalhoz igyekvő gépkocsi-konvojt egy katonai mentőautó zárja, a „kísérőzenét" az egészhez pedig a tüzérségi párbaj tompa moraja szolgáltatja. Vagy öt kilométernyire az első vonaltól megállva, az egyik kísérőtiszt szabványfrázissal fordul a tudósítókhoz.

— Uraim, innentől *csak saját felelősségükre* mehetnek tovább. Aki nem vállalja, szálljon át a mentőautóba s térjen vissza Kurnába...

A társaság döntése egységes: irány a minapi csata színhelye. A lövészárkokban temetetlen holttestek sokasága, sztaniolpapírszerűen összegyűrt haditechnika és az öldöklő párviadal maradványai. Később, a zászlóalj-parancsnok bunkerjében ágyútűz hallható bizonyítékául annak, hogy kísérőtisztünk figyelmeztetése *nem volt üres ijesztgetés:* a közelben becsapódó iráni ágyúlövedék nemcsak, hogy alaposan megrengeti a fedezék homokzsák falait, hanem egy iraki katona életét is kioltja.

Több, mint egy hónapja folyik az ágyúzás — Bászra központjában, az Asar utcáin mégis csak a régebben ittjártak látják: a szokottnál kisebb a forgalom. Az üzletek ezreinek javarésze nyitva van; az emberek igyekeznek úgy tenni, mintha nem állandó fenyegetettésben élnének. Az iráni katonai rádió arab nyelvű intelmeit — érthető okokból — nemigen hallgatják. *„Oh, Bászra fiai, meneküljetek! Városotok pusztulásra van ítélve! Meneküljetek Szaddam Husszein elátkozott földjéről!"*

Hogy lenne elátkozott föld a szülőhely!? Így aztán többnyire csak — a nagy fellendülés idején — messzi tájakról betelepültek; az olajipar most amúgy is felesleges munkásai csomagolnak.

— Ez a mi városunk — hová is mennénk... Én akkor születtem, amikor az angolok jöttek... A nagyapám meg az első kereskedőházak egyikét építette még a törökök idején... Innen sokan el akartak már kergetni bennünket, de mindig megmaradtunk... — teszi óvó mozdulattal kezét egypultnyi üzletére egy patriarcha szakállú kereskedő. — Bászra házait le lehet rombolni... Lerombolták a perzsák, mongolok, törökök... De újra felépültek a falak, és előttük hullott el az ellenség... — mereng az öreg, mintha nem hetven, de másfél ezer esztendős lenne.

Ha nem is döntik el a háború sorsát az offenzívák — azzal, hogy kedvezőtlen pozícióba szorítják, esetleg a politikai összeomlás szélére sodorják az egyik ellenfelet — növelik a veszélyét annak, hogy a vesztésre álló fél a *„végső fegyverhez"* nyúl. Irak szempontjából ez az ellenfél kőolajexportjának a megbénítása. Az eszközök ehhez rendelkezésére állnak: a francia gyártmányú *Mirage* vadászbombázók és a Falkland-háború során jelesre vizsgázott *Exocet* rakéták alkalmasak az iráni kőolajkikötők lerombolására, s ezáltal a háború „aranyfedezetét" biztosító olajexport drasztikus csökkentésére.

Az ilyen lépés azonban a helyi konfliktus *nemzetközivé* tételének a kockázatát rejti magában. Az erre utaló bagdadi célzásokra már jóideje elhangzott a teheráni ellenfenyegetés is: az esetben, ha Irak lehetetlenné teszi Irán olajexportját ez utóbbi *lezárja a Perzsa-öböl „kapuját"*, a Hormuzi-szorost. Ez viszont azt vonná maga után, hogy a többi öböl menti olajexportáló — Kuvait, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emirátusok Szövetsége — is az eladatlan olaj tengerében vergődő Irak sorsára jutna.

A szűk Hormuzi-szoroson áthaladó tartályhajók naponta 8—10 millió barrel kőolajat szállítanak, a fejlett tőkés országok szükségletének *több mint egyötödét.* Ennek az „éltető folyamnak" az elapadása és a nyomában fellépő olajárrobbanás súlyos csapást mérne eme országok gazdaságára. *S itt lép be a világpolitika a helyi konfliktusba.* A nemzetközi jog szempontjából a Hormuzi-szoros *nemzetközi hajóútnak* számít, s lezárása e státussal össze nem egyeztethető *egyoldalú lépésnek* minősül. *Külön — és vészterhes — nyomatékot ad* azonban ennek, hogy a Perzsa-öbölhöz kapcsolatos, öt éve meghirdetett *Carter-doktrína* Washingtonban azóta sem vesztette érvényét.

Az imperialista felhangoktól nem mentes doktrína nyíltan kimondja, hogy az Egyesült Államoknak *„életbevágóan fontos érdekei"* fűződnek a Perzsa-öböl térségéhez és az ott való

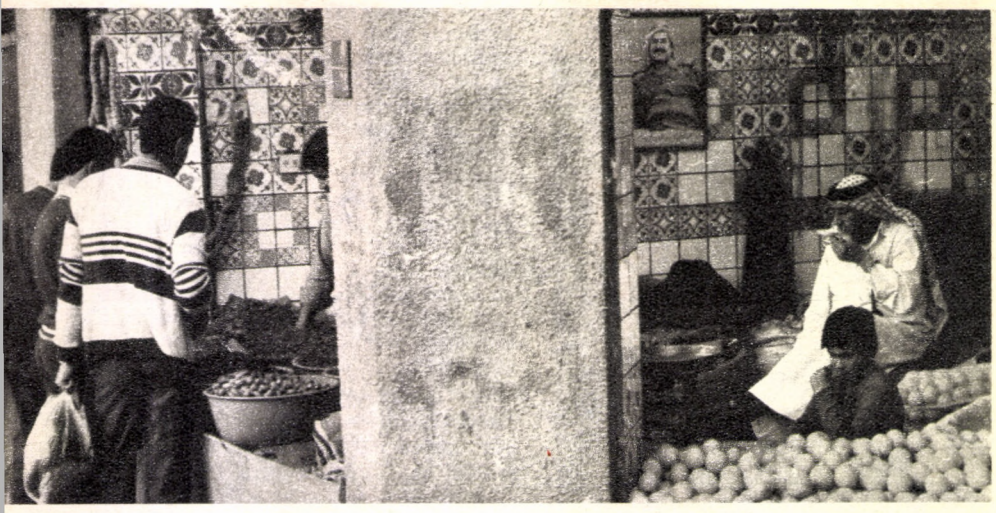

mos kifejezésmódhoz igazodva egy fiatal bagdadi tanár — jelenleg századparancsnok — így fogalmaz:

— A monszun, a hurrikán egy meteorológus számára kétségtelenül sokkal érdekesebb, mint az itteni, hatalmas porviharok... De a monszun nem hoz esőt a mi földjeinkre, a hurrikán nem tépi ki a pálmáinkat. Tehát nekünk a tél végi homokvihar a fontos... És az, hogy úgy telepítsük a ligeteket, úgy építsük a városokat, hogy a legkevesebb bajt csinálja... Mert tudjuk, hogy elmúlik, s akkor úgy kell folytatnunk a dolgunkat, mintha nem is lett volna...

Azóta már elmúlt Nauruz napja, a márciusi tavaszünnepé —, de nem szűnt távolságokat takaró kavargásával a vihar.

Pálfi Viktor—Vincze Péter
(Vége)

szabad hajózáshoz. A teheráni fenyegetésekre válaszul Washingtonban siettek leszögezni: amennyiben sor kerülne a Hormuz-szoros lezárására, az *USA biztosítaná a szabad hajózást.* Ebben pedig benne foglaltatik az amerikai hadiflotta és légierejének, esetleg a gyors reagálású haderő csapatainak is a *beavatkozása* az iráni blokád erőszakkal való letörésére.

Megjegyzendő, hogy pusztán „életbevágó gazdasági okokkal" nem lenne indokolható egy amerikai katonai intervenció. A szoros lezárásából adódó olajhiányt a tőkés világ legalább öt hónapon át *ellensúlyozni tudná* felhalmozott tartalékaiból. Washington már jelezte is, hogy ilyen esetben — az olajárrobbanás megakadályozása céljából — *piacra dobná stratégiai kőolajtartalékait* — ezt 400 millió barrelre becsülik a szakemberek. Más olajtermelő országok — Nigéria, Líbia, Algéria, Venezuela, Mexikó — is növelhetik exportjukat, s pótolhatják a kiesést, amíg a válság nem rendeződik.

Ennek ellenére sem lehet kizárni egy *politikai indítékú* amerikai katonai intervenciót. Egy nyolc egységből álló amerikai hadiflotta-kötelék — a „*Midway*" repülőgép-anyahajóval az élen — az Arab-tenger vizein tartózkodik, s néhány hajója az Öbölben is járőrözik. Ez utóbbiak már figyelmeztető lövéseket adtak le iráni felderítő repülőgépekre. Az elnökválasztás évében *Ronald Reagan* könnyen *kísértésbe jöhet,* hogy fitogtassa kormányzata „izmait". Mintegy kiköszörülendő azt a csorbát, amelyet Carter alatt a túszügy és a kudarccal végződött kiszabadítási kísérlet nyomán szenvedett az imperialista nagyhatalom. Az idegen kéz belenyúlása e gyúlékony térségbe azonban túl *veszélyes kortesfogásnak* bizonyulhat.

Az iraki közvélemény figyelme nemigen terjed ki a háború nemzetközi összefüggéseire. Legfeljebb annyiban, hogy számon tartja: melyik ország milyen állásfoglalásáról tett tanúbizonyságot ezekben az években. A hasonlatokra, képes beszédre oly hajla-

Bagdad és Bászra – béke és háború...

EGY ERDÉLYI FI

A' szív, melly olly hőn,
olly erősen dobogott honáért,
Idegen földben hamvad el
's maga a' fű, melly
pora fölött nő, idegen külsejű:
de Kőrösi emléke itt él köztünk,
's míg e 'határok közt szív lesz
melly hazája' nevénél feldobog:
míg a magyar
nemzetiségért lelkesülni tud:
dicső emléke felejtve nem lesz.

Eötvös József sorait választottuk mottóul ehhez az összeállításhoz, amely a 200 éve született nagy tudósnak, Kőrösi Csoma Sándornak kíván emléket állítani. A XVIII—XIX. század fordulóján a nemzeti függetlenségért, a társadalmi változásért folyó küzdelmek rendre kudarcot vallottak. Alig maradt másra mód, mint ártatlannak látszó irodalmi idillek ápolására, történelmi búvárkodásra — de semmire, ami nyíltan érintené a korabeli magyarság létkérdéseit. Ebben a helyzetben az őstörténet-kutatásnak szimbolikus jelentősége is volt: a nemzet életképességét, a jobb jövő lehetőségét kívánta bizonyítani a dicső múlt, a hatalmas ősök és szétszórtan élő nyelvi rokonok felkutatásával. A nemzeti identitás kérdése a nemzet jelenének és jövőjének záloga lett. Az őstörténet-kutatás ennek a múltból induló jövőnek egyik lehetséges ösvénye volt. Ezen az úton indult el Kőrösi Csoma Sándor, ennek kötelezte el magát diákfejjel. Sorsának tragikus ellentmondása, hogy épp e kérdésről végül is semmilyen publikációja nem maradt fenn. Mi az, ami mégis Kőrösi eredeti jó szándékaiból megvalósult, s számontartható? Mindenekelőtt: Kőrösi kizárt néhány nyelvet a rokoníthatóság köréből. Új történeti forrást nyitott az őstörténet ázsiai hátterének tisztázásához. És nem utolsósorban: példát adott a nagy ügyhöz méltó áldozatvállalásra, heroikus elszántságra, aszketikus magatartásra. Hogy végül nem ott ért célt, ahol vélni látta: minden nagy kutató sorsa lehet. Amire nem számított: a magyar orientalisztika és a világ tibetisztikájának alapját rakta le.

A hozzáférhetetlen titkok tudója

Tibet furcsa, elzárt világáról sejtelmes, hátborzongató történeteket meséltek az európai városokban. A „világ tetején" élő, imáikat mormoló sárga csuhás tibeti szerzetesek majdnem milliós társadalma a nyugati ember számára maga volt a hozzáférhetetlen titok. De nemcsak az utazók elől elzárkózó tibeti nép, a tibeti föld is megközelíthetetlennek látszott. Határait a legendákkal övezett Himalája, a Karakórum, a Pamír, a Kunlun és a Tangla szédítő hegyláncai övezik: védik mindentől és mindenkitől. A 7—8 ezer méteres csúcsok tövében a legalacsonyabban fekvő völgyek is 4 ezer méteres magasságban vannak. Ezek fölött már a gyér növényzet sem él meg. Lent pedig — az enyhébb éghajlatú folyóvölgyekben épült városok több ezer kolostorában — Csoma idejében virágkorát éli a már 1200 éves tibeti buddhizmus. A tibeti társadalom legsajátabb jellemzője a teokratikus — vagyis Isten hatalma alá rendelt — kormányzó. Aki pedig az isteni hatalmat a földieknek közvetíti: a legfőbb egyházi és világi uralkodó, a tündöklő istenkirály, a Dalai láma.

Ebbe, az ókori kelet mesés birodalmait idéző világba indult el 1819 novemberében *Kőrösi Csoma Sándor.* Ekkor harmincöt éves. Húsz hosszú esztendőt áldozot a felkészülésre. Túl a nagyenyedi teológiai és bölcsészeti stúdiumokon, a göttingi egyetem keleti fakultásának szemeszterein és számtalan nyelvi kurzuson. Az indulás évében 13 élő és holt nyelv „megszerzésével" dicsekedhet el egyik volt diáktársának.

Három esztendeje volt már úton, amikor — sorra maga mögött hagyva Szófiát, Rhodosz szigetét, Alexandriát, Bejrútot, Bagdadot, Teheránt, Buharát, Kabult és az indiai Kasmír tartományt — Nyugat-Tibetbe érkezett. Bár Tibetet is csak átutazóként akarta érinteni — útban az őshaza felé —, e különös ország határvidékénél sohasem jutott beljebb Ázsiába. Feltételezve, hogy a tibeti könyvekben a magyarok őseiről szóló leírásokra akad, elhatározta, hogy megismerkedik e nyelvvel és alaposan tanulmányozza irodalmát.

Élete utolsó évtizedének minden percét Csoma e terv megvalósítására szánta. Legendás kitartása és önfeláldozó munkássága olyan megbecsülést szerzett nevének, hogy egyes buddhista országok még ma is Nyu-

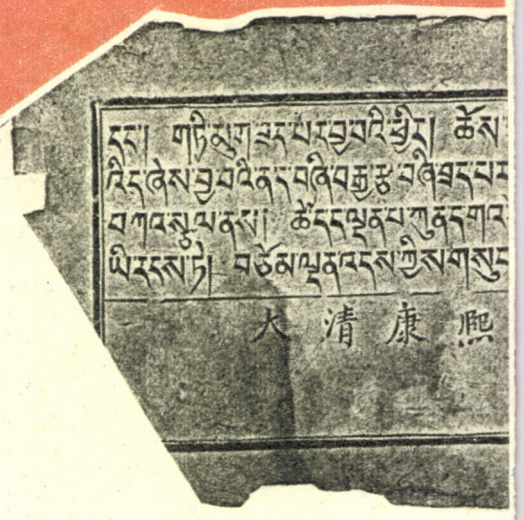

gat Boddhisattva-jaként, azaz szentként imádják.

„És most azon magyar tudós felé fordulok, aki a legérdekesebb személyek egyike, melyekkel utazásomban találkoztam" — írja dr. *G. E. Gerard*, a Brit—Indiai Egészségügyi Szolgálat orvosa. — *„A zanszkari zárdában, ahol Csoma egy egész évet töltött: s ő ott a lámával el volt szigetelve, a hévmérő rendszerint 10—16 fokon állott zéró alatt. Ott ült ő ködmönébe öltözve, kezeit ölébe téve és ily állapotban olvasott reggeltől estig, melegítő tűz, és alkonyat után világító mécses nélkül: a föld szolgált nyoszolyául, s az egyszerű csupasz falak voltak egyedüli oltalma az égalj zordonsága ellen. A hideg olyan szigorú, hogy nehéz feladat volt a kezeket a gyapjús takaró alól kiszabadítani a könyv leveleinek átlapozása végett. Ő ilyen helyzetben, mely más embert bizonyára kétségbeejtett volna, negyvenezer tibeti szót gyűjtött és rendezett . . ."*

Ő maga így összegzi az eredményt 1829-ben: *„Zanszkári tartózkodásom alatt nyelvtanilag megtanultam a tibeti nyelvet és megismerkedtem sok irodalmi kinccsel, amelyek 320 nyomtatott kötetbe vannak foglalva, s az egész tibeti tudományosságnak és vallásnak alapját jelenti."* Oly egykedvűen írja ezt, mintha mindaz, amit elvégzett nem igényelt volna különösebb erőfeszítést. Pedig addigra százhatezer-ötszáz lapot olvasott el, a buddhista írások válogatott (kanonikus) gyűjteményét. Ez a tudós szerzeteseknek csaknem teljes ismeretanyaga. Az általa elolvasott szöveg alapján készült el később, 1834-ben a tibeti—angol szótár, és az angol nyelvű tibeti nyelvtankönyv is. A kánon egyes fejezeteiből fordításokat tett közzé Csoma, s az áttanulmányozott könyvek tartalmát kivonatolta. Ismertetéseiben tájékoztat arról, hogy melyik szent könyvben olvashatjuk Buddha életének epizódjait, hol találjuk a dicsérő himnuszokat, hol írnak a szerzők mágiáról, gyógyászatról, csillagászatról, technikáról és költészettanról.

Foglalkozik egyik tanulmányában a buddhizmus női eszményképével is. A kánon alapján részletesen leírja például, hogy Buddha milyen tulajdonságokat kíván meg a nőktől, hogy házasságuk sikeres legyen. Arra is kitér, hogy milyen viseletben szabad járniuk a vallásos, (esetleg a szerzetesi rendhez tartozó) nőknek. Buddha azt tanítja, hogy meztelenül járni helytelen és illetlen dolog, de könnyű vászonruhában sem illő nyilvánosság előtt megjelenni, mert a ruha finom szövése miatt a hölgyet így is meztelennek vélhetik a szerzetesek. Egy alkalommal — fürdőruha-készítés céljából — maga Buddha ajándékozott egy vég gyapotvásznat híveinek, amikor a fülébe jutott, hogy a szerzetesek és az apácák mezítelen fürdenek a folyóban és ott „illetlenségeket" követnek el. Azt is Csoma tanulmányaiból tudjuk, hogy az *„úszás gyakorlása közben elkövetett visszaélések rendszabályozására hozott rendelet értelmében"* ettől fogva a szerzeteseknek tilos volt nőt érinteni. Szerzetes akkor sem érinthetett asszonyt, ha az a folyóba esett és segítségre szorult.

Arra is kiterjedt a szabályzat figyelme, hogy a szerzetesek ne viseljenek túlságosan nagyméretű tarisznyát, mert a határokon a kereskedők a vámosokat gyakran azzal csapják be, hogy értékes tárgyaikat a szerzetesek tarisznyáiba dugják — majd később, a határ túloldalán, visszalopták. A nagy tarisznya pedig még inkább csábítja a csempészeket efféle cselfogásra. A lopás, a csalás egyéb fajtáit is leírja a kánon, hogy könnyen felismerhetőek legyenek. Azután házépítéshez ad tanácsot, a helyes étrendhez, sőt a „buja, ravasz és gonosz asszonyi mesterkedésekre" is felhívja a figyelmet Buddha, hogy férfitársait ettől megóvja. Ilyen körültekintéssel igazítja el a Megvilágosodott az élet dolgaiban a Szent Tan követőit . . .

Csoma a kánon különböző fejezeteinek összefoglalásával rendkívül színes, részletes és pontos leírását adta munkáiban a szerzetesi és általában a buddhista élet szabályainak, de a szabályokat teremtő buddhista vallási és erkölcsi világképnek is.

„Bűnt elkövetni nem szabad. — Az erényt tökéletesen kell gyakorolni. — Légy teljes ura gondolataidnak. — Buddhának tanítása ennyi." — idézi a tanítás lényegét összegző strófát. S ha valakinek még mindig félelmetesen idegenül hangzana a világ tetején zsolozsmázó szerzetesek imája, annak ezt tanácsolja Csoma:

„Fölhozom a példát, hogy a tudós világ kíváncsiságát fölébresszem a

Évek, tények, utak

1784. április 4-én született Erdélyben, Háromszék Kőrös falujában (innen Kőrös előneve). Apja Csoma András székely köznemes, határőr katona, anyja Gecse Krisztina. A helybéli falusi iskolába járt, felsőbb iskolázásra csak 15 éves korában kerül sor, amikorra a Nagyenyedi Kollégium diákja lesz.

1792—1815.: a Nagyenyedi Kollégium diákja. Kezdettől fogva önfenntartó, eleinte mint szolgadiák, később már korrepetáló. Tanárai: Herepei Ádám és Hegedűs Sámuel, utóbbi később barátja is. Tanulmányai befejeztével elnyeri a kollégium angol ösztöndíját.

1816. április 11. — 1818. július: a göttingi egyetem hallgatója. Tanárai közül J. G. Eichorn orientalista (1752—1827) gyakorol rá nagy hatást.

1818 ősze — 1819 novembere: előkészület ázsiai utazására. Göttingenből már azzal a határozott céllal tér haza, hogy a magyar őshaza felkeresésére útnak ered Ázsiába. Mivel tervében az Odesszsza—Moszkva—Irkutszk útvonal szerepel, szláv tanulmányokba kezd.

1819. november 23-án útnak indul. Eredeti terveitől eltérően előbb Konstantinápolyt szeretné meglátogatni, hogy írásos forrásokat tanulmányozhasson, november 28-án a Vöröstorony-szorosnál elhagyja hazáját.

1820. január 16-án Philippopolisz (Plovdiv)-ba kerül. Itt útjának megváltoztatására kényszerül, mert hírét veszi a Konstantinápolyban dúló pestisnek. Hajóra szállva, végül Latakiába érkezik, ahonnan egy karavánhoz csatlakozva indul tovább.

1820. július 22-én Bagdadba érkezik. Itt Szvoboda Antal magyar kereskedő vendége, majd az Aleppóból hozott ajánlólevél nyomán az angol követség támogatásával szeptember 4-én elhagyja Bagdadot, október 14-én eléri Teherántot, ahol szintén az angol követség pártfogását élvezi: a Willock testvérek barátsága folytán mintegy fél évet időzik itt, tökéletesíti angol nyelvtudását, s emellett főként perzsául tanul.

1821. március 1-én örmény ruhában elhagyja Teherántot. Ettől az időtől a hazai közvélemény hosszú ideig (1825-ig) nem kap hírt róla. November 18-án Bokharába érkezik, itt szándékszik a telet tölteni, azonban az orosz támadás veszélye miatt november 23-án továbbindul és a Bámiján hegyszoroson keresztül **1822. január 6-án** Kábulba, az afgán fővárosba érkezik, ahonnan január 19-én indul tovább. Útközben Dakka faluban január 26-án két francia katonatiszthez (Allard és Ventura) csatlakozik, együtt folytatják az utat, s március 12-én Indiába kerül. Eredeti úticélja Kelet-Turkesztán, de mivel ez az út rendkívül veszélyes, Lahorba szándékszik menni. Útközben találkozik William Moorcroft angol kormánymegbízottal, s ez a találkozás sorsdöntő fordulatot hoz Csoma életében. Moorcroft rábírja Csomát, hogy a tibeti nyelv tanulmányozására fordítsa erejét. Csoma lemond a továbbutazásról, s a tibeti nyelv és kultúra megismerését tűzi ki célul.

1823 áprilisában formális szerződést köt Kasmírban. Csoma vállalja a tibeti nyelv tanulmányozását, mindenekelőtt egy szótár és egy nyelvtan megírását. Moorcroft pedig anyagilag támogatja, s ajánlólevelekkel látja el.

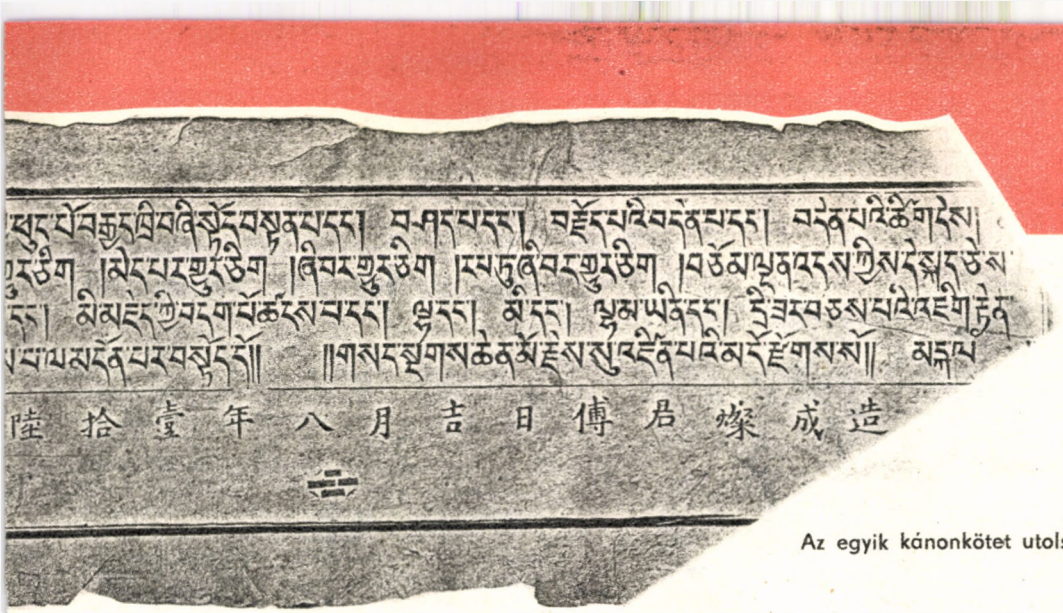

Az egyik kánonkötet utolsó lapja

végből, hogy tanulmányozzák a régi buddhizmus érdemeit és tiszteljék azon vallást, melynek sarkköve ugyanazon erkölcsi tanokból áll, mint a mi hitünké, t. i. a felebaráti szeretetből. Bátorkodom itt egy négy sorból álló versszakot közölni: „erkölcsi törvényt foglal magában s a Bstangyúr elnevezésű gyűjtemény egyik kötetéből van idézve.

„Halljátok mindnyájan ezt a törvényt
s ha hallottátok, el ne felejtsétek —
A mit én magamnak nem kívánok,
soha azt másnak nem teendem."

Csoma tehát, ahogy egy másik feljegyzésének sorai is igazolják, hitte, hogy az általa közzétett új ismeretek megszerzésével nemcsak a tudomány, de az ember is gazdagodik, és talán jobbá is válik. *„Tibeti kutatásaim során oly könyvekre akadtam, melyek minden országban hathatósan előmozditani képesek az általános jólétet, nemesíteni a szivet, felvilágositani az értelmet s ösztönt nyújtani a szorgalomra."*

Sári László

Kőrösi Sándor lepecsételt vég akaratja

Kedves Hazámfijai!

Nemzetünk eredetének, és legrégibb történeteinek felkeresése, és kifejtése végett indultam volt ki Hazámból: költségem nem léte akadályúl volt. Ezen nemes szívű Anglus Urak segedelme által most módot találván a tovább való menetelre, bízván azon Isteni gondviselésben, amely mind eddig életemet különösen megtartotta, és vezérelte, indúlok a mi Elejink legrégibb Hazájába, nagy és kis Bukáriába: de ha én, Isten őrizzen, olyan szerentsés nem lehetnék, hogy ezen útamat végre hajtsam, imé ezzennel meghagyom, hogy az, a ki ezen tzélban én utánnam megindúl, Konstantinápolyban a Török nyelvet megtanulván, ezen egy nyelvvel bátran elindulhat, és egyenesen az említett Országokba menjen, és onnan kezdje további visgálódását. Ugyan is én az eddig valókból tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a mi Elejink ezen Vidékekről szállottak le mint cultus nemzetek a Krisztus előtt több századokkal, és minekutánna a mai Persián, Arábián, Abyssiniába (?) által mentenek vólna, onnan visszatérvén és az említett Birodalmakban, külömböző időkben, külömböző Dynastiakat formálván, Syrián, Assyrián, Armenián, Georgián, és Russián keresztül Európába kéntelenitettek menni az Ásiai sok Revolutiók miatt. Az említett Tartományokban található monumentumok, ezen népeknek szokásaik, rendtartásaik, ezek közt lévő Traditiók, ezeknek Annalisaik a vizsgálódónak megmondják, hogy a mi Elejink nevek alatt, mikor mitsoda Dynastiákat famáltanak, mitsoda dolgokat vittenek légyen végh-hez, és mitsoda okokból mentenek által Európa felé. Írtam Persiának Residentialis városában, Teherán-ban.

Mart. 1-sö napján 1821.

Kőrösi

1823. május 2-án elindul Szrinagárból, s június 1-én Lehbe érkezik, ahol Moorcroft ajánlólevelére a lehi kalön (miniszter), az angolbarát politika embere, Csoma segítségére siet. A tanulmányok színhelyéül a Zanszkar tartományban levő Zangla kolostort jelöli ki, konzultáns szerzeteséül pedig Szangje Püncogot, a lehi udvar bizalmi emberét, aki egyben tanácsadó és orvosi funkciót is betölt az udvarnál.

1823. június 25. — 1824. október 22. Csoma első tanulmányútja a Zangla kolostorban. Rendkívül mostoha körülmények között „a lámától" (Szangje Püncog) megtanulja a beszélt és írt (klasszikus) nyelvet. Megismerkedik a tibeti irodalom főbb müveivel, főként a kánonikus irodalommal, a Kandzsurral és a Tandzsurral. Az óriási irodalomban jártas lámákkal kivonatokat készíttet, ekkor keletkeznek az ún. Alexander-könyvek, amelyeket Szangje Püncog, a rendkivül nagyhírű Küngé Csőleg és a „tudományok doktora", Gultrim Gyacó ír számára. Az 1824—25-i telet Szultánpurban (Kalu tartomány fővárosa) szándékozik tölteni, hogy a szótárhoz gyüjtött anyagot a lámával közösen rendezze. Előre megy, a láma azonban a hegyszorosok elzáródása miatt nem tud (vagy nem akar) utána menni, igy Csoma november 26-án Szabáthuba, az angol őrhelyállomás legszélső bázisára érkezik. A parancsnok, C. P. Kennedy százados előzékenyen fogadja Csomát, de a hivatali utat követve, jelenti a kalkuttai kormánynak az esetet, elígazitást kér. A kormány utasítja Kennedyt, hogy a kellő információk beszerzéséig tartóztassa fel Csomát, akitől részletes életrajzot kérnek. A hosszadalmas hivatali procedúra Csomát visszaveti a munkában. Kényszerpihenője idején nemcsak Kennedy századossal, hanem Gerard orvossal is baráti kapcsolatba kerül, akik a későbbiek folyamán kitartóan támogatják, sokszor olyan helyzetben is, mikor segítségük döntő jelentőségű. Végre az 1825. március 25-én kelt levélben a kormány engedélyezi a további kutatásokat, sőt, havi 50 rúpia — csekély — illetménnyel is segíti.

1825. június 6-án elhagyja Szabáthut, s augusztus 12-én a láma falujába. Tethába ér. A láma azonban nincs ott, csak szeptember 26-án tér haza. Csoma ekkor megállapodik vele, hogy együtt fognak dolgozni a puktali kolostorban. Tervei azonban csak részben sikerülnek, mert a láma nem tartja be megállapodásukat, több ízben hosszasan távol marad, és megbízhatatlan ígéreteket tesz.

BICENTENARIUM BUDAPEST 1984
KŐRÖSI CSOMA SÁNDOR

Ha ki lelkemet betölti,
lenne hites feleségem,
tengermélyi drágakőhöz
szememben hasonló lenne

Véletlen-lelt szeretőmtől
a véletlen elválasztott.
Mintha fehér tűzű türkizt
leltem, s el is dobtam volna.

Etess ebet, tigriskutyát,
bármi fajta is, kezes lesz.
Házad nősténytigrisének
adhatsz bármit, kezedbe mar.

Amit felőlem pusmognak,
színigaz, megvallom titkon,
Sebes lépteim nyomai
lányok házába vezetnek.

Ismerem jól gyenge testét,
lelke röptét föl nem mérem.
Pedig porba rajzolt ábrán
mérhetem a csillagpályát.

Még a hegyi vadlovat is
megkerítheted lasszóval.
De a hűtlen szeretőt
Varázslat sem húzza vissza.

Rab Zsuzsa fordítása

Changs-dbyang rgya-mcho, a hatodik Dalai Láma 1683 és 1706 között mindössze 23 évet élt. Az ifjú isten-király, miután hivatali teendőivel végzett, naponta ellátogatott a palotája szomszédságában álló a „Sárkányhoz" címzett fogadóba. A széplányok kedvence itt teljes inkognitóban dalolta verseit, s négysorosokból álló szerelmi ciklusát később a fogadó vendégei is szívesen énekelték. A dalokat — melyek nyomtatott kiadást is megértek — a tibetiek mindmáig ismerik.

Egy erdélyi fi Tibetben

Az utolsó tél elején Csoma úr Tanskarból Sultanpurba, Kulluba ment, innét pedig Mendi Suketin és Belaspuron által Subathuba utazott, s az a hír, hogy még ott tartózkodik, és hogy azon esetre, ha váratlan akadályok nem hátráltatják, Tibetbe szándékozik viszamenni, s szerentsésen kezdett visgálódásait folytatni. Melly kívánatos légyen őtet ezen szándékában buzdítani és segíteni, kiki általlátja. Tibet nyelve és Literatúrája mind eddig kevéssé, vagy éppen nem esmeretes előttünk, s ennél fogva annak vallását és történeteit is tsak felületesen esmerhetjük. Nagy hasznúak lesznek-e az ez által szerzendő esmeretek, azon méltán kételkedhetünk: a Tibet Grammatika és szótár mindazonáltal betöltene egy hézagot a Nyelvtudományban, s megkönnyebbítené a Tibettel való kereskedést. A Tibetiek vallási systemájoknak, úgy nem külömben mesés vagy igaz történeteiknek felvilágosítása hasonlóképen nevezetes hézagot töltene be a Nemzetek és az Emberiség történet-írásában. De ha még olly kevés hasznot reménylhetnék is ezen új kútfőből, már egyedül annak bizonyos tudása is sok, hogy Tibetből, a hová neha néha minden tudásnak forrása helyheztetik, keveset lehet hozni, s hogy a Tibetiek éppen úgy, mint más nemzetek, szomszédjaiktól kölcsönöztek.

Ez által elhárítatnak némellyeknek kételkedései, Kőrösy útazásának haszna felől: — mert ha többet nem is, legalább annyit fogunk tudni, hogy Ásiában semmit se kereshetünk, semmit se találhatunk tzélunkra nézve, és a Magyar Kurir 1826-dik esztendei 30-dik számja alatt lévő okoskodásai is megtzáfoltatnak. — Mi azonban Tek. Tudós Horváth István betses Rajzolatainál fogva, mellyekről majd máskor bővebben, reménylyük, hogy Kőrösynk Hazánk Históriájának felvilágosítására nézve is nevezetes hasznot fog tenni.

Thaisz

tesz. Elkeseredettségét enyhíti, hogy igen sok tibeti fanyomatot és kéziratot sikerül összegyűjtenie.

Ezekben az időkben **(1825. auguszus—szeptember)** jut el a hír Magyarországra, hogy Csoma él és a tibeti filológia alapjainak feltárására szánta magát. A hírre országos gyűjtés kezdődik, azonban nem sikerül kapcsolatot találni Csomával.

1827 januárjában ér vissza Szabáthuba. Az az érzése, hogy csupán elpocsékolta drága idejét a láma hanyagsága miatt. Szabáthuban sem várja jó hír, távollétében megjelent egy tibeti—angol szójegyzék (Serampoore Dictionary, 1826.). Bár Csoma már Puktalban tudott róla, de mivel teljesen használhatatlannak találta, nem fordított rá különösebb figyelmet. Most azonban komolyra fordul a helyzet, mivel az angol kormányszervek úgy gondolkodnak, hogy a számukra fontos szótár elkészült. Csoma jelenlétét és kérését érezhetően és éreztetően mellőzik. Csoma életútjának egyik legkritikusabb helyzete.

1827 június végén végre megérkezik a kormány engedélye, ugyanis a fenti szótár kudarca bebizonyosodott. Így Csoma félévi idegtepő várakozás után ismét útnak indulhat, a kormány 3 évi újabb tanulmányutat engedélyez számára.

Csoma most Kánum kolostorába megy, mivel ott egy teljes kánon található, és lámája, Szangje Püncog igen készségesen és szorgalmasan segít Csomának. Munkája eredményesen halad, a szótárhoz befejezi a szógyűjtést, s grammatikai könyve is elkészül nagyvonalakban. Kolostori munkálkodása idején **(1829 januárjában)** látogatja meg Gerard orvos, Csoma segítőkész barátja, aki részletes levélben számol be Csoma hősies és eredményes erőfeszítéseiről. A rendkívül magasztaló hangvételű levél publikálása után Csoma végre megkapja a régi mellőzött elismerést. Az Ázsiai Társaság most már készséggel siet segítségére, neves közéleti személyek keresik fel szakmai leveleikkel. Sikeres előrejutásáról Magyarországon is tudomást szereznek, újra fellángol a gyűjtés, s most már a londoni követség útján sikerül is kapcsolatot teremtenie a Kelet-indiai Társaság megfelelő szerveivel (bár magával Csomával még mindig nem).

Széchenyi Kőrösi Csoma-ereklyéje

„Vegyetek példát, Hazánk nagyjai..."

Széchenyi István az 1858-ban fiától, Bélától kapott kép alapján festményt készített Csoma dardzsilingi sírjáról, s a festményt keretbe foglaló aranyozott rézfoglalatra emléksorokat vésetett.

A festmény 13×17 cm-es méretű, melyet 2,5 cm-es foglalat övez. A keret tetején a magyar címer áll, magára a keretre pedig három sorban a következő feliratú szöveget vésette Széchenyi:

„Egy szegény árva magyar, pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó hazafiságtul lelkesedve — Kőrösi Csoma Sándor —, bölcsőjét kereste a Magyarnak, és végre összeroskadt fáradalmai alatt. Távul a hazától alussza örök álmát: de él minden jobb magyarnak lelkében. Az itt ábrázolt sírkő nyugszik hamvain. Brit Társaság emelte tudományos érdemeiért. Nem magas helyzet, nem kincs a nemzetek védőre, hanem törhetetlen honszeretet, zarándoki önmegtagadás, és vasakarat. Vegyetek példát hazánk nagyjai és gazdagai, egy árva fiún, és legyetek hű magyarok tettel nem puszta szóval, áldozati készséggel és nem olcsó fitogtatással! Széchenyi István."

Az ereklyét Széchenyi személyes emlékként tisztelte, haláláig az íróasztalán tartotta, ami arra enged következtetni, hogy élete utolsó éveiben a vívódó Széchenyi a töretlen kitartás példaképének felidézésével önmaga számára is erőt merített.

Halálát követően az ereklye hosszabb ideig a család tulajdonában volt, s csak 1876-ban adományozta Széchenyi Béla az Akadémiának; hátlapjára az adományozás tényét rávésette: *„A magyar tud. Akadémiának emlékül Gr. Széchenyi Béla 1870".*

Az ajándékot az Akademia 1876. november 27-i összes ülésén a főtitkár mutatja be, s a tudós társaság *„ez igen becses ajándékot a kettős kegyelet érzelmeivel fogadván... a becses ereklye biztos megőrzése iránt azt rendeli, hogy az az akadémiai könyvtárban, mint a közönség által látogatott és kellő felügyelet alatt levő helyen, legyen elhelyezve üvegszekrényben, hogy a látogatóknak szemébe tűnhessék"* (Akad. Ért. 1876, 187. p.). Széchenyi Bélának írt nov. 30-i levelében Arany János, az Akadémia főtitkára fejezi ki köszönetét a *„honkereső hontalan bujdosóra"* emlékeztető ereklyéért.

Amikor 1910-ben az Akadémia Csoma dardzsilingi síremlékére emléksorokat helyez el, Széchenyi kifejező sorainak első két sorát véseti a márványra.

Az ereklyét jelenleg az MTA Könyvtára Kézirattára őrzi.

1830 őszén befejezve munkálkodását, **1831. május 5-én** Kalkuttába érkezik, magával víve valamennyi tibeti könyvét, amelyeket útjai során gyűjtött.

1831 júniusában Csoma az Ázsiai Társaság könyvtárosa lesz, havi illetmény ellenében, főként a társaság nagy mennyiségű tibeti könyvét katalogizálja. Fő munkája azonban mégis útjai során gyűjtött anyagának rendezése és feldolgozása, mindenekelőtt szótárának és nyelvtanának összeállítása és sajtó alá rendezése. Ezen munka közben éri utól 10 évvel elindulása óta az első hazai levél, s az országos gyűjtés útján begyűlt pénzösszeg.

1832 decemberében elkészül három nagy monográfiája, a tibeti—angol szótár, a tibeti nyelvtan és egy buddhista terminológiai szótár. Egyelőre csak az előbbi kettő kerül nyomdába. Az 1832-es év folyamán jelennek meg az akkor meginduló társasági folyóiratban (Journal of the Asiatic Society of Bengal) első cikkei.

1833 novemberében a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választják.

1834. január 5-én kerül ki a nyomdából két alapvető könyve, a nagyszótár és a nyelvtan. Csoma 25—25 példányt küld haza magyarországi és erdélyi szétosztásra a londoni követségen keresztül, de ő maga személyesen is eljuttat néhány példányt Göttingenbe, Enyedre stb.

1835. december 14-én indul Calcuttából Darjeelingbe, majd onnan Kalimpongba, mahratta, bengáli és szanszkrit nyelvek tanulmányozására. Útja indítékaira határozott feljegyzés nincs, de minden bizonnyal a magyar őshazakutatás gondolatának fellángolása lehetett az ok. Semmiképp sem szerencsés az az elhatározása, hogy éppen, amikor a siker rámosolyog, felhagy tibeti gyűjtött anyagának feldolgozásával és publikálásával. Útvonalában is ingadozik, végül Titaljába ér, és kisebb megszakításokkal ott is marad, az ind nyelvek tanulmányozásába veti magát. A tibeti stúdiumokat teljesen mellőzi.

1837 novemberében vagy **decemberében** tér vissza Kalkuttába. Útjának eredménye mindössze egyetlen kis addenda-cikk, ezzel szemben a hosszú távollét és a kiesés érezhető törést okoz tudományos pályáján.

1837 december — 1842. február: Az Ázsiai Társaság könyvtárosaként dolgozik, főleg B. Hodgson Nepálból küldött tibeti könyvküldeményeinek katalogizálásával foglalkozik. Misszionáriusoknak fordít, a társaság új titkárát, S. C. Malant tanítja tibetire, akivel baráti viszonyba kerül, s neki adja féltve őrzött tibeti könyveit. Bár tudományos publikációja ekkor is számottevő (főként a lamaista irodalom köréből), egyre jobban hatalmába keríti a kedvetlenség és a szertelenségbe hajló magatartás.

1842 februárjában váratlanul útra kél, Közép-Ázsiába igyekszik, bizonytalan céllal, valószínűleg fiatalkori elképzeléseihez híven a jugarok felkeresésére. A Terái mocsaras vidéken át március 24-én Dardzsilingbe ér, ahol ágynak dől: az útközben szerzett malária mindinkább erőt vesz rajta, s április 11-én meghal. A dardzsilingi temetőben temetik el.

V. Bálint Éva

(Forrásként Terjék József munkáit használtuk fel.)

Nem lecke – példa

Kőrösi Csoma Sándorról az egész világ megemlékezik az elkövetkező hetekben. S noha az itthoni jubileumi rendezvénysorozat a Tudományos Akadémia április 9-i ünnepi ülésével veszi kezdetét, a legifjabbak, az általános iskolások számára meghirdetett Kőrösi Csoma országos emlékverseny résztvevői már túl vannak a „nehezén", azaz a területi elődöntőkön és fordulókon. Nekik már csak a döntő van hátra, amelyet április 11-én rendeznek.

A követelmények idáig is igen magasak voltak, s mint *Herzka Ferenc* szervező elmondta, a versenybizottságot is meglepte a vártnál nagyobb érdeklődés és a benevezett csapatok felkészültsége.

— Február elején voltak a megyei döntők. Sok helyszínen folyt a versengés. Nyolcszáztíz általános iskolából neveztek háromtagú csapatokkal. Közülük a területi döntőkbe 72 csapat jutott. Néhány nappal ezelőtt tartották meg az újabb fordulókat a fővárosban, Győrött, Pécsett, Szolnokon, Szegeden és Miskolcon. Ezeken a döntőkön a Kőrösi Csoma Emlékbizottság tagjai is részt vettek, személyesen is meggyőződtek a versenyzők felkészültségéről, színvonalról. A döntőbe a 12 legjobb csapat jutott tovább.

Csak örülhetünk annak, hogy a gyerekek és az őket felkészítő tanárok mennyire komolyan és lelkiismeretesen készültek a versenyre. Sok múlott a szervezésen is, de a nagy érdeklődés nem csupán ennek tulajdonítható.

— A felsőtagozatosok meglepően jó tájékozottsága a könnyűnek egyáltalán nem nevezhető esszékérdésekre adott tízpontos válaszaikból is kitűnik. Jó lehetőség volt ez a verseny, nemcsak történelemoktatásunk hiányainak pótlására, hanem didaktikai szempontból is: a gyerekek bővíthették ismereteiket, és az önálló témafeldolgozás módszereit is sokan elsajátították.

Sokukat éppen Kőrösi Csoma romantikus, kalandos élete vonzotta. Váci Mihály mottóul választott soraival — „Indulj te is, kutasd hazádat, s eljutsz a nagyvilágba" — arra hívtuk fel az általános iskolásokat, hogy szűkebb környezetük, hazájuk megismerése alapot adhat a távolabbi tájak, a világ felfedezésére. A legjobb versenyzők az NDK-ba, a Szovjetunióba és Csehszlovákiába utazhatnak, az országos döntő első helyezettjei pedig kísérő tanárukkal ázsiai jutalomúton vehetnek részt.

Az ilyen versenyből persze a középiskolások sem maradhatnak ki. A vetélkedőre 850 középiskola és szakmunkásképző diákja nevezett be eddig: április végén kezdődnek majd az iskolai, területi, majd a megyei fordulók. A verseny gazdája a budapesti Kőrösi Csoma Gimnázium. Az igazgató, *Vígh Péter* tájékoztat:

— Haza és világ címmel, 15—20 gépelt oldalas pályázatot hirdettünk meg a középiskolásoknak. A szóbeli versenyeket májusban és június első napjaiban tartjuk. Kőrösi Csoma életének, tudományos munkásságának ismerete mellett a sikeres szerepléshez szükség lesz a Kőrösi Csoma által bejárt országok történelmi, gazdasági, politikai, földrajzi, néprajzi és kulturális életében szerzett tájékozottságra is. Nem leckefelmondásra vagyunk kíváncsiak. A cél inkább az, hogy az általános műveltséghez tartozó ismereteiket az indulók alkalmazni tudják és felhasználják a különböző szituációjátékokban, s hogy valóban játékosan versenyezzenek. Ehhez igénybe vehető mindenféle segédeszköz — a diafilmektől a korhű jelmezekig.

A versenyfeladatokat az egyes helyszíneken állítják össze, az országos döntőn azonban — melyet június 27-én az országjáró diákok találkozójával együtt Salgótarjánban tartanak — már egységes kérdések és feladatok szerepelnek. Ezen a döntőn 22 csapat indulhat az elsőségért.

Felsorolni még vázlatosan is nehéz lenne mindazokat a jelentős itthoni és külföldi rendezvényeket, kiállításokat, tudományos emlékülléseket, emlék- és szoboravatásokat, amelyek az évforduló eseménynaptárában helyet kaptak. *Juhász Róberttől*, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának osztályvezetőjétől, az emlékbizottság tagjától a külföldi rendezvényekről érdeklődtünk.

— Indiától kezdve az USA-n, Anglián és az NSZK-n át, folytatva a sort Ausztriával, Japánnal és Olaszországgal, a Szovjetunióban, Kínában, Mongóliában, és a többi szocialista országban is tartanak majd ünnepi programokat, rendezvényeket. Kőrösi Csoma vándorútjának főbb állomásain — Alexandriában, Aleppóban, Bagdadban, Teheránban, Buharában, Kabulban és Lahorban emléktáblákat avatnak fel. A nemzetközi tudományos világ szinte kivétel nélkül mindenütt megemlékezik a magyar orientalistáról.

Az indiai ünnepségeken hazánkat magas szintű delegáció képviseli. Egyebek között emléktáblát helyeznek el az egyik ladaki kolostorban, ahol Csoma a tibetisztika alapjait rakta le, és Dardzsilingben megkoszorúzzák a magyar tudós síremlékét.

Megemlékeznek Kőrösi Csomáról a külföldön működő magyar egyesületek is.

Szluka Márton

A köztudat szerint Csoma a Tibeti szótár és nyelvtan elkészítéséért vált világhírűvé. Valóban e két műve volt a legfontosabb a közvetlen hasznosság, s a másfél évszázad óta történő felhasználhatóság tekintetében. (Csak az utóbbi tíz év során is többször reprintelték mindkettőt Angliában és Indiában is.) 1827 táján Kőrösi Kánum kolostorában a láma, Szangje Püncog segítségével végezte a munka java részét. A lámával bensőséges baráti viszonyba került, az Ázsiai Társaságtól kapott pénzt vele megfelezte, nevét a szótár címlapján feltüntette. Saját nevét a tibeti szótár címlapján — mint a láma tanítványát — tünteti fel. Munkája, mely a mai napig használható szakmai mű, egyúttal joggal lehet példája a legetikusabb tudósi-emberi magatartásnak is.

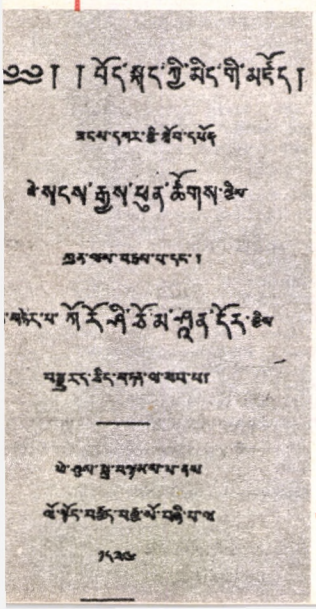

A tibeti–angol szótár egy lapja

A Kőrösi Csoma munka méltató külföldi megemlsek közül, az általa szetett első tibeti—angol okán is, kiemelkedőnel mít a londoni kétnapos ferencia és kiállítás, antelefonon kértünk felvitást a londoni School of tal and African Studies művészet és régészet tan **Fehérváry Gézától.**

— Április 16-tól me kiállításunk nem csup szakembereknek szól. A közönség figyelmét is nének felkelteni Kőrösi alakja és az oriental iránt. Budapestről már kezett hozzánk az anyag kiállításra a British Mu ból is válogattunk dokur mokat. Az oxfordi Boc Könyvtártól megkaptuk levelezésének féltve őr csak kutatók számára férhető egyes darabjait. juk a tibeti—angol szótá kiadásának néhány péld ezenkívül a Kőrösi él bemutató dokumentu fényképeket. Tibeti és művészeti-néprajzi tárgy szerepelnek a bemutatón

— Miről lesz szó a ké szimpóziumon?

— Jómagam **Miért font munkra az eredetkérdés** mel tartok előadást. **Bulcsú** Kőrösi korai élet ja ismertetni, **G. Cushin** fesszor pedig **Kőrösi a n irodalomban mint a refe embere** című előadásába lalkozik a témával. Eze szó lesz még a tibeti ny a keleti zenéről és művés A Szepsi Csombor Ir Kör pedig emléktáblát Királyi Afrikai Tá könyvtárában.

— Mennyire ismerik Csomát Angliában?

— A szakemberek köz kan, és mint említette mostani rendezvénysoroz lamint az április elején dő magyar hét esemén felhasználjuk a közvél érdeklődésének felkeltés nem csupán Kőrösi Csor nem a magyar kultúra domány eredményei, és ban Magyarország ira Egyébként a Magyar Tu nyos Akadémia ünnepi vényein magam is részt s néhány napos budapes tózkodás után magyar gáimmal együtt sietünk donba, hogy minél ala ban felkészülhessünk rendezvényünkre.

—

Csoma – Kőrösön, Székelyföld messzi sarkában, a templom előtt áll, a híres szülött mellszobra. Kelet felé tekint. Emlékeznek reá falak – és emlékeznek, szép hűséggel, akik közöttünk élnek

A hágókat lezárták, de...

Most már biztos, hogy a Magyar Filmgyártó Vállalat új Kőrösi Csoma dokumentumfilmjének áprilisi bemutatója elmarad. Mi az oka, hogy leálltak a forgatással? — kérdeztük a film rendezőjét, *Neményi Ferencet.*

— Technikai okok miatt maradt félbe a munka, de csak egy időre. Már minden együtt volt, a becsomagolt útipoggyászra a vámosok ráütötték a pecsétet, de sajnos néhány napot késett az indiaiak beutazási engedélye. December 12-én kaptuk kézhez a hivatalos értesítést, hogy utazhatunk. De akkor már nem volt érdemes elindulnunk, mert a havazás miatt lezárták a hágókat. A forgatás helyszínei: Zangla, Phuktal, a Himalája vidéke ilyenkor megközelíthetetlen. A hágókat csak július közepén nyitják meg újra. Addig a delhi és a calcuttai múzeumokban fogunk dolgozni.

— *Hány napra tervezték a forgatást?*

— Több mint két hónapot szánunk rá, magyarországi, indiai és romániai helyszínekkel. Göttingában, az egyetemen már felvettük az anyagot, neves professzorokkal interjúkat is készítettünk. Nagyra értékelik ott Kőrösit, már csak azért is, hogy ilyen hírnevet szerzett az egyetemüknek.

— *Mi a film koncepciója?*

— Az egyik fontos gondolatra hagy válaszoljak Eötvös József szavaival: „Az emberi nemnek szüksége van nagyszerű példákra . . .”

— *Hősteremtés a deheroizálás korában?*

— Nem egyoldalú héroszteremtés a célunk, de a mostani életrajzfilmben a hős mint esztétikai probléma — kikerülhetetlen. Kőrösi a világra nyitott, fogékony, tudós személyiség, akitől a ma embere sokat meríthet, s a történelmi időtől függetlenül dialógust vállalhat vele . . .

— *Milyen értelemben?*

— Kőrösi olyan ember volt, aki terveit soha nem adta fel. S mint ahogy Kolombuszt sem tartjuk tragikus hősnek, mert mást talált, mint amit eredetileg keresett, Kőrösi Csománál is az eredményekre figyelünk. Őseink 1500 évvel ezelőtti eredetének, történelmének kutatása közben megismert és megértett egy egészen más civilizációt és kultúrát. Miután rájön arra, hogy a másság ilyen értelemben nem jelent értéktelenséget, belülről azonosulva tudja közvetíteni Európa számára a budhizmus kultúráját, művészetét, a tibeti nyelvet, s így tudja összekötni az egymástól távoli kontinenseket és kultúrákat. Aminek tudományos eredménye a magyar orientalisztika alapjainak lerakása, s az egyetemes Kelet-kutatás horizontjának kitágítása. S közben mindig megmaradt magyarnak.

— *Mikor látjuk a filmet a mozikban?*

— Az expedíciós forgatás miatt 16 milliméteres felvevővel dolgozunk, de a filmszalagot átmásoljuk majd 35 milliméteres kópiára is. Ősszel lesz a premier, a közönség szeptember végén, október elején láthatja a filmet a mozikban.

Sz. M.

EGY TÉMA TÖBB OLDALON – EGY TÉMA TÖBB OLDALRÓL
Összeállította: V. BÁLINT ÉVA

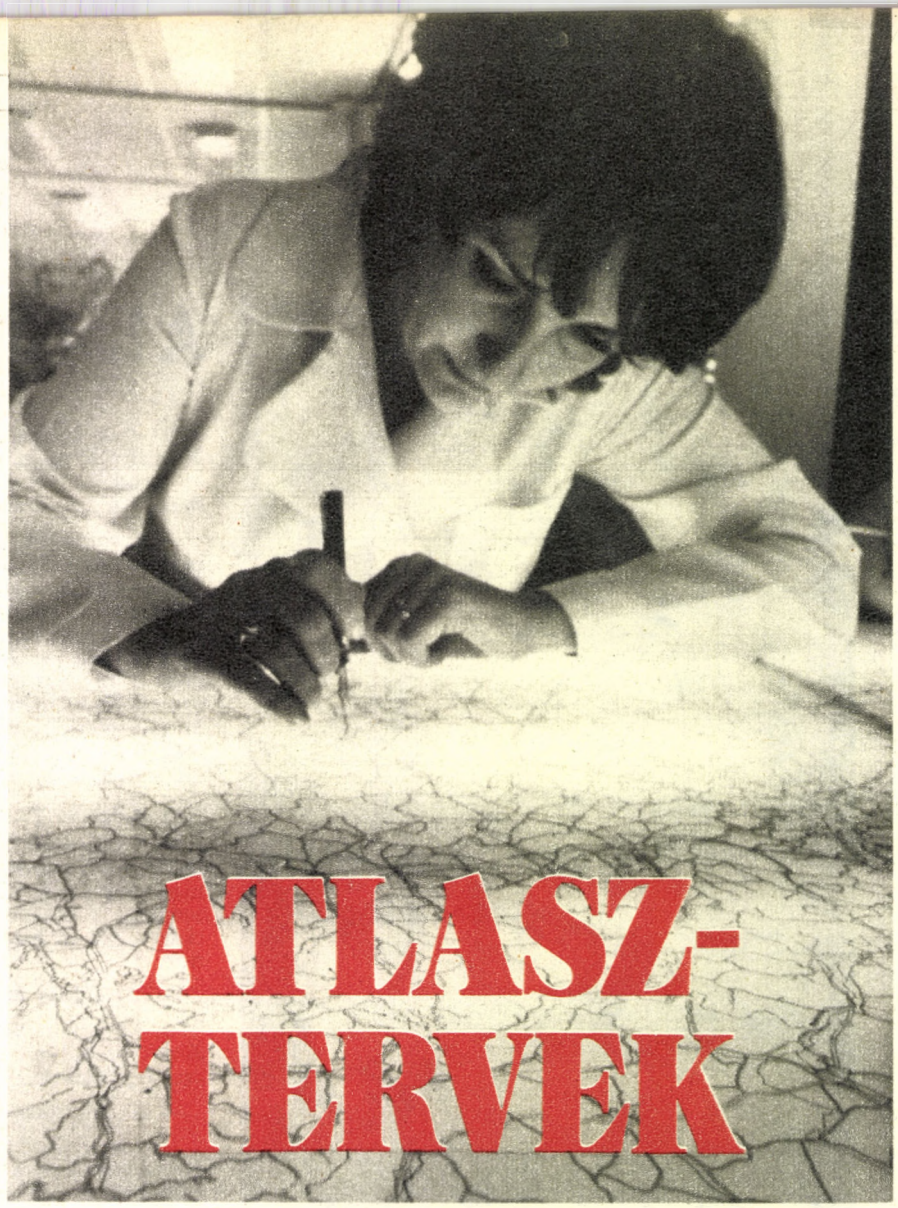

ATLASZ-TERVEK

Jókora kötetek az asztalon *Egy-egy ország névjegyei. Radó Sándor*, a magyar térképészek atyamestere illette e szavakkal a nemzeti atlaszokat, amelyek közül a legtekintélyesebb Szlovákiáé. Benne a lapok százain sorakoznak az apróbb-nagyobb térképek, amelyek szomszédunk természeti viszonyairól, gazdaságáról számolnak be. A szem egy pillantása mindazt befoghatja, aminek kutatásáért statisztikák számoszlopainak sokaságát kellene végigböngésznie.

Dr. Papp-Váry Árpád, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium főosztályvezető-helyettese avatott ismerője a térképeknek, leendő kartográfusokat oktat, könyvet is írt a témáról, s neve megtalálható az 1976-ban kiadott magyar nemzeti atlasz készítői között is. A múltról beszél:

— A rendszeres statisztikai adatszolgáltatás megteremtődésével nyílt mód arra, hogy a térképészek gazdasági, népességi viszonyokat tükröző térképeket szerkesszenek. Magyarországról 1809-ben készült az első sorozat, amely a pontosan kétszáz évvel ezelőtt megindult, II. József-féle népszámlálás adatait használta föl. Ezután csak 1880-ban látott napvilágot az Osztrák—Magyar Monarchia fizikai, földrajzi és statisztikai atlasza, amely sokoldalú képet festett az országról, így nemzeti atlasznak is nevezhetjük. Azonban a világ első ilyen névvel illetett alkotása 1899-ben született meg Finnországban, ahol most már az ötödik változat készül. Ez a rekord egyedülálló a világon.

Ezután egymást követik a kötetek: Egyiptom 1928-ban, Csehszlovákia 1935-ben, Olaszország 1940-ben készítette el nemzeti atlaszát. A kezdeti idők nagy fellendülése történelmi-politikai okokkal magyarázható; függetlenné váló államok területi egységének, határainak igazolására készültek. E sorba illeszthető Edvi-Illés Aladár és Halász Albert *Magyarország gazdasági térképekben* című munkája, illetve Teleki Pál híres-hírhedt vöröstérképe, amely a magyarság Kárpát-medencei hegemóniáját rikító színével is hangsúlyozta.

— Habár e munkák tudományos értéke nem lebecsülendő — mondja Papp-Váry Árpád — nem tagadható, hogy propaganda célból készültek. Idővel aztán előtérbe kerültek a területi tervezést, az oktatást segítő, átfogó térképsorozatok.

E célokat szem előtt tartva jelent meg 1967-ben *Magyarország Nemzeti Atlasza*. A hatvanas évek elején indult az előkészítő munka, ekkor láttak hozzá a természeti viszonyokat rögzítő lapok megszerkesztéséhez. A gazdasági, közlekedési térképeken 1964-es adatokat használtak föl.

— A hosszú átfutási idő az ilyen vállalkozásoknál nem ritkaság, s nem is magyar sajátosság. Jó néhány országban laponként, azaz témánként adják ki az atlaszokat. Dániában például az első és az utolsó megjelenése között tizenkét, Svédországban pedig tizenegy év telt el.

A hatvanas évek nagy föllendülés időszaka volt. Mindegyik európai országban sorra jelentek meg az atlaszok, nálunk is. Ám azóta újból felmerült az igény kiadására. Igaz, a szakemberek nem pihentek, hiszen 1974-ben napvilágot látott egy hatkötetes, az 1970-es népszámlálás adataira épülő, igen részletes mű, amelynek átfutási ideje rövid volt ugyan, ám a kiállítása azonban nem volt méltó egy „névjegyhez".

A hetvenes évek végén merült fel a gondolat, hogy térképekre kellene vinni az 1980-as népszámlálás adatait. Úgy gondolták, hogy 682 nagyméretű, részletes térképet készítenének, és három, az előzőnél nagyobb alakú kötetben adnák ki a nemzeti atlaszt. Az elsőben a természeti viszonyokat, a másodikban a gazdasági élet adatait ábrázoló térképek szerepeltek volna, a harmadik kötetben pedig a népességi adatokat, illetve a kommunális ellátottságot tükröző térképek jelentek volna meg. Az elképzelést azonban a hetvenes évek végének gazdasági mozgásai keresztülhúzták.

— A tervről, a nemzeti atlasz létrehozásáról a tervezésben közreműködő Országos Földügyi és Térképészeti Hivatal, illetve a Magyar Tudományos Akadémia nem mondott le — mondja Papp-Váry Árpád. — Átformáltuk a koncepciót, az új nemzeti atlasz 220 térképpel, a régivel azonos formátumban lát majd napvilágot 1988-ban.

Az új tervet az MTA elnöksége az elmúlt év áprilisában hagyta jóvá. Hasonlóan a régi elképzeléshez, három részre tagolódik az atlasz, csak az adatai nem tükrözik mindenben az 1980-as állapotot. A záróév 1985. lesz, a VI. ötéves terv utolsó esztendeje, így az ipart ábrázoló térképek az akkori helyzetet rögzítik, a mezőgazdasági lapok pedig a nyolcvanas évek elejéről adnak képet.

Egy ilyen mű létrehozásához három dolog szükséges. Először is adatok, amelyeket a Központi Statisztikai Hivatal ad. Aztán alaptérképek, ezeket a Kartográfiai Vállalat készíti el az illetékes szaktárcák közreműködésével. Végül pedig *pénz*. Ez utóbbit a költségvetésből, illetve a munkában részt vevő minisztériumok támogatásából teremtik elő. Persze egy atlasznak ára is van. Az ebből származó bevétel azonban a kiadások mindössze húsz százalékát fedezi — nagyjából a nyomdaköltségeket és a kötést. De amíg idáig eljut a nemzeti atlasz ügye, sok víz lefolyik még a Dunán, sok minden megváltozik hazánk térképén.

Szentkirályi András

Oroszlán küzd kakassal?

A fouron-it megfúrták: leváltották választott tisztségéből. *José Happartnak* hívják a Fouron-St.-Pierre-ben élő, 36 éves férfit, aki még nem is olyan régen a környező hat község közös *polgármestere* volt. Egyúttal az egyik legismertebb személyiség is Belgiumban, miután majd' mindennap szerepelt a tévében. A legnagyobb nyilvánosság előtt vívja harcát a hivataláért, s választóinak vélt vagy valódi igazáért.

A polgármesteri tisztség és az attól történt elbocsátás csupán *ürügy* a küzdelemhez. Az incidensekből *országos üggyé fajult* vita eredője a belgákat immár évtizedek óta megosztó *flamand—vallon ellentét*, mi több, ellenségeskedés, amelyet *felszínesen nyelvi háborúnak* szoktak titulálni, holott korántsem (csupán) az.

Tudvalevő, hogy a Belga Királyságban *a flamand és a francia egyenrangú hivatalos nyelv*, miután az ország északi felében flamandok, a déliben franciául beszélő vallonok élnek. Az 1830 óta független és önálló Belgium a germán és latin kultúra választóvonalán terül el, *mindig is kétnyelvű vidék volt.* A természetes nyelvi határt egyébként jó két évtizeddel ezelőtt — a kulturális egyenjogúság kimondása mellett — *törvénybe is iktatták* Belgiumban. 1919-ben vívta ki a vallon munkásság az egyetemes választójogot, és nagyjából ezzel egyidejűleg ütötte föl fejét a *Vlaams Nationaal Verbond* nevű flamand nacionalista mozgalom is. (Jobbszárnya a II. világháború alatt még a náci megszállókkal való együttműködéstől sem riadt vissza.) A történelmi háttérhez tartozik még, hogy a francia nyelvű *Valónia* természeti kincsei révén *előbb iparosodott*, és igen nagy mértékben járult hozzá az ország gazdagodásához. A vallon ipari és banktőkésekhez, a francia kultúrához való közeledést demonstrálván, akkoriban a flamand polgárság is inkább franciául beszélt, háttérbe szorítván saját nemzeti hagyományait és kultúráját.

Nem volt tehát véletlen, hogy a flamand munkások és parasztok elnyomottnak érezték magukat, *küzdelmet indítottak* jogaikért, nyelvi egyenjogúságukért.

A második világháború után fordult a kocka: a szétbombázott vallóniai ipar sokáig nem tudta kiheverni a súlyos károkat, miközben a tőkeerős multinacionális vállalatok korszerű technológiával dolgozó ipart teremtettek Flandriában. *A nyelvi és gazdasági törésvonal mentén politikai feszültség is keletkezett.* A vallonok elsősorban a baloldal jelöltjeit részesítik előnyben a választásokon, a flamandok viszont a kereszténydemokrata konzervatívokat. És miután ez utóbbiak csaknem egymilliós számbeli fölényben vannak a franciaajkúakkal szemben, az országos vezető tisztségek nagy részét is flamandok töltik be. (Az utóbbi évtizedben például nem volt vallon kormányfője Belgiumnak.)

Visszatérve a megfúrt fouroni esetéhez, aki a vallonok szemében hős, a flamandok számára pedig már-már ellenség, sőt, terrorista: *községe a „bel-belga" nyelvi határon fekszik.* Lakóinak kétharmada franciául beszél. Amikor jó két évtizeddel ezelőtt a térképen meghúzták a már említett nyelvi-nemzetiségi választóvonalat, az eladdig a *vallóniai Lüttichhez* tartozott Fouron-Saint-Pierre-t a *flamand Limburg* tartományhoz csatolták. Hiába szavazott az „elcsatolás" előtt a fouroniak 94,6 százaléka az ősi állapot fenntartása mellett, a brüsszeli központi kormányban *a flamand „lobby"* szava döntött.

És mint ilyen esetben lenni szokott (mármint a nacionalista indulatok és törekvések felszínre kerülésekor), a flamandok megpróbálták integrálni „új szerzeményüket". A limburgi tartományi elöljáróság csinos összegeket szavazott meg flamand könyvtárak és kulturális központok alapítására. A 60 flamand ajkú gyerek által látogatott községi iskola *57 millió* belga frank, a 90 nebulót oktató francia iskola viszont *csak hétmillió* belga frank évi támogatást kapott. Megszerveződött a kakaszászlós fouroni akció, amihez a végső inditékot *a frankofon iskola bezárása* adta. A nemzetiségi és állampolgári jogaikat védő fouroniak élére José Happart állt, és az 1982. októberi, községtanácsi választáson 63 százalékos szavazati aránnyal *győzött* a flamand oppozíció ellenében. (A flamandokat egyébként Hubert Broers *franciatanár* vezette!)

A törvény értelmében a győztest *polgármesterré kellett volna kinevezni.* Csakhogy az oroszlános zászlót magasra tartó flamand kisebbség ezt megakadályozta; azzal érvelvén, hogy Happart nem tud flamandul, következésképpen: nem érti meg a cirkalmasan fogalmazott, jogi formulákkal telitűzdelt községi határozatokat, jelentéseket, nem képes levezetni a tanácsüléseket stb. *Charles-Ferdinand Nothomb* belügyminiszternek sikerült igazi belga kompromisszumot találnia: hivatalosan nem nevezte ki ugyan José Happartot polgármesterré, de *ügyvezetőként* meghagyta őt a hivatal élén. *A vállszalagot csak akkor kaphatja meg, ha tisztességgel megtanult flamandul* — hangzott a miniszteri feltétel. Egy év türelmi idő után a limburgi tartományi elöljáróság *flamand nyelvvizsgára rendelte* a fouroni polgármestert. Happart az idézés napján Párizsba utazott, hogy megtekintse a Vallon Központot. A felbőszült limburgi urak azon nyomban leváltották a „rebellis" polgármestert...

...aki viszont másnap beadványt írt az ország alkotmánybíróságának a törvényellenes intézkedés miatt. Brüsszelben a flamand képviselő frakciók most azzal próbálkoznak, hogy elfogadtassák a parlamenttel azt a törvényjavaslatukat, amely szerint *vezető tisztségbe csak a régió hivatalos nyelvét beszélő személyt lehessen megválasztani.* Politikai megfigyelők szerint, ha a javaslatot törvényerőre emelik, az *a kormány bukását is előidézné,* miután a kabinet francia anyanyelvű tagjai minden bizonnyal lemondanának tárcájukról.

(Kulcsár)

Piros körrel jelölve: a viták színhelye

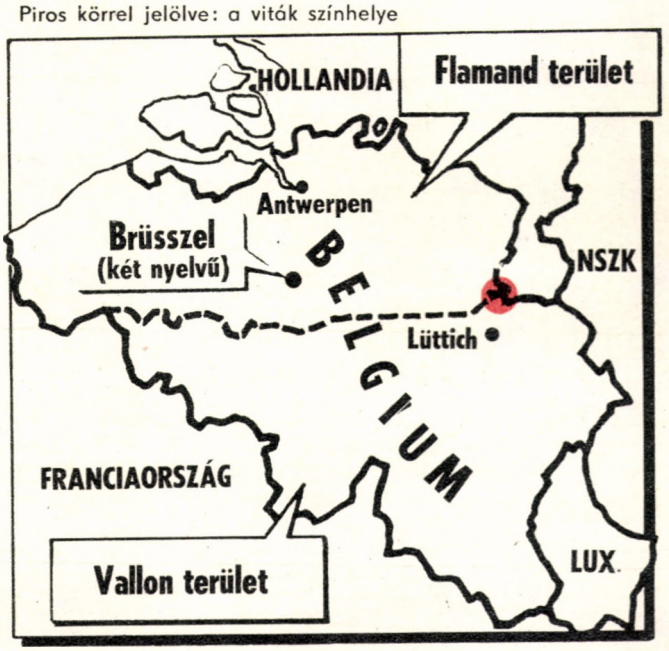

Volt egyszer egy úttörőcsapat

Negyedszázaddal ezelőtt, 1959-ben *Csohány Gabi* költőnő, a *Pajtás* újság akkori főszerkesztője panaszolta el *Surány Pálnak*, hogy minden szervezetnek, mozgalomnak vannak haladó hagyományai, csak éppen az úttörőnek nincs.

— Még hogy nincs! — emelte fel hangját Pali bácsi. — Mi „tizenkilencesek" talán nem vagyunk elég jók hagyományteremtőnek?!

Furcsa, de mégis ez az igazság: e véletlen találkozásnak köszönhető, hogy Magyarországon *elkezdődhetett* az úttörőmozgalom gyökereinek a kutatása. Igaz, az emlékek, dokumentumok, visszaemlékezések összegyűjtése meglehetősen vontatottan haladt, pedig a propagandagépezet már 1960-ban megindult. Ekkor *felhívást* tettek közzé: jelentkezzenek azok, akik tagjai voltak a '19-es Marx-úttörőcsapatnak. Levélben vagy személyesen *harmincan* jelentkeztek a veterán úttörők találkozójára. A gépezet működése azonban korántsem volt olajozott, majd tíz esztendő telt el, amikor is Surány Pál hozzákezdhetett az emlékek rendezéséhez.

— Akkor már csak *tizenketten* voltunk az élők sorában, amikor felhatalmazást kaptam az Úttörőszövetségtől, hogy rendezzem sajtó alá a csapat történetét. Hetvenben kezdtem hozzá a munkához, akkor még élt a csapat legidősebb tagja, *Palesch Antal* (ma 85 éves lenne); egy házban dolgoztunk, ő volt a segítségemre. Amikor elkészültem egy fejezettel, lementem hozzá, mondjon véleményt: jó-e, valós-e? Öt évig tartott a munka, hetvenöt végére készültem el vele. *Szűcs Istvánnénak*, az Úttörőszövetség akkori főtitkárának közbenjárására a Móra Kiadó ígéretet tett a megjelentetésre, s 1979-ben, a Tanácsköztársaság 60. évfordulóján be is váltotta ígéretét.

Surány Pál azonban ezzel nem fejezte be a kutatást, újabb emlékeket keresett, s talált is. Pedig hát a sikerre kevés reménye volt és van, hiszen már csak *heten* vannak az élők sorában, s a többiek egészségi állapota már nemigen teszi lehetővé az emlékek idézgetését. Pali bácsi viszont nyolcvan esztendősen is kitűnő szellemi és fizikai frisseségnek örvend; hetente legalább egyszer úttörők között van, élménybeszámolót tart, s persze közben fáradhatatlanul dolgozik a Marx-csapat dokumentumainak összefoglalásán.

— Igen sok javítanivaló van az első kiadáson — magyarázza. — A még élő „pajtásaim" ugyanis a könyv számos részletét kiegészítették, így derült fény például a csapatzászlón levő csillag történetére is, amit a bővített második kiadásban mindenképp szeretnék megírni. Föltéve, persze, ha megérem a második kiadást...

Anogy mindani szokás: a Marx-úttörőcsapat történetének pontosítása megérne még egy misét, mert az elveszett csapatzászló, s a *megkerült csillag* történetén kívül számos új adalékkal szolgálhatna Surány Pál könyve. Például azzal, hogy nem a *csillebérci* úttörővasút volt a világ első úttörővasuta, hanem a *Margitszigeti lóvasút*, vagy: az úttörő szó születése nem az orosz nyelvből átvett *pionír* fordításából származik, mint azt sokan ma is gondolják. A pionír mozgalom — és maga a szó — születési dátuma ugyanis 1922. Bizonyos forrásokból arra következtethetünk, hogy a pionír mozgalom megszervezése a Szovjetunióban *a magyar emigránsok nevéhez* fűződik, akik 1919-es magyarországi tapasztalataikat vitték magukkal az emigrációba.

Mint ahogy volna még néhány emlék, amelyet ma még meglehetős homály fed, az úttörők körében is. Surány Pál gyűjtőmunkája „fedezte fel" például a *monitorok lázadásának*, — amely 1919. június 24-én volt egy érdekes epizódját. A ludovikások lázadása volt ez, akik elfoglalták a józsefvárosi telefonközpontot, s a zendülés tovább terjedt az óbudai hajókikötőre is. Négy monitor kifutott, lőtte az akkori Hungária Szállodát, majd elhajózott az országból. A *Szamos* nevű monitor azonban megtagadta a zendülést, a legénység a lázító tiszteket elkergette a fedélzetről. A Szamos még megvan: a Folyamszabályozási és Kavicskotró Vállalat kotróhajóját szerelték a hajótestre. Amikor ezt az úttörőszövetség megtudta, szakértőkkel vizsgálták meg a Szamost, terv készült a hajótest rekonstruálására, de a költségvetés túlságosan ijesztő volt. Tízmillió forint. A rekonstruálás tervét *elejtették*.

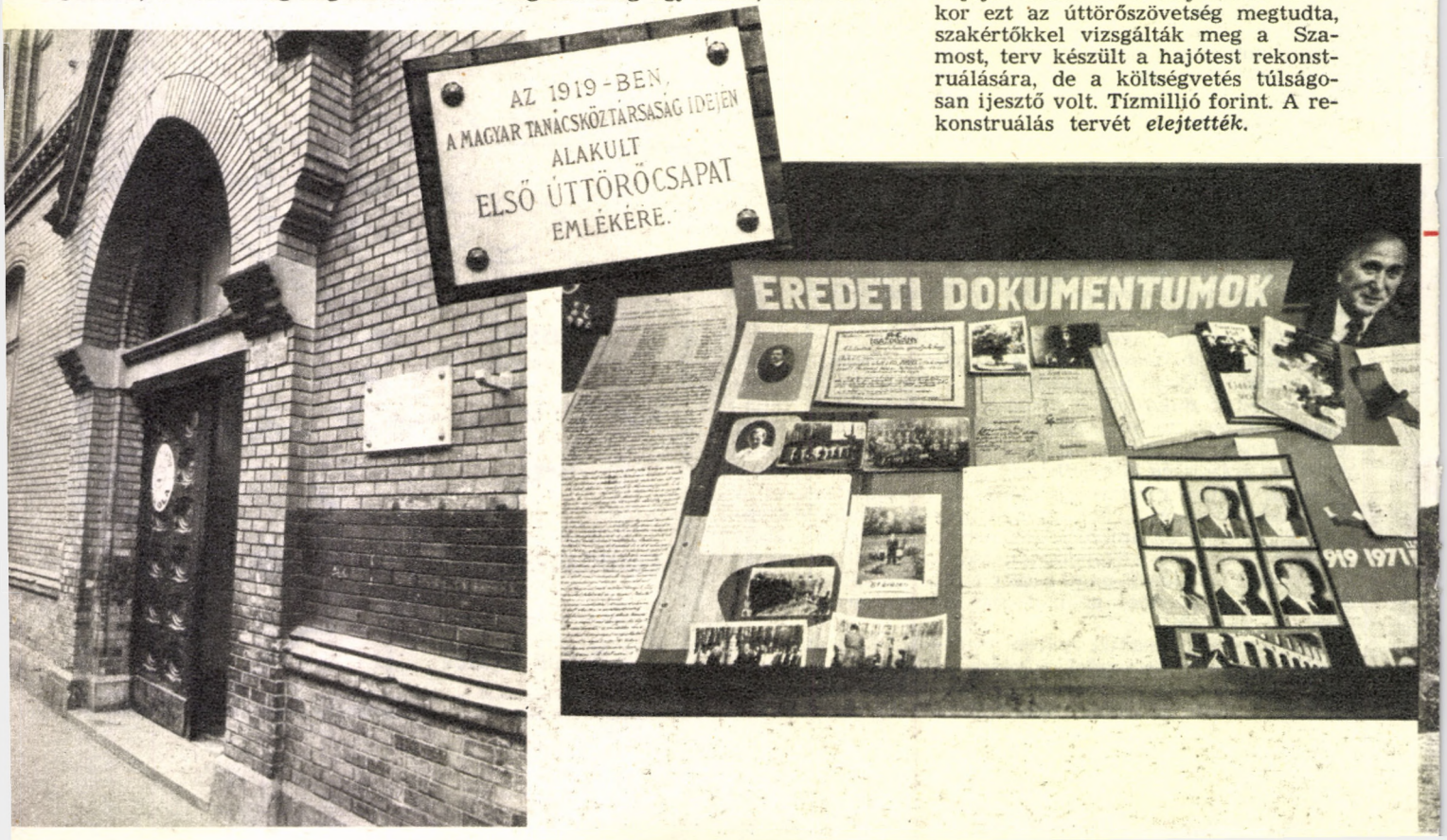

Az ország (egyik) első *őrsvezetőjének* nem ez az egyetlen szívfájdalma. A Marx-úttörőcsapat, amelynek székhelye a Rottenbiller utca 43-as számú épületben levő iskola volt (ma is iskola), ez volt a világon az *első* úttörőcsapat, s ahogy Pali bácsi panaszolja: *a kerület lakosságának 90 százaléka nem is tud róla.* Sőt. nemcsak, hogy az első volt a világon, hanem az első olyan szervezet is, — a Berlini Marx Intézet kutatásai szerint —, amely *Marx Károly nevét* viselte.

— Az ember úgy gondolná, ez már önmagában is elég, hogy a kerület, a főváros méltó emléket állítson, a tárló azonban, amelyben az iskola néhány emléket kiállított, igen *szegényes.* De hol ez nincs, hol az nincs, legfőképpen pénz nincs.

A Marx-úttörőcsapat a Tanácsköztársaság kikiáltását követő héten, március utolsó napjaiban alakult meg a gyerekek akaratából, elhatározásából. A formát (úttörőcsapat) persze a felnőttek találták ki. A gyerekközösségnek volt egy *látható,* s egy láthatatlan szülőatyja. A láthatót *Halácsi Endrének,* a láthatatlant *Bokor Miksának* hívták; mindketten az iskola tanárai voltak. Az igazi szülő a láthatatlan volt, Bokor Miksa, akit a Tanácsköztársaság győzelme után a Közoktatásügyi Népbizottság osztályvezetőjének neveztek ki, ő szervezte a színfalak mögött az ifjúsági és úttörőmozgalmat.

Surány Pál akkor ötödikes gimnazista volt, tehát 15 esztendős, s ráadásul nem a Rottenbiller utcába járt iskolába, hanem a Munkácsyba. A Marx-csapat tehát *nem iskolai* szervezet volt, többségében az erzsébetvárosi ifjakat tömörítette, de soraikba a főváros szinte minden területéről jöttek a fiatalok. Nem és korhatár sem volt. Különösen az előbbi meglepő, hiszen korábban elképzelhetetlen volt, hogy lányok bármilyen szervezetnek tagjai lehessenek. (Igaz, a fiúk közül sokan tiltakoztak is a lányok tagsága ellen.) A Marx-csapatnak 120—122 napos fennállása alatt összesen *600* tagja volt. Az úttörők hétköznapjai általában játékkal teltek, a „nagyobbak" politizáltak is, s persze dolgozni is eljártak. *Kartalon* például borsót szedtek, aminek — a mai úttörőtáborok elődjének — emléket is állítottak a helyi iskolában. Szent Jakab-pusztán (Gödöllő közelében) nyitották meg az első úttörőtábort, ahol a Marx-csapat tagjai nyaralhattak.

Sokáig úgy gondolták: a Marx-csapat volt a Tanácsköztársaság időszakának *egyetlen* úttörőcsapata. Valójában azonban Bokor Miksa kezdeményezésére *40 csapat* alakult, az úttörők száma *meghaladta a 8 ezret.* A „többiekről" azonban semmilyen dokumentum nem maradt fenn, föltehetően azért, mert a többi úttörőcsapat iskolákon belül szerveződött, s mivel a proletárdiktatúra 133 napjának nagyobb része a nyári szünidőre esett, ezek a csapatok nemigen működtek.

— bán —

Habik Csaba reprodukciói

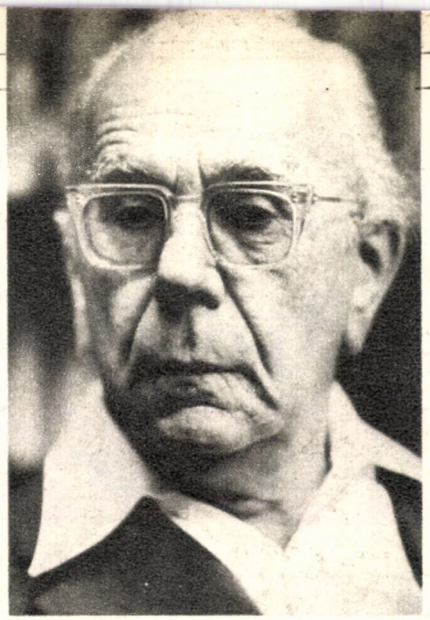

Kégl Mihály, aki a csillagot egy budai sí ban rejtette el és megőrizte a felszabadulásig

SZILÁGYI GYÖRGY:

Légből kapott história

A RÖNTGENSZEMŰ LÓBURGERLÁNY

Egy időben tilos volt nálunk csodákról beszélni, pedig ne mondja nekem senki, hogy nincsenek csodák. Már az is csoda, hogy ezt a cikket leközölték. Ezúttal egy két lábon járó múlt századi csodára szeretném ráirányítani lankadó figyelmüket. Elektromos Elzáról van szó, az Osztrák—Magyar Monarchia delejes tekintetű cirkusz- és varietécsillagáról, aki az itt látható fényképről mereszti tükörtojásra emlékeztető szemét az olvasóra. Az 1908-ból származó, felbecsülhetetlen értékű felvétel, delejezés közben készült a legendás hírű Snorrer vándorcirkuszban, amikor Elektromos Elza éppen transzba küldte zsugori igazgatóját, mert az megtagadta neki gázsija felemelését. A transzba küldött igazgatóról nem készült fénykép, de egykorú feljegyzések szerint, annyira felvillanyozódott Elza tekintetétől, hogy pillanatokon belül nemcsak a gázsiját, még a szoknyáját is felemelte.

Lóburger Gyugyella, művésznevén Elektromos Elza, a Vihánc megyei Szőrmelléken, 1888. április 1-én látta meg a napvilágot, lisztes iparos család egyetlen gyermekeként, édesapja ugyanis molnár volt. Az isten háta mögötti, eldugott falucskáról olyannyira nem tudott senki, hogy amikor Elza negyven évvel később haza akart látogatni szülőhelyére, nem találta meg.

1893-ban, a falu szatócsa, Óhéber bácsi figyelt fel elsőként az alig ötesztendős lányka különös képességére. Észrevette, hogy ahányszor a kis Gyugyella megjelenik boltjában, mindig eltűnik néhány krajcár a kasszából. Egy alkalommal lesben állt és döbbenten látta, hogy a fémkrajcárok valósággal hozzáragadtak Gyugyella kezéhez. Ettől kezdve megye szerte legendák keltek szárnyra Lóburger Gyugyella magnetikus erejéről. Kísérletképpen a szőrmelléki Öreg Svihákok Asztaltársasága vendégül látta a ragadós kezű kis zsenit. Előre megfontolt szándékkal néhány petákot tettek az asztalra, s pár percre magára hagyták a zsenge gyermeket, közben a kulcslyukon át figyelték, mikor tör ki belőle a mágneses vonzás. Alighogy Gyugyella egyedül maradt a helyiségben, szemében delejes fények lobbantak fel, s mint aki valamilyen megmagyarázhatatlan erő hatására cselekszik, egyenként felemelte a pénzdarabokat, melyek — minden bizonnyal a lényéből sugárzó magnetizmus következtében — szorosan hozzátapadtak a tenyeréhez!

Napok alatt országos híre támadt az esetnek. Bécsből két híres orvostudor, dr. Eliwest Priteg, és dr. Vihorlát Gutin utazott Szőrmellékre, és alapos vizsgálatnak vetették alá a kislányt, de azon kívül, hogy a vizsgálat befejeztével mindkettőjüknek eltűnt az aranyórája, nem jutottak előbbre a rejtély megfejtésében. Tény, hogy attól kezdve minden fémtárgyat — legyen az evőeszköz, nyaklánc, gyűrű, vagy szecskavágó — el kellett zárni Gyugyella elől, mert óhatatlanul a kezéhez ragadt.

Tizenöt éves korában újabb szenzációval vívta ki Szőrmellék lakóinak tornboló érdeklődését. Úgy esett, hogy a faluvégen lakó kovácsmester, bizonyos Slicckovics Jácint, sehogyan sem tudott napirendre térni Gyugyella különös adottsága felett, ezért egy óvatlan pillanatban ölébe vette a süldő leánykát, hogy próbára tegye annak magnetikus képességét. Alighogy Gyugyella a kovácsmester ölébe huppant, akárcsak egy eleven mágnes, magához rántotta a férfi nadrágjába szívódott vasreszeléket. Az esetből a falu bölcsei arra következtettek, hogy Gyugyellának kevés vas van a szervezetében. Rövidesen, mint egy felkapott zarándokhelyre, úgy tódultak hozzá magnetizálni a vasban bővelkedő férfiak, ő pedig néhány vasért bárkinek készséggel állt, illetve ült a rendelkezésére, egyetlen esetet kivéve, mikor az egyik zarándok közölte vele, hogy nincs egy vasa sem . . .

Tizennyolc esztendőt nyomott le már Szőrmelléken, amikor egy véletlen rádöbbentette, hogy röntgenszeme van és mindenen átlát. Erről hamarosan az egész falu megbizonyosodott, amikor a segédjegyző egy vaksötét éjszakán beosont a postáskisasszony szolgálati lakásába és röntgenszemű Gyugyella mindenkinek pontosan megmondta, mi történik bent a szobában. Veszedelmes hírét az is rendkívül növelte, hogy a szeméből kibocsátott thermodinamikus sugarakkal képes volt tüzet csinálni. Például a szüreti mulatságon másodpercek alatt tűzbehozta a falu legényeit, néhányat annyira leégetett, hogy hetekig borogatták felhólyagzott önérzetüket. Egy szagosmisén pedig felgyújtotta a sekrestyés fantáziáját, a szerencsétlen ember végső kétségbeesésében áthelyeztette magát a szomszédos plébániára. Szinte lángot vetett a te-

kintete, ha férfiember került eléje. A keresztútnál egyszer összetalálkozott a csendőr őrmesterrel, akire éppen csak rákacsintott, mire a mindenki által rettegett, rabiátus férfi azonnal elolvadt.

Húsvét előtt futószőnyegként terjedt el a hír a faluban, hogy a tojáskereskedő raktárában felhalmozott tojások keményre főttek Gyugyella perzselő tekintetétől, az ott dolgozó alkalmi munkások elmeszesedett ereiben pedig felforrt a vér. Télidőben, disznóvágások idején, gyakran hívták őt a gazdák hurkát sütni, hogy megspórolják a tüzelőt. Gyugyella, azzal a thermodinamikus szemével addig sugarazta a gazda hurkáját, amíg el nem kezdett sisteregni a tepsiben.

Fordulópontot jelentett életében a Snorrer vándorcirkusz 1908-as vendégjátéka Szőrmelléken. Ekkor már bárkire könnyedén rákényszerítette az akaratát. A tönk szélén álló Snorrer Ferdinándot azzal vette le a falábáról, hogy cirkusza fellendülés előtt áll, amennyiben szerződteti őt. A jóslat még aznap este beteljesült. A váratlanul támadt szélvihar úgy fellendítette a Snorrer-cirkuszt, hogy agyonfoltozott sátorponyvájukat, a belekapaszkodott törpével együtt, másnap reggel a szomszéd faluban, Cafkarikácson találták meg, egy jegenyefa tetején. Lóburger Gyugyella azonban elindult a felfelé ívelő pályán, melyet, mint annyian mások, ő is alulról kezdett. Rendszerint kiválasztott a nézők közül egy férfit és beleszuggerálta, hogy dobjon a tányérjába tíz krajcárt. Nyár derekán, amikor minden épkézláb férfi a földeken dolgozott, kiment a forró mezőkre, hogy fáradságos munkával összeszuggerálja a társulat vacsoráját.

A szezon végén éppen Laposnyakon tanyázott a cirkusz, amikor váratlanul megjelent a nézőtéren Tadeusz Tesedobszky, a városligeti Pitlach Orfeum lengyel származású igazgatója, aki új attrakciók után vadászott vidéken, s jobb híján Lóburger Gyugyellát sikerült leterítenie. Nyomban felhozta magával Pestre, s egy hét múlva már színes plakátok adták hírül a különleges szenzációt:

NAGYFESZÜLTSÉGŰ NŐ,
AKI MEGRÁZZA A FÉRFIAKAT!
ELEKTROMOS ELZA BEMUTATKOZÓ FELLÉPÉSE!

Amikor Elektromos Elza (ez lett a művészneve) bejött a színpadra, olyan csönd támadt, hogy még a vécés néni zümmögését is hallani lehetett. A szó szoros értelmében megrázó sikert aratott. A testében keringő áram ugyanis mindenkit megrázott, aki közelebbi kapcsolatba került vele. Amikor az ügyeletes tűzoltó — pusztán kíváncsiságból — megérintette a tomporát, akkora ütést kapott, hogy a földön tért magához. Nem járt jobban a fővilágosító sem, akinek viszont Elza érintette meg pajkosan a fülcimpáját, amitől annyira kimerült az akkumulátora, hogy hetekig nem bírta feltölteni. Még a legedzettebb nézőknek is elállt a fülük a megdöbbenéstől, amikor Elektromos Elza lement a közönség közé és kezet fogott egy biztosítási ügynökkel, aki azonnal kivágta a biztosítékot. A legnagyobb megrázkódtatást báró Wichtigmacher Alfonz, Vihánc megyei földbirtokosnak okozta, akinél rövidzárlatot idézett elő, melynek hatására a báró rövid időre feleségül vette őt. Elza, azzal a thermodinamikus szemével addig szuggerálta a bárót, mígnem elvesztette minden akaraterejét és egész vagyonát. Az ősz Wichtigmacher, aki korábban hét vén kúriát és egy dúsgazdag fúriát mondhatott magáénak, a válás után seprőnyélből takaros koldusbotot faragott magának, arra támaszkodva bicegett be a Bérkakas utcai szegényházba.

Elza tovább lubickolt a népszerűség hullámaiban. Delejes tekintetével estéről estére mágnesként vonzotta magához a férfiakat. Megesett, hogy felszállt a villamosra, és csak otthon vette észre, hogy út közben ráragadt egy férfi. Sikereinek csúcsán 5000 koronát kért egy delejezésért. Előfordult, hogy amikor fizetésre került sor, a médium megrázkódott. Elza ilyenkor huncutkodva megkérdezte: ennyire megrázta az áram . . .?

Amikor kitört az első világháború, önként jelentkezett a frontra. Különleges képességét a légierőnél kamatoztatta, rendkívül megerőltető beosztásban. Jóformán alig állt a lábán, mert minden idejét fejjel lefelé töltötte. Az ellenséges vonalak fölött kilógatták a replőgépből, ő pedig azzal a thermodinamikus szemével egymás után röpítette levegőbe az ellenség lőszerraktárait. Egy alkalommal kis híján hadbíróság elé állították, mert a tiszti kantinban szemezni kezdett egy ulánus kapitánnyal, akinek zsebében füstölögni kezdett a nyeles gránát. Attól kezdve Elzát a hadműveleti területen mindenhová bekötött szemmel kísérték, nehogy felrobbantsa a legénység féltve őrzött munícióját.

A háború után visszatért a varietészínpadra és végigrázta egész Európát. Összerázott vagyonából 1933-ban alapítványt létesített, szegénysorsú delejes lányok részére. Ekkor már negyvenöt éves volt. Nagyritkán még megrázott valakit, de pénzt már nem kapott érte. Mindenkitől elhagyatva, Kelet-Smoroszkában élte le utolsó éveit, az Oberchohemtől alig tíz kilométerre fekvő wamzerwaldi kastélyában. Háziorvosa, dr. Untig Elég hátramaradt feljegyzéseiből tudjuk, hogy élete alkonyán annyira feltöltődött elektromossággal, hogy bánatpénzt fizetett egy oberchohemi juhászlegénynek, csak azért, hogy havonta egyszer megrázhassa őt.

Temetésén valósággal vibrált a levegő az elektromosságtól, még a pap szeme is szikrát hányt, mert megtudta, hogy Elza kirekesztette végrendeletéből az egyházat. Emlékét már-már elkezdte rágni a sasszárnyakon repülő idő vasfoga, amikor egy reumás sírásó részeg állapotban rázuhant a sírjára, s mire kijózanodott, elmúlt a reumája. Sokan csodának vélték az esetet, csakhamar kiderült, hogy a sírban keringő kóboráram gyógyította meg az alkoholista sírásót. Attól kezdve egész Kelet-Smoroszkából a wamzerwaldi temetőbe jártak fizikoterápiás kezelésre az ízületi bajokban szenvedő betegek, hogy gyógyulást nyerjenek Lóburger Gyugyella sírján. Itt kapott értelmet az a négy szó, amit végakarata szerint magyar nyelven vésték fel villanyórára emlékeztető sírkövére:

AZ ÁRAM ÉN VAGYOK!

EPILÓGUS:

A felszabadulás után egy örökké kóborló adóvégrehajtó fedezte fel az évtizedeken át elveszettnek hitt Szőrmelléket. Tőle értesültek a falucska lakói Vilmos császár haláláról, a második világháború kitöréséről és befejezéséről, nem utolsósorban Lóburger Gyugyella fényes karrierjéről. Szőrmellék nagy hírű szülöttjének emlékére a falu legjobban tejelő tehenét Gyugyellának nevezték el, a túlkapások idején azonban a tehenet be kellett szolgáltatni, ezért a Vihánc megyei tanács az újonnan épült szociális otthon homlokzatán helyezte el Lóburger Gyugyella nevét. Ebben az otthonban kívánták elhelyezni az akkor már 104 éves Wichtigmacher bárót is, akinek csodával határos módon, koldusbotjára támaszkodva, sikerült a kapitalizmusból élve átbicegnie a szocializmusba. A Hazafias Népfront szőrmelléki szervezete bulldózerral hozatta le Pestről az agg bárót az avatási ünnepségre. Amikor a fehér szakállú Wichtigmacher megpillantotta rövid lejáratú felesége nevét a szociális otthon homlokzatán, rémületében felpattant a nőbizottság gyesen levő elnöknőjének szabadon hagyott kerékpárjára, és eszelős gyorsasággal elviharzott az ünnepség színhelyéről. Meg sem állt a Vihánc megyei Munkaterápiás Intézetig, ahonnan soha többé nem tudták kicsalogatni, még azzal az ígérettel sem, hogy visszaesése esetén, derékig érő szakállára való tekintettel, Szőr Wichtigmachernak fogják szólítani. Nyolc boldog évet élt még öntudatos elmebetegként, teljesen szőrtelenül . . .

Ha büntet a színház

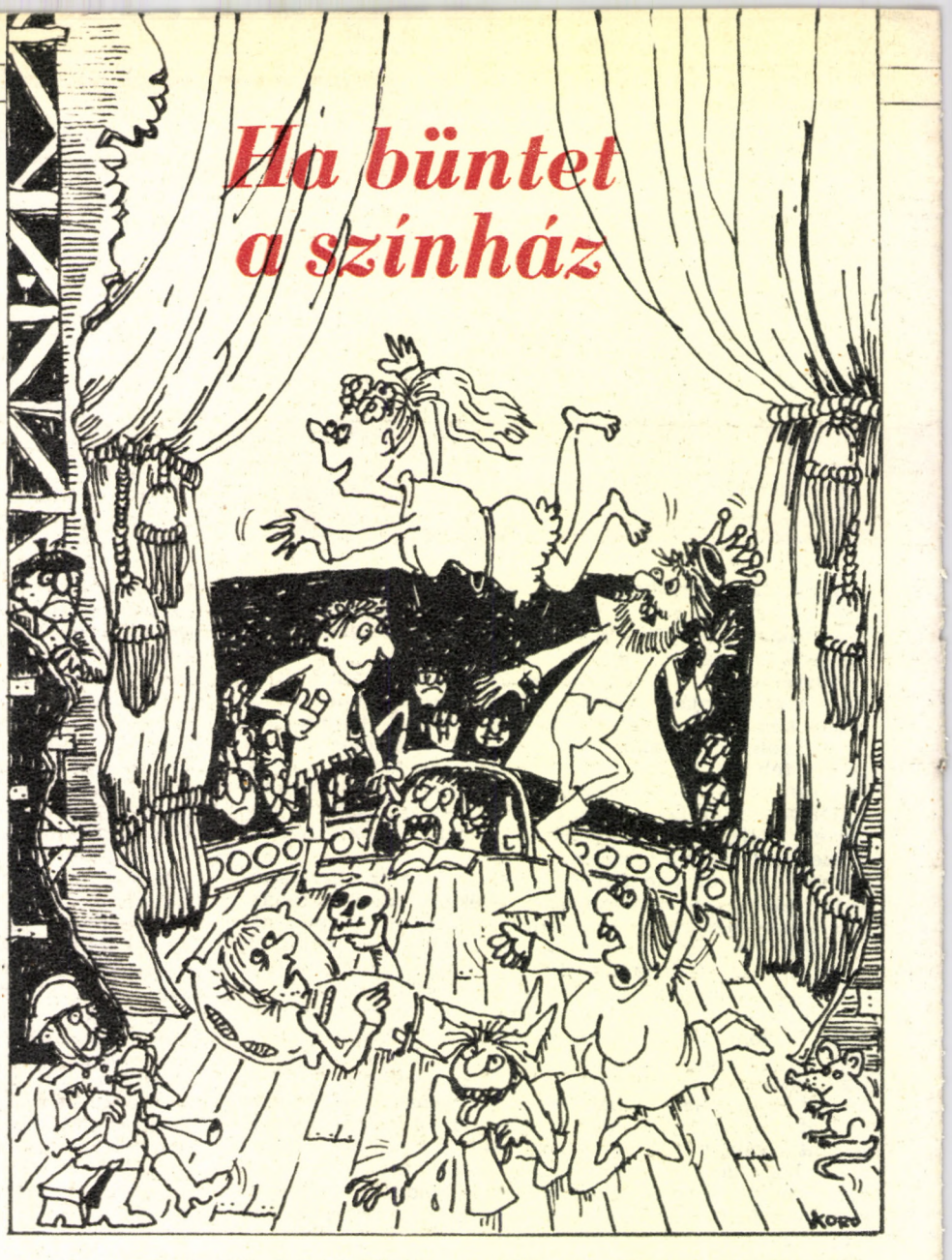

A színházi Törvénykönyv érdekes olvasmány lenne, kár, hogy még a Színházi Intézetben sem lelni belőle. Mindenesetre a régi színháziak még emlékeznek passzusaira, sőt, a színházak munkaügyi szabályzatainak némely fejezete egyenesen erre, a valamikori kódexre támaszkodik. Az ember mindenfélét hall a színészekről, s hiába kezeli a sajtó immár évtizedek óta diszkréten a színészek magánéletét — legalábbis a magyarokét — tudjuk, amit tudunk. Hogy ilyenek, meg olyanok... De hogy miért lehetünk mindennél biztosabbak abban, hogy a függöny felmegy, a színi előadás pedig, ha elkezdődött, rendben véget is ér...? Mert a „bohém", „lezser", „laza életű", „kikapós" vagy „ivós" színésznél kevesen veszik komolyabban a munkahelyet, a színházat, s kevés munkahely veszi komolyabban önmagát, mint a színház.

✶

Például a Vígszínház. *Lázár Egon* gazdasági igazgató szerint a szigorúak között is igen szigorú ebben a színházban a fegyelem, de hogy ennek mértéke és szükségessége emberre szabott, azt jelzi, hogy másfél év óta nem volt dolga a munkaügyi döntőbizottságnak.

— A legfontosabb, mondhatnám „beépített" fegyelmező erő a *premier*, illetve a próbák és az előadások kezdési időpontja — mondja Lázár Egon. — A színészeknek fél órával az előadás, illetve a felvonás előtt, melyben színre lépnek, be kell a színházba érniük. Pár percet — néha — el lehet nézni, de a késésért egyébként *fegyelmi* jár. Az elkéső színész neve bekerül az ügyelői jelentésbe, és legkésőbb másnap már az igazgató is értesül az esetről.

— *Gyakran fordul elő?*

— Nem, a színészek ritkán késnek. Pedig sokszor áldozatot is kell hozniuk a pontosságért, félbehagyni más munkát, hosszú autóutat megtenni...

— *A premierek csúszása gyakrabban fordul elő?*

— Egyáltalán nem: de ez nem fegyelmi kérdés. A színház művészeti intézmény, amely az előadásaival egyedi műveket hoz létre. A színvonal fontosabb a kitűzött időpont betartásánál, bár általában nem azért csúszik a premier időpontja, mert a próbaidő kevésnek bizonyult. Legtöbbször a betegség az oka.

— *Mikor maradhat el az előadás?*

— Valamelyik szereplő váratlan betegsége miatt. A színészek kisebb betegséggel, de néha még — csodával határos módon — súlyos állapotban is játszanak. Az orvos leghatározottabb közbelépése és tiltása kell ahhoz, hogy valaki beteget jelentsen. Előfordul — nagyon ritkán —, hogy valamelyik színész elfelejtkezik az előadásról. Ha nem tudjuk megtalálni, előkeríteni, elmarad az előadás. Ilyenkor anyagi felelősség sújtja a színészt, de ennél is nagyobb büntetés a lelkiismeretfurdalás.

— *Honnan tudhatják, hogy hol kell az eltüntet keresni?*

— Szabály, hogy a színész bejelentés nélkül nem hagyhatja el a várost. Ha vidéken van dolga, a színház tudja, hol és mikor. Váratlan műsorváltozás esetén ugyanis előfordulhat, hogy haza kell hívnunk.

— *És ha filmet forgat vagy előadóestet tart?*

— A színház mindig elsőbbséget élvez. Le kell mondania az estet, vagy elhalasztania a forgatást.

✶

Az előadás tehát szent. De időnként ezt a szentséget is meg-megcsúfolják. Színészek anekdotáiban visszaemlékezéseiben számtalan olyan csínyről hallani, amiket előadás közben követtek el. Ezeknek a kis cselvetéseknek az a célja, hogy a másik színészt próbára tegyék, kibírja-e nevetés nélkül, feltalálja-e magát a váratlan helyzetben. A színházban mindezt egyszerűen *röhögtetésnek* nevezik, és büntetendő.

— *Hogy derül ki az ilyesmi?* — érdeklődtünk *Malonyai Dezsőtől*, a Nemzeti Színház igazgatójától.

— Minden előadáson ott tartózkodik a színpadon az igazgató képviselője, az ügyelő. Az ő dolga — egyben kötelessége az ilyesmit észrevenni és a napi ügyelői jelentésben rögzíteni.

— *És meg is teszi?*

— Természetesen. A jó ügyelőnek nagy tekintélye van. Kötelességteljesítését tudomásul veszik a színészek. Ha csak egy esetben lenne elnéző, a következő alkalommal már el is várnák tőle az elnézést. A régi Színházi Törvénykönyv ismert hivatalos vádat és magánvádat. A hivatalos vád képviselője az ügyelő volt. Magánvád ugyan ma már nincs, de gyakorlatilag most is az ügyelő az, aki a személyes panaszokat, sérelmeket meghallgatja, dönt és intézkedik. Természetesen mindez a próba és az előadás idején a színpadon történtekre vonatkozik.

— *Milyen ügyekre?*

— Például, ha a színész szerint partnerének fokhagymaszaga van, amitől ő émelyeg. A másik színész úgy véli, hogy elviselhetetlen a partner lehellete. És hasonlók...

Apropó — ha már szóba került: sok mendemonda szól olyan színházi előadásokról, ahol valamelyik szereplő észrevehetően sokat ivott a fellépés előtt...

— Sokat ivott...? Ilyesmi előfordulhat ugyan, de az ilyen állításokat bizonyítani is kell. Az ügyelő egyébként is kétséget kizáróan eldöntheti az ügyet.

— *Hogyan?*

— Szondával.

— *És mi történik, ha a szonda elszíneződik?*

— Az ittas színész vagy más színpadi dolgozó nem dolgozhat, nem játszhat. Az ittasság és a tettlegesség azonnali elbocsátással jár.

— *Előfordult már ilyen eset?*

— Igen. Egyébként roppant bonyolult dolog ez: az ittasságot ugyanis maga a szonda még nem bizonyítja, csak a *véralkohol*-vizsgálat. Egyikmásik színész olyan gyógyszerek szedésére kényszerül, amelyeknek a mellékhatásai hasonlóak az alkoholos állapothoz. Azt hiszem ezt a látványt értik félre, ebből indulnak ki a pletykák.

— *Úgy tudom, a színházakban elég nagy a munkaerő-vándorlás a műszaki munkakörökben. Lehet-e ilyen körülmények között pontos, fegyelmezett munkára számítani?*

— Jelenleg a Nemzeti Színházban csak színpadi munkásból van hiány. A műszaki munkakörökben jó a kereset, de a munkakörülmények előnytelenek. Éppen ezért azok, akik itt maradnak, és vállalják, színházszerető emberek, akik a különleges feltételeket is tudomásul veszik.

— *Igaz, hogy a művészek és a műszak közötti feszültség néha a műszak apró bosszúit váltja ki? Preparált díszlet, rossz helyen levő kellék...*

— Ez lehet egyedi eset, de általában nem fordul elő.

★

Végül egy este a színfalak mögött. Az ügyelő szövegkönyvében ott a részletes forgatókönyv: ki, mikor, mit csinál, mikor jön be, mikor kezd a színrelépéshez készülni. A függönyök mögött egyedül az ügyeletes takarítólány üldögél. Akinek most nincs itt dolga, nem jöhet a színpadra. Feszült légkör, precíz mozgások.

— Csöndes előadás a mai — mondja az ügyelő.

— *Milyen, ha nem csöndes...?*

Az ügyelő legyint, nevet.

— Az ital okoz gondot, meg a hiszti. Szerencsére eddig még mindig megúsztuk baj nélkül.

— *Nincs szondája?*

Elképedten mered rám:

— Szonda? Tudja micsoda botrány lenne, ha itt előkapnánk egy szondát? Túl sem élném!

A díszletátállítást az ügyeletes tűzoltóval nézzük végig.

— Azért itt jobb, mint egy metróbalesetnél — közli két ásítás közben. — Mostanában ötszáz forintig büntethetünk a helyszínen. Azóta jobban tartanak tőlünk. Tudja, rend a lelke mindennek...

Virág F. Éva

(Korolovszky András karikatúrája)

AZ ÚJ TÁNC NEVE: BREAK

A flaszteron vékony, feketehajú fiatalember mozog. A bömbölő táskarádió szaggatott zenéjére, mint egy gépember emeli lábait, keze nehezen jár. Egy újabb ütemre azonban felhagy a szögletes mozgással, bukfencet vet, fejen- és kézen áll, közben lába a zene ritmusára rángatózik. Leereszkedik, földhöz lapul, majd hirtelen felpattan és zárt körrel körbesalomozik. Mellette egy másik fiú ugrál, Vele egy szaltó során kapaszkodik össze. A talajra már mint egy nyolclábú pók érkeznek.

Nem, kedves olvasó, nem tornamutatványról van szó, de még csak nem is az aerobicról. Ez egy új tánc, a break, amely a szó szoros értelmében ellepi Amerika és Nyugat-Európa utcáit, tereit, helyenként még a közlekedést is akadályozva. Bostontól San Franciscóig a fiatalok órákat töltenek el naponta ennek — a Newsweek magazin által a karate, a gimnasztika és a hempergés egyfajta keverékének nevezett — táncnak a gyakorlásával. Jellemzője, hogy nem kell hozzá semmi, csak egy hordozható rádió és esetleg egy kartondoboz, amit széthajtogatva maguk alá teríthetnek. A break — diszkós elődeitől eltérően — nem társasági tánc, s megvan az az előnye — mutat rá a Bild am Sonntag —, hogy itt nincs szükség női partnerre. A tánc tehát inkább mutatványszámba megy, amellyel egymás előtt bizonyítják ügyességüket a fiúk.

A legenda — és a The New York Times — szerint innen ered a tánc neve is. Tíz éve, hogy az egymással szemben álló dél-bronxi galerik — egy Afrikából származó törzsi szokás után — vitáikat (break) a véres verekedések helyett, tánccal döntötték el. Amelyik csapat breakdance-ben jobbnak bizonyult, az győzött. Azóta a break az Egyesült Államokban a fehérbőrűek között is elterjedt, de alapjában a külvárosok lakóinak és a szubkultúrák kifejezési formája maradt.

Európába átkerülve, a break egy csapásra divattá vált. Párizsban önkéntes bemutatók láthatók a metróban és fenn a Trocaderón. A Le Nouvel Observateur három oldalt szentelt az új jelenség bemutatásának. A Spiegel a 70-es évek Travolta-lázához hasonlítja. A tizenévesek között mérvadónak számító Bravo szerint idén ez lesz a mindent meghatározó áramlat és máris számtalan variációja létezik: Electric Boogie, Smurf, Robot stb.

A tetemes profittal kecsegtető újdonságra a szórakoztatóipar már felfigyelt. Frankfurtban a Levi's cég breakdancerekkel mutatta be farmednadrágjait. A szupermarketekben szintén órabérben táncolnak, míg München, vagy Nyugat-Berlin sétálóutcáin még a kalapozás dívik. Ulmban és Stuttgartban amerikai katonák ezzel egészítik ki zsoldjukat. Gombamódra szaporodnak a break-iskolák.

Egyetlen, magára valamit is adó disco sem tekinthet el a break-attrakcióktól. A képzett előadók már jó előre foglaltak. Megszerkesztett gegekkel és különleges kosztümökkel „feldobott" programjaikkal egy este 1800—3000 márkát is megkeresnek. A legjobbak a törökök, a jamaicaiak és az a Párizsból jött három néger fiatalember, akiknek már saját lemezük is megjelent N. O. J. O. B. címmel.

Ha valaki itthon is kedvet kapna hasonló bemutatóhoz, a kellékek a következők: fehér kesztyű, tornacipő, fekete lakkdzseki és lehetőleg sötét asztronauta szemüveg.

n. v. g.

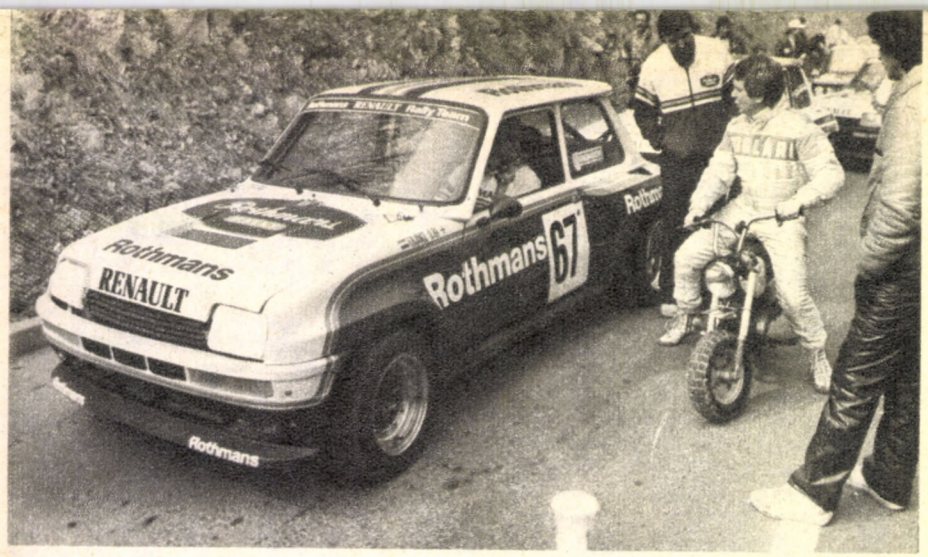
Rothmans
RENAULT
Rothmans
67
Rothmans

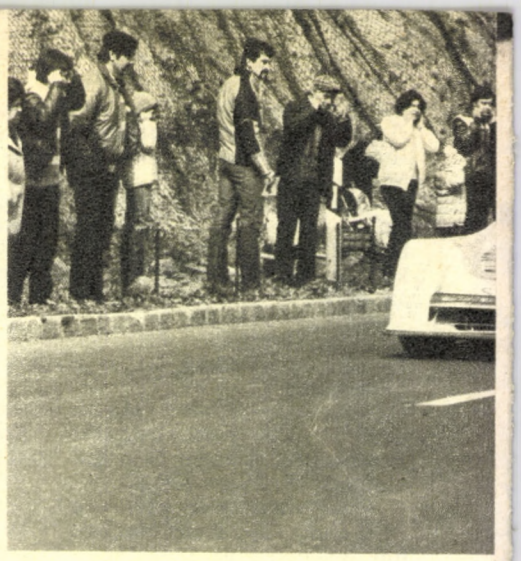

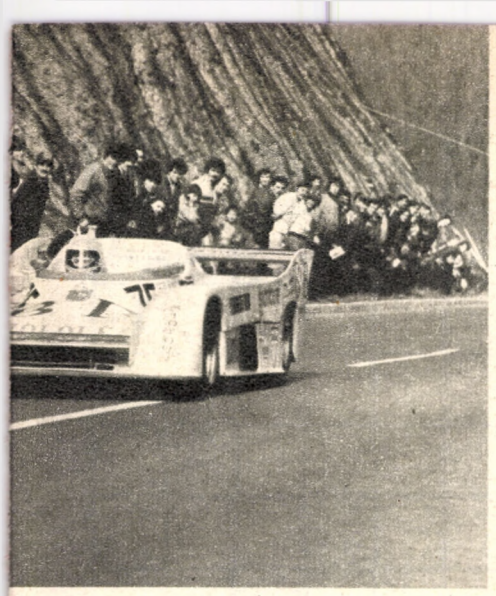

Úgy tűnt, minden a legideálisabb egy új hegyi autóversenypálya-avatásra. A Visegrád Pilisszentlászló közötti utat már a verseny előtt az egyik legszebb környezetű, leggyorsabb, legtechnikásabb hegyi versenypályának tartották. A múlt szombati IPV Kupa '84 avató versenyén azonban nem hirdettek eredményt. Intő jel már a rajt előtt is akadt, hiszen mindenki tudta: a dübörgő motorok eszeveszett sebességgel képesek száguldani.

A második futamban következett be a tragédia. Egy 1300-as Lada kivágódott az útról, s egy, a közönség elől — elvben — elzárt területre robogott.

Négy nézőt ezen a szombaton hiába vártak haza szeretteik, s többnek a felépüléséért ma is aggódnak a hozzátartozók és barátok. Mi történt? Ki, milyen mértékben felelős a drámai eseményekért? Mindezt a rendőrségi és szakértői vizsgálat igyekszik tisztázni.

Felvételeink a versenyen készültek.

Farkas József és Németh Ferenc felvételei

a verseny útvonaltérképe

DESCARTES

DESCARTES FRANCIA FILOZÓFUS MONDTA
REPARÁLÁS
D. AM-I PÉNZ
OLDALRA LENG
ÁSVÁNY
NEGYED NÉGY!
CSEH KÖLTŐ
HÚZ
ELFED
A FIAT VÁROSÁBA VALÓ
BELLINI OPERÁJA
DÉL-AM-I SÍKSÁG
TÖBB OROSZ CÁR NEVE
PONTY AROMÁJA
BOLYONGÁS
A MONDÁS 3. RÉSZE
SZÁLLÍTÁS
ELTÉRÉS
HAJÓS NÉP V.
PEST M-I KÖZSÉG
REPED A TÓ JEGE
AZ ÉG ISTENE
JÓD
BABÉRROZSA
A MONDÁS 2. RÉSZE
RÓMAI 1000
FOROGVA KIHULL
D. TULI KÖZSÉG
KOPASZ
ROVATKÁKAT HÚZ
ÜZLETFORMA
SZOVJET VÁROS
JOSKAR ...
AFRIKAI FALU
NEVELŐK
KB. 50 LITER
CSENDBEN VAN!
ANGOL HADVEZ.
ERŐD RÉSZE
ÜGYELETES
NŐI NÉV BECÉZVE
ÚJ-GUINEA
ITTRIUM FLUOR
PILISI HEGYCSOPORT
MÁRCIUS 8-ÁN VAN
NÉMÁN IGÉZ!
FENNYEL JÁR
NEM JÖN TÖBBÉ
ÉLELEM NÉLKÜL
KÓBORLÁS
TÉVÉRIPORTER
HAJÓ RÉSZE
HOSSZ JELE A FIZIKÁBAN
SZÓKAPCSOLAT
TÍMEA BECÉZVE
... AN DER THAYA; VÁROS
ÚRMÉRTÉK, RÖV.
MAGAD ÖRMÉNY ROM VÁROS
AZ OB MELLÉKFOLYÓJA
FUTVA ELHAGY
FRANCIA ÍRÓNŐ
VÁLLKENDŐ
HOLLAND AUTÓJEL
ÚJ-ZÉLANDI ŐSLAKOS
LENGYEL PÉNZ RÖV.
PEST M. KÖZSÉG
AFRIKAI SZIGET
A TÖRÖK FŐVÁROS
IDEGEN ANNA
HANGOTAD
DUPLÁN: HEVERDAHL KÖNYVE
ÓLOMZÁR
EGYENÁRAMÚ GÉP
... LANKA
VÁGYAKOZIK
IGEKÉPZŐ
AJAK SZELEI
NED ... (VERNE)
GALLY ÉRTÉK
AZ ENSZ ELSŐ FŐTITKÁRA VOLT
KÖZÉPEN KIES!
RIBONUKLEINSAV
... BESZÉD!
NÉMET TOJÁS
VONATKOZÓ NÉVMÁS
KIJEGYZE
NEHEZTEL
DALLAMOS
SVÁJCI VÁROS
BORÍTÉKOT NYIT
VISSZAMARADÓ
BILLIÓSZOROS
ERRE A HELYRE
VAS
PROTAKTÍNIUM
PEDAGÓGUS
AFRIKAI TÓ
D. TULI FOLYÓ
MELLEBESZEL
HEVER
NÉMET SZÍNÉSZ
NÉMET FFINÉV
MELYBE NYÚJT
BÉKÉSI KÖZSÉG
BAZALTBÁNYA VAN ITT
HEVES MEGYEI KÖZSÉG
IPEKAKUÁNA ALKALOIDJA
KOMÁROM MEGYEI KÖZSÉG
LÁBAIHOZ CIPEL
ÜRES KAD!
LÁBBAL ODÉBB TESZ
BŐ KÖPENYEG
OLASZ AUTÓJEL
DUNÁNTÚLI BORVIDÉK KÖZPONTJA
HUSZÁRVEZÉNYSZÓ

AZ ELŐZŐ HETI REJTVÉNY MEGFEJTÉSE

képes melléklet MAGYAR HÍRLAP

Kérjük olvasóinkat, megfejtéseiket úgy adják postára, hogy azok szerdáig szerkesztőségünkbe érkezzenek. Azok nevét, akik könyvutalványt nyertek, a Magyar Hírlap jövő szombati száma közli.

képes melléklet
1984. április 7.

MAGYAR HÍRLAP

Fájdalmas tünetek

A fejlett tőkés országok gyógyszeripara viszonylag zökkenőmentesen vészelte át az elhúzódó recessziót, a legnagyobb termelők a válság éveiben is nyereségesek voltak. A nyugati gyógyszergyártók szaporodó panaszai nem is elsősorban a nyereség tömegére, hanem a csökkenő profitrátára, illetve az azt kiváltó okokra vonatkoznak. A világ gyógyszerpiaca évente 80 milliárd dollárt forgalmaz, a tíz legnagyobb gyógyszeripari konszern közül hét amerikai, kettő nyugatnémet, egy pedig svájci. Nagyságukat és erejüket jól érzékelteti, hogy az első helyezett *American Home Protducts* cég eladásainak értéke évi 2,7 milliárd dollár, a nyolcadik svájci *Ciba — Geigy* pedig évente 2 milliárd dollárt forgalmaz.

A gyógyszeripari cégeknek a bevételt illetően továbbra sem lehet panaszuk az elkövetkező években, gondjaik azonban mégis szaporodnak. A költségvetési deficitek csökkentésére a legtöbb tőkés államban a kormányok számottevően ***visszafogják az egészségügyi kiadásokat***, a vállalatok pedig fokozatosan csökkentik a társadalombiztosítási hozzájárulást. Különösen élesen nyirbálták meg az elmúlt esztendőkben az egészségügyi kiadásokat az Egyesült Államokban, Franciaországban és Nagy-Britanniában. Az USA-ban például a kormány alaposan megváltoztatta a társadalombiztosítási hozzájárulás rendszerét, s ezentúl az egészségügyi intézmények a ***betegenkénti térítés*** helyett ***egy összegben*** kapnak támogatást. Mindez oda vezet, hogy a kórházak a gyógyszeripart az olcsóbb készítményekért fogják majd ostromolni.

Az elmúlt években a gyógyszerek okozta halálesetek miatt bizonyos fokig negatív irányba változott a gyógyszeripari ágazat egyes konszernjeiről kialakult kép. Az imázs visszaszerzése nem kevés költségbe kerül, s ezeket a kiadásokat elsősorban a gyógyszerek mellék- és utóhatásainak kutatására, illetve ezek további csökkentésére kell fordítani. Mindezt akkor kell „beruházniuk" a vállalatoknak, amikor számottevően megnövekedtek a biztonsággal és utóhatásokkal kapcsolatos vizsgálatok költségei.

Nem kevés fejfájást okoz a világ gyógyszerpiacának döntő részét kézben tartó tíz legnagyobb cégnek a japán gyógyszeripar lendületes fejlődése. A szigetországban ezt a gazdaságfejlesztés egyik kiemelt feladatának tekintik, s a kormány ennek megfelelően jelentős összegekkel támogatja e kutatásigényes ágazatot. A japánok előretörését jól mutatja, hogy egy évtizeddel ezelőtt a világon bevezetett új gyógyszereknek csak 10 százaléka származott a szigetországból, az utóbbi három évben viszont ez az arány *25 százalékra* növekedett. Az amerikai, a nyugatnémet és a svájci gyógyszergyárak ma már nem hagyhatják figyelmen kívül Japánt, az újonnan feltörekvő gyógyszeripari hatalmat. Számos termék példája bizonyította az elmúlt évtizedben, hogy a japán ipar egyes ágazatai rövid idő alatt vezető pozícióra tudnak szert tenni a világpiacon. A japán gyógyszeripari kihívás kivédésére, illetve megválaszolására viszont pénzre, sok pénzre van szükség. Mégpedig olyan időben, amikor a vezető gyógyszergyárak jövedelmezősége csökken.

A gyógyszeriparban azok a cégek számíthatnak jelentős és huzamos ideig tartó üzleti sikerekre, amelyek nagy összegeket képesek kutatásra, fejlesztésre és innovációra fordítani. Felmérések szerint a világ vezető gyógyszeripari vállalatai forgalmuknak átlagosan 10 százalékát fordítják e tevékenységekre. A gyógyszeripar kutatási és fejlesztési kiadásai a költségek rohamos emelkedése miatt ug-

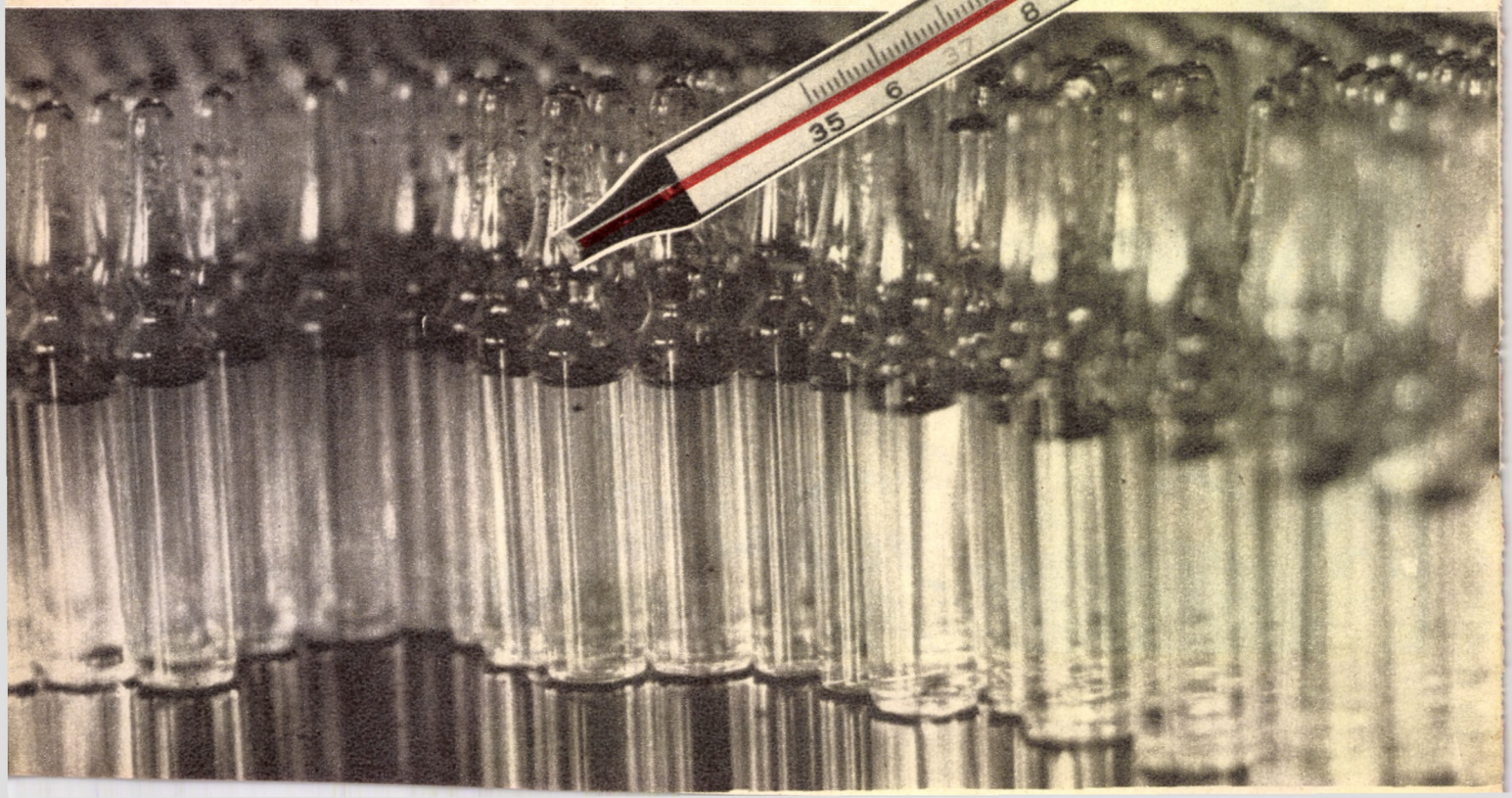

rásszerűen növekszenek. Húsz esztendővel ezelőtt egy-egy új termék kidolgozása még *csak* átlagosan 5—6 millió dollárba került. Ma ez az összeg 50—100 millió dollár között alakul. Ráadásul jócskán megnövekedett a forgalomba hozatalig terjedő időszak is, többek között a biztonsági- és utóhatásvizsgálatok szigorodása miatt. Napjainkban egy új medicina átlagosan 10 évi kutató- és fejlesztőmunka után kerül forgalomba, míg két évtizeddel ezelőtt az „átfutási idő" általában 7 esztendő volt. Mindez persze együtt jár a költségek növekedésével, s egyúttal lassul a tőke forgási sebessége is.

A megnövekedett költségek következtében a hetvenes évek elejétől kezdve fokozatosan csökken az újonnan kifejlesztett és bevezetett eredeti hatóanyagok és kész gyógyszerek száma. A költségnövekedés másik következménye, hogy a kutatási és fejlesztési tevékenység a korábbinál jobban koncentrálódik a nagyobb anyagi lehetőségekkel rendelkező nagyvállalatoknál. Piaci helyzetük ezért a jövőben várhatóan tovább erősödik. Az Egyesült Államok gyógyszeripara megőrzi vezető helyét a kutatási és fejlesztési tevékenység területén is, de azért nem kilátástalan a kisebb tőkés államok gyógyszeriparának helyzete sem.

A statisztikák tanúsága szerint a kisebb országok gyógyszeripara is sok új készítményt fejleszt ki annak ellenére, hogy műszaki kapacitásaik korlátozottabbak.

Az elkövetkező években a nyugati országok kisebb gyógyszeripari cégei (felvásárlás útján) többségükben várhatóan beolvadnak majd a nagyobb vállalatokba. A közepes méretű gyógyszergyárak megőrizhetik függetlenségüket, különösen akkor, ha erőteljesen szakosodnak. Ma már mind nehezebben élnek meg azok a gyógyszergyárak, amelyek saját országukat igyekeznek ellátni szinte minden fajta gyógyszerrel, hiszen ebben az ágazatban a túlzottan széles termékskála rontja a versenyképességet és a jövedelmezőséget. A szakértők véleménye szerint a világméretű fejlesztések továbbra is vezető gyógyszeripari konszernek kiváltsága marad, a közepes méretű és tőkeerejű vállalatok inkább a helyi piacok igényeinek kielégítésére összpontosítják majd kutatásaik anyagi és szellemi oldalát.

A tőkés országok gyógyszeriparában a recesszió a koncentrálódási folyamat felgyorsulását, a multinacionális cégek helyzetének megerősödését váltotta ki. A viszonylagos gondtalanság azonban már az ágazat legerősebb konszernjei számára is csak a múltat jelenti, hiszen az állami előírások szaporodása, a költségek folyamatos növekedése, valamint a profitráta csökkenése újabb anyagi eszközök előteremtését és beruházást teszik szükségessé. S minderre akkor kerül sor, amikor a fizetőképes kereslet csak korlátozottan bővül, a konkurrenciaharc egymás között és a japánok részéről élesedik.

G. GY.—SZ. P.

Eredeti orvosságokkal

A több mint másfél évszázados hagyományokkal rendelkező magyar gyógyszeripar termékei jelenleg a világ több mint száz országában ismertek. Gyógyszeriparunk termelésének több mint kétharmadát exportálja, a világtermelésből másfél százalékkal, a világkereskedelemből mintegy öt százalékkal részesülünk, az egy főre jutó export tekintetében pedig Magyarország a világranglista második helyét foglalja el, Svájc után.

Az elmúlt esztendőben a nehéz gazdasági körülmények ellenére is sikerült jelentős — az ipar átlagát jóval meghaladó — mértékben bővíteni gyógyszereladásainkat. 1983-ban 20 százalékkal nőtt a tőkés és tíz százalékkal a szocialista exportunk. (Tavaly összesen 8,4 milliárd forint értékben adtunk el orvosságokat a szocialista országoknak.) Szocialista exportunk szinte teljes mértékben késztermékekből áll. A kooperációs és szakosított egyezmények alapján folyamatban van számos, kis mennyiségben, illetve gazdaságtalan termék gyártásának megszüntetése — így nem gyártunk idehaza Eleniumot, ezt a lengyel partner vette át, az Algopyrint pedig a Szovjetunióban és Bulgáriában készítik.

A szocialista országokból behozott orvosságok kínálata — tavaly 1,2 milliárd forint értékben — szinte teljes egészében ilyen és ehhez hasonló termékekből áll.

A Medimpex, a hazai gyógyszergyárak közös vállalata tavaly 5,7 milliárd forint értékben adott el gyógyszereket a nem rubelelszámolású piacokra. Változott a tőkés export iránya, ugyanis, míg korábban hasonló volt a fejlődő és a fejlett országok részesedése, addig 1983-ban — annak következtében, hogy a gazdasági problémák miatt számos fejlődő ország fizetésképtelenné vált — mérséklődött arányuk az exportban. Tavaly a kivitel 55 százaléka jutott fejlett tőkés országokba, 41 százaléka pedig a fejlődő világ országaiba. A fennmaradó néhány százalék azokra a szocialista országokra jut, amelyekkel szabaddevizás elszámolás van érvényben (ilyen például Jugoszlávia).

Bár az elmúlt esztendőkben némileg javult a kivitel szerkezete, a nem rubelelszámolású országokba irányuló export döntő hányada még mindig hatóanyagokból áll, s csupán 20—25 százalékát alkotják a kész gyógyszerek. (A kiszerelt orvosságok árának csupán csak töredékét jelentik a hatóanyagok.

A késztermékek exportja ma rendkívül nagy erőfeszítéseket igényel. Ráadásul, számos ország adminisztratív eszközökkel is korlátozza a gyógyszerek importját: a legtöbb helyen a kiszerelt orvosságokra magas vámot vetnek ki, míg a hatóanyagot vámmentes vagy csak alacsony vám terheli. Jó néhány fejlődő ország — főként iparvédelmi okokból — nem engedi a késztermékek bevitelét, így csak a helyszínen létesített közös tulajdonú vagy saját kiszerelő vállalatok segítségével lehet növelni az exportot.

Kétségkívül a legkifizetődőbb — hiszen a legmagasabb árat lehet kérni — az eredeti magyar gyógyszerek exportja. Ahhoz azonban, hogy egy eredeti magyar orvossággal megjelenjünk a világpiacon, hatalmas ráfordításokra van szükség. Amíg a teljes innovációs láncot végrehajtja a gyártó — tehát: elvégzi az összes előírt kísérletet, a kutatástól az új termék kipróbálásáig s törzskönyvezteti az új orvosságot — tíz-tizenöt esztendőre van szükség. (A biológiai kutatások, a klinikai vizsgálatok és az orvosság világpiaci vezetéséhez szükséges marketing tevékenység költségei egy-egy orvosságnál több tízmillió dollárra rúgnak.) A hazai gazdasági lehetőségek ma csak igen korlátozott mértékben teszik lehetővé egy-egy új orvosság vezetését, és a teljes innovációs lánc önálló végrehajtását.

Az elmúlt esztendők egyik legnagyobb sikere a Kőbányai Gyógyszergyár által készített Cavington, agyértágító orvosság bevezetése volt. Az export fokozása érdekében gyógyszergyáraink mindinkább felismerik, hogy érdemes olyan együttműködési formát keresni a külföldi partnerekkel, amelyekkel sikerül megosztani a költségeket és eredeti magyar készítményekkel jelenhetünk meg a piacon. A közelmúltban a Chinoin az amerikai Johnson Wax céggel három orvosság, köztük a Parkinson-kór gyógyítására kidolgozott Jumex piacra hozatal érdekében írt alá szerződést. Ennek eredményeként lehet, hogy még az idén, de legkésőbb jövőre — a magyar gyógyszeripar történetében először megjelenik az első eredeti magyar gyógyszer, az USA piacán.

B. Mezei Éva

COCOM (plikációk)

Jellegtelen épület a rue la Boétie 58. szám alatt, néhány percre az Elysée-palotától. A kapu előtt őrt álló amerikai tengerészgyalogos azonban jelzi: valami fontos történik odabenn. A fény az emeleti ablakokban csak késő este alszik ki. Nagy a hajtás. Nyár végéig súlyos döntéseket kell meghozni.

Cocom. A kelet—nyugati kereskedelempolitikát egyeztető bizottság (Coordinating Committee for East-West Trade Policy) rövidítése ez, bár ez az ártatlannak látszó név sem sokat árul el a szerv tevékenységéről. *Semmit sem látni, semmit sem hallani, semmit nem mondani* — így hangzik a Cocom jelszava, és a titokzatosság fátyla lepi az egész szervezetet.

A Coordinating Committee a hidegháború gyermeke. Jóllehet, már felnőtt korba lépett, mély nyomot hagytak rajta születésének körülményei. 1950-ben hozták létre, egy évvel a NATO megalakulása után. Tagjai is ebből a körből kerültek ki, ha az ugyancsak részvevő Japánt nem számítjuk.

A Cocom párizsi titkársága aránylag kis apparátussal dolgozik. Egy tucat állandó munkatárs és évi félmillió dollár költségvetés. Persze, ha szükséges, keret mindig adódik valahonnan. Különösen az elmúlt két esztendőben, amikor az egyik ülés a másikat követi. A Coordinating Committee azonban csupán az irányító szerv. Az itt hozott határozatokat a tagországok illetékes külkereskedelmi hatóságainak kell végrehajtaniuk. A párizsi agytröszt „csak a védelemre szoruló" műszaki termékek, eljárások és ismeretek listáját állítja össze. A legtöbb vita amerikaiak és európaiak között ez utóbbi körül folyik: mi tartozik a katonai célokra hasznosítható termékek körébe?

Íme egy példa: az NSZK ipara sokat vár az elektronikusan vezérelt textilberendezésektől, amelyek iránt a szocialista országok is érdeklődnek. Az Ipartestület külkereskedelmi osztályvezetője szerint azonban a gyártósorokba beépített komputerek a kötés, szövés, szabás, varrás műveletein kívül alkalmasint nukleáris töltetű rakéták irányítására is használhatók. *Ha a Cocom ragaszkodik a termék „ártalmatlanságának" bizonyításához, lőttek az exportnak. Ha ez így megy tovább* — panaszkodik egy gyáros a *Stern* magazinban —, *hamarosan a csípőfogók és csavarhúzók exportja sem lesz biztonságban.*

Lionel Olmar amerikai kereskedelmi miniszterhelyettes ismerteti kormánya megtorló intézkedéseit

Heinrich Vogel, a kölni Kelet-Intézet igazgatója — mint a kérdés szakértője — azonban komolyabban fogalmaz. A Szovjetunióban azt, amire hangsúlyt fektetnek, önerőből is ki tudják fejleszteni. Példa erre, amikor a hatvanas években a szovjet űrkutatás megelőzte az amerikait. Nehezen képzelhető el, hogy az olyan fontos területen, mint a haditechnika, Moszkva importtechnológiára hagyatkozna.

A viták nem újkeletűek. Már 1962—63-ban, a karib-tengeri válságot követően hasztalan erőltették az amerikaiak a nagy keresztmetszetű acélcsövek tiltólistára vételét. A legnagyobb nyomást legkiszolgáltatottabb szövetségesükre, az NSZK-ra gyakorolták. *Konrad Adenauer* végül is beadta a derekát és a három nyugatnémet mammutvállalatnak megtiltotta a 163 ezer tonna cső leszállítását. Az eredmény: az üzletet elvitték a britek. Tavalyelőtt, mint emlékezetes, a földgázügylet során a nyugatnémeteket már „nem tudták behúzni a csőbe"; teljesítették a szovjet megrendelést.

A hetvenes években, az enyhülés időszakában a Cocom kisebb szerepet játszott a politikában. A kiviteli tilalommal sújtott háromszáz termékcsoportból csak 150 maradt. A kedvező folyamatot — a Nyugat szerint — az afganisztáni események törték meg. Az érvelés bökkenője azonban, hogy *Carter* elnök *már egy évvel korábban* látványos embargóintézkedést hozott: az amerikai *Sperry Univac* cégnek megtiltotta egy nagy számítógép eladását a moszkvai olimpiai sajtóközpont számára. Aztán később a cég mégis megkapta a kiviteli engedélyt. *„Először meghámozzák a krumplit, majd kidobják az ablakon"* — utal egy nyugatnémet kereskedő az amerikaiak következetlenségeire. *„Az ember sose tudhatja, mi következik." Hans—D. Jacobsen* nyugatberlini közgazdász azt állítja, hogy ő tudja. Ha az amerikai törekvések célt érnek, minden áru exportja a szocialista országokba a számítástechnika, a szál-optika és lézertechnológia területén korlátozás vagy teljes tilalom alá kerül.

A vélemények azonban az amerikai hatalmi struktúrán belül is megoszlanak. A *The Economist* értesülése szerint *William Root*, a Fehér Ház kelet—nyugati kereskedelmi hivatalának vezetője 1982 szeptemberében a Pentagon túlzott igényei miatt mondott le. És valóban, alig egy évre rá, a hadügyminisztérium biztonsági igazgatója már szigorúbb határozatokat és „komolyabb munkát" követelt a Cocomtól. „A szervezet nem lehet tovább a párizsi amerikai nagykövetség függeléke — hangoztatta *Richard Perle*. — Külön épületre, saját főtitkárságra és a jelenlegi költségvetésnek a többszörösére van szüksége." *Malcolm Baldrige* kereskedelmi miniszter viszont a tavalyi év végén a Cocom-listákon szereplő több ezer cikk körének szűkítéséért szállt síkra — igaz, azzal az indokkal, hogy így könnyebb az ellenőrzés.

Kiszivárgott értesülések szerint az elmúlt hónapokban az európai tagállamok — főleg a franciák és a britek, de Bonnt is maguk után vonva — az amerikaiak három kezdeményezését verték vissza. Nem fogadták el azt a javaslatot, hogy az egyeztető bizottságban a vitás kérdésekben elég legyen a *többségi* határozat, és ne kelljen *egyhangúlag* dönteni, mint eddig; síkra szálltak a NATO-szakértők visszavonásáért; és megvétózták a kőolaj, illetve földgáz előfordulások feltárására szolgáló berendezések embargólistára vételét.

A Rajna partján viszont azt pedzegetik, hogy az USA részéről már Nyugat-Európával szemben is mutatkoznak a technológiai embargó jelei. Úgy látszik, a tengeren túl már a szövetségesekben sem bíznak...

Nonn V. György

Tévedésből visszatartott alkatrészek Brooklyn kikötőjében – az olaszok reklamáltak

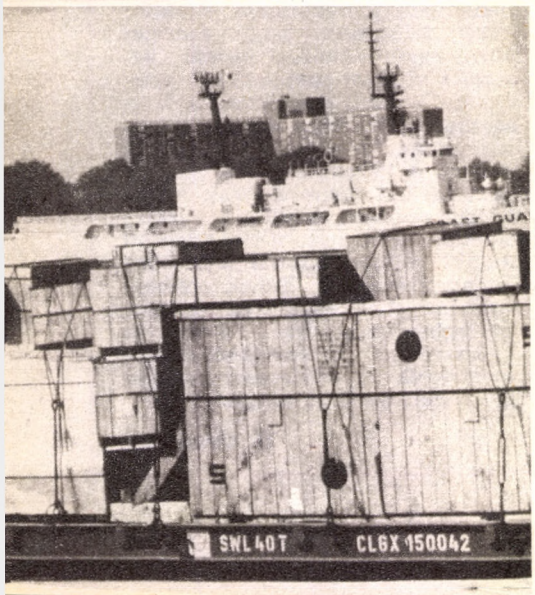

EGY TÉMA —
TÖBB OLDALON
EGY TÉMA —
TÖBB OLDALRÓL

NEVÜNK HÍRE

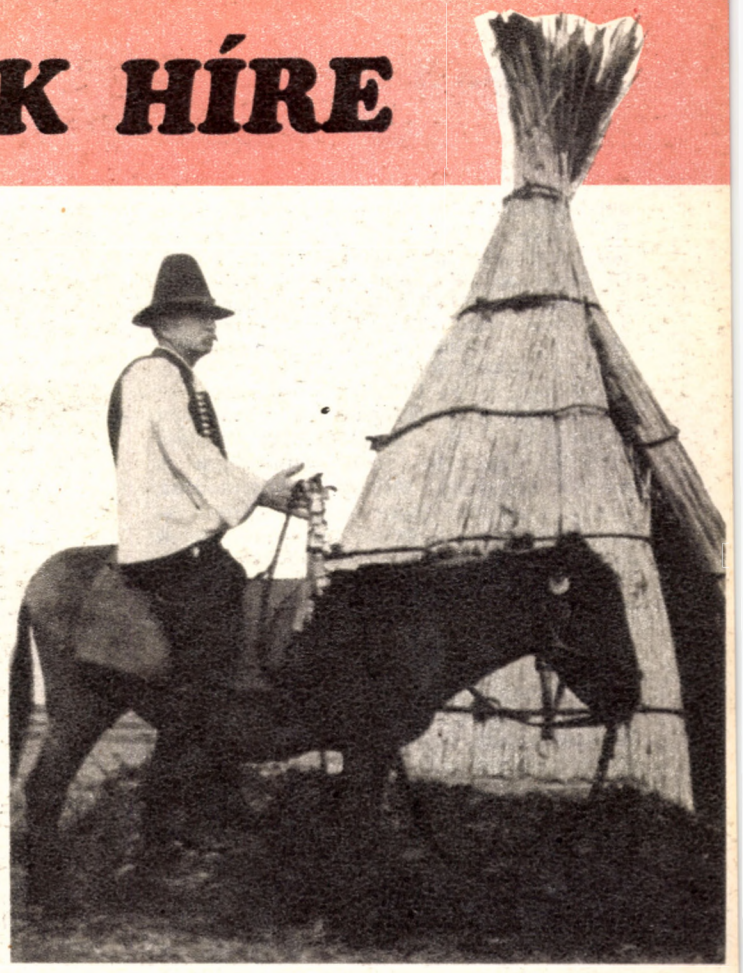

Hazánk még nem olyan rég is az idegen utazó szemében a puszta, a gulyás és a bikavér szentháromságát jelentette, amelyhez egy idő után a Balaton, meg a Halászbástya képzete kapcsolódott. Aki azonban mostanság járt határainkon túl, maga is észrevehette, hogy ez a kép lassan, de egyre biztosabban szélesedik. Összeállításunkban annak próbáltunk nyomára jutni, milyen színekkel gazdagodik a skála; mit teszünk mi magunk a Magyarország-imázs kiteljesítése érdekében, s nyomozást folytattunk azirányban is: mi az, amit a külföld e törekvésből észrevesz.

Követeink – területen belüli joggal

A Tavaszi Fesztivál alkalmából televíziónk egy riportere nemrég megkérdezte Szatoko Tanimoto japán zongoraművésznőtől, miért tanul tovább éppen Magyarországon, noha apja, Tanimoto professzor, a szigetország egyik legkiválóbb zenetudósa? A válasz: ezt éppen az édesapja tanácsolta, mivel, úgymond, ha valaki mai napság igazán jól meg akarja tanulni a mesterséget, annak Magyarországra kell jönnie. Elfogult kijelentés lenne ez, vagy általánosítható? És csak a zeneoktatásban vagy más téren is hatásos-e hírverésünk a világban? — erre kértünk választ Demeter Sándortól, a Művelődési Minisztérium illetékes főosztályának vezetőjétől.

— A japán professzor a Nemzetközi Kodály Társaság elnöke, így aligha túlzás, amit mond. Kodály Zoltán centenáriumi ünnepségei az egész világra kiterjedtek, ám még ennél is nagyobb propaganda számunkra az ő egyedülálló *pedagógiai hagyatéka:* a kecskeméti Kodály Intézet számtalan muzsikust vonz a négy égtáj felől. S akkor még nem beszéltem a másik centenáriumról, Bartókéról, amelynek során külföldi statisztikák kimutatták, hogy a Cantana Profana alkotója *a világ négy legtöbbet játszott zeneszerzője közé tartozik.* S nyomban meg kell említenünk közismert előadóművészeinket is: *Fischer Annie-t, Kocsis Zoltánt, Ránki Dezsőt, Perényi Miklóst,* azután híres énekeseinket, akik szintúgy a magyar kultúra elsőrendű követei közé tartoznak. De a skála ennél is szélesebb — filmművészeink, képzőművészetünk, tudósaink élgárdája, mind segít növelni jóhírünket a világban.

— *Milyen szervezetszerű formái vannak e propagandának?*

— Valamennyi szocialista országgal igen egzakt tartalommal megtöltött *kultúrcsereegyezményünk* van. Számos helyen működik magyar kulturális központ, intézet vagy ház. Berlinben, Prágában, Varsóban és Szófiában csakúgy, mint Helsinkiben, Rómában, Párizsban vagy Bécsben. Azt már kevesebben tudják, hogy működik ilyen intézmény Indiában is (Delhi Magyar Tájékoztatási és Kulturális Központ), amely anyagokkal és rendezvényekkel tovább sugározza művelődésünk eredményeit a térség más országaiba.

— *Mi ennek a hírverő munkának az eredménye? Mivel aratunk sikert Európában meg a világban?*

— Nos, hát vegyük sorra. A zenéről már volt szó, de hozzátehetjük, hogy csak az elmúlt években együtteseink közül járt például az *Opera* az NSZK-ban, Franciaés Olaszországban, sőt Mexikóban is: a *Győri Balett* ugyancsak a franciáknál, az olaszoknál és Ausztriában. Vagy a legjobb kvartettjeink: *a Kodály, a Takács, az Éder-vonósnégyes* szintén koncertezik külföldön az idén. A szocialista országok nagyobb rendezvényei közül a Prágai Tavaszon *Ránki,* a Szófiai Zenei Napokon a *Liszt Ferenc Kamarazenekar,* a Berliner Festtage keretében az *ÁHZ,* a hallei Hän-

del-fesztiválon a *Bartók-vonósnégyes*, a Bratislavai Ünnepi Heteken és Brnói Zenei Fesztiválon a *Pécsi Balett* vesz részt. De fellép az idén több európai országban is az ÁHZ, az *MRT Szimfonikus Zenekara*, a *Filharmóniai Társaság zenekara*, az *MRT Gyermekkórusa* pedig Japánba utazik. Az *Állami Népi Együttes* az idén az NSZK-ban és az USA-ban lép fel: az előbbi helyen megfordul a *Budapesti Táncegyüttes* is, franciaországi turnéja után. És akkor még nem említettem a méltán világhírű *Állami Bábszínházat*, amely Anglia—Svájc—NSZK—Ausztria-turnén vesz részt, és ott lesz a Nemzetek Színháza a rangot jelentő rendezvénysorozatán Nancyban: ugyanide meghívták a *Vígszínház* együttesét is. A Csiksomlyói passiót, vagyis a *Nemzeti társulatát* Rómába invitálták. Csak a zenei és színházi eseményekről szóltam, s máris *csaknem egész Európát felsoroltam.*

— Valóban: ez csak kis szelete kulturális életünknek. Ilyen jól állunk vajon a többi területen is?

— Hosszú volna mindent felsorolni: vegyünk áganként csupán néhány példát. A már rangot kivívott *magyar filmnek* továbbra is sok híve van a határon túl. Munkánk e tekintetben kétágú. Igyekszünk a magyar filmművészet java termését minél szélesebb körben megismertetni, másfelől a film eszközeivel próbáljuk a magyar politikai, gazdasági és kulturális életről külföldön kialakult képet *sokoldalúbbá* tenni — ez utóbbi célt is szolgálják a különféle magyar filmhetek, filmnapok, szemlék, illetve a komplex — nemcsak kulturális programmal jelentkező — *magyar hetek* bemutatói. E formák elsősorban tájékoztató jellegűek, de igen gyakran *vásárlást* is eredményeznek. Tavaly nyolc európai ország és Algéria adott helyet ilyen rendezvényeknek: ehhez idén Görögország, Finnország, Norvégia, Egyiptom, a Szovjetunió, India és Törökország, illetve Spanyolország, Japán és Tunézia csatlakozik. Ma már *alig van fesztivál, amelyről ne hoznánk el díjat* és ezt az eredményt nemcsak mi jegyezzük.

— Ami a képzőművészetet illeti, a jelentős nemzetközi kiállításokon ma már hagyományosan részt veszünk: legalább *harmincon*. Hogy csak mutatóba soroljak néhányat a biennálékból: a Velencei, a Firenzei Grafikai, a Faenzai Kerámiai, a Krakkói Grafikai, a Varsói Plakát, a São Paolo-i, a Tokiói Grafikai, valamint a Fiatalok Párizsi Biennáléja, és persze A Szocialista Országok Képzőművészeti Kiállítása. S ma már ezekről is gyakran hozunk el díjat. S amit soroltam, az csak a meghívás: amit mi magunk rendezünk, azzal sem vallunk szégyent, elég, ha csak a *Mátyás és a magyar reneszánsz* címűre utalok Ausztriában, amelyen több mint *egymillió néző* ismerkedett régi művészetünkkel. Vegyünk hozzá még egyet: a század kezdetének progresszív irányzatait bemutató *Nyolcak és aktivisták* vándorkiállítást 1976 óta változatlan sikerrel mutattuk be hét nyugat-európai ország nagyvárosaiban.

Romantikától realitásig

A külföldi turisták Magyarországról alkotott képe az elmúlt időszakban változott, mégpedig egyértelműen kedvező irányban. Ez többek között abban nyilvánul meg, hogy nemzetközi összehasonlításban is jelentős idegenforgalmat bonyolítunk le. 1984-ben várhatóan 30-szor annyi — mintegy 11 millió külföldi keresi fel hazánkat, mint a „legjobb" háború előtti békeévben, 1938-ban, és jóval többen, mint akár csak 10 évvel ezelőtt.

A változás az arányokat is érinti: a romantikus Magyarország-képtől közelebb kerülünk a reális Magyarország képéhez.

Ehhez járult az idegenforgalmi fogadóképesség gyors fejlődése, a kulturális programkínálat bővülése. Ezek közül jól ismert a közvélemény számára a szállodakapacitás ugrásszerű növekedése. Jól jellemzi a jelenlegi helyzetet, hogy az idén hetedszer megrendezett Utazás kiállítás már Európa egyik legfontosabb kelet—nyugati turisztikai börzéjévé vált, amelyen huszonegy ország százharminc kiállítója vett részt. Úgy gondolom, hogy a rólunk alkotott reálisabb kép kialakításában meghatározó szerepe van az idegenforgalomban érdekelt sok népgazdasági ágazat, szervezet, vállalat jó együttműködésének, természeti, történelmi, kulturális értékeinek fokozottabb hasznosítása. Bár a külföldiek jó részét csak a kis számú magyar különlegességek érdeklik, mégis növekvő jelentősége van annak, hogy Magyarország jelenleg is több mint 100 vízparti, hegyvidéki, természetvédelmi, gyógy- és más üdülőterülettel rendelkezik, az idegenforgalomba bekapcsolt történelmi, világ és egyházi műemlékek száma több mint 400, kb. 500 múzeum és kiállítás várja a turistákat. Néprajzi, népművészeti specialitásokból 150 helyen tudunk színvonalas élményt nyújtani, közel ezerötszáz étteremben van különböző zenés program.

A Magyarországról alkotott mai képben mindenki számára érdekes, hogy egy ilyen kis ország, mint a miénk, milyen eredményesen mozgósítja tartalékait a gazdasági egyensúly biztosítására, a világpiacon való helytállásra. Mind a szocialista, mind a tőkés országok turistái részéről elismerést kapunk stabil belpolitikai helyzetünkért, színvonalas áruellátásunkért, jó közbiztonságunkért. A külföldi turisták közül sokan kíváncsiak belpolitikai helyzetünk jellegzetességeire, s főleg gazdálkodásunk új vonásaira. Ezt az érdeklődést természetesen igyekszünk kielégíteni, mert fontos érdekünk, hogy a külföldi turista ebben is eligazodjon.

Gyakran felvetődik, hogy Magyarországnak csak romantikus képe van-e sok külföldi szemében? Tapasztalataim szerint ez igaz, de rögtön hozzáteszem, hogy idegenforgalmi szempontból nem hátrányos.

A lényeg az, hogy megfelelő arányérzékkel segítsük kialakítani Magyarország új, valósághű, vonzó képét, amelyben helye van a pusztai rezervátumnak és a piros nadrágos, zsinóros mellényű, lobogós ingujjú cigányzenésznek. Már mi is tudjuk, hogy a jódlizó muzsikusnak csak jelmeze a tiroli viselet, és általában nem ebben az öltözékben sétál a bécsi utcákon.

Dr. Czeglédi József,
az Országos Idegenforgalmi Hivatal
elnökhelyettese

Párizsi pillanatok: A Győri Balett és Jancsó Miklós(ok) a pódiumon

Tájékoztatni és szót érteni . . .
Marjai József az olaszországi magyar hét megnyitásán

— *Csak tisztán kulturális programokat említve sem teljes még a kép . . .*

— De mennyire nem. A különféle magyar hetekről, amelyeket rendszerint tőkés országokban és külkereskedelmi szerveinkkel együtt rendezünk, alig esett szó. Legutóbb Le Havre-ben volt ilyen, idén — immár harmadszor — Moszkvában lesz. És nem beszéltünk az előadásos formákról, amelyeknél, örömünkre, jellemző, hogy *mindenütt a társadalmi és gazdasági életünk jelenébe pillantást engedő témák aratják a legnagyobb sikert:* a tőkés országokban is. Az elmúlt év igen sikeres kezdeményezése volt a Római Magyar Akadémia szervezte magyar—olasz közgazdasági tanácskozás, amelyen a *Nyers Rezső* vezette húsz tagú magyar delegáción és neves olasz szakembereken kívül részt vett az Angliában élő *Lord Káldor Miklós* is. És még nem esett szó könyvkiállításainkról (például Párizsban), amelyeken írók is részt vesznek és nem szóltam irodalmunk lassan mégiscsak növekedő külföldi jelenlétéről.

— Talán a felsorolás helyett többet is ér egyetlen metszet. Nézzük meg a Párizsi Magyar Intézet idei programját. *Kiállítás:* középkori magyar népi kultúra. *Előadások:* Voigt Vilmos: A magyar életforma változásai: Hankiss Elemér: Az értékek szociológiája, Pataki Pál: A francia nyelvoktatás Magyarországon. *Irodalmi estek* a párizsi Magyar Műhellyel közösen. *Költői est* az új párizsi Maison de La Poesie-ben és a Pompidou Központban. *Magyar hét* — politikai vitaesttel — a Párizsi Világkultúra Házában és több megyében . . . Mindez együtt talán jelzi már nemcsak az általunk mutatott, de a rólunk alkotott kép *tágulását* is.

Lehetne persze ez a tájékoztató munka az eddiginél *átgondoltabb* — erre szorítanak *anyagi megfontolások is.* Azután: a jelenlegi keresetünkből is *jobban* megszervezhetnénk a propagandaanyagok terítését. Úgy gondolom, eddig sem szegényes bemutatkozásunk teljesebbé válhatna ezáltal. Ugyane célból gondolkozunk egy idegen nyelveken megjelentethető tájékoztató és híradó jellegű lap *kiadásán,* talán volna értelme.

Lukácsy András

Tanácsok és tanácsosok

Kölni, római és bécsi kereskedelmünk élére lényegében egy időben, öt évvel ezelőtt került Horváth Ede, Nyiredy László és Hammer József. Megkérdeztük e három, fontos külkereskedelmi partnerünknél szolgálatot teljesítő kereskedelmi képviselőnket: milyen változást észlelnek Magyarország megítélésében? Módosulóban van-e hazánkról kialakult sokéves hagyományos klisé? A válaszokat az alábbiakban közöljük.

Horváth Ede, Köln:

— A változás egyértelműen *kedvező.* Ezt a megállapítást a tények — a kölcsönös áruforgalom dinamikus fejlődése, áruink piaci fogadtatásának javulása, s ezen belül a növekvő érdeklődés a műszakilag igényesebb magyar termékek iránt: a nyugatnémet cégekkel történő, harmadik piaci együttműködések — teljes mértékben alátámasztják.

— Kedvező megítélésünket tanúsítják a nyugatnémet politikai vezetők és üzleti partnereink Magyarországról szóló megnyilatkozásai, a sajtóban megjelenő cikkek, a televízióban és a rádióban elhangzó adások hangvétele. Gazdasági rendszerünk fejlesztését, helyzetünk alakulását mind politikai, mind gazdasági körökben *érdeklődéssel* figyelik és igen *nagyra értékelik nemzetközi fizetési kötelezettségeink pontos teljesítésére irányuló sikeres erőfeszítéseinket.* Mindez természetesen jelentős mértékben a kelet—nyugati kapcsolatok fejlesztésére, a nemzetközi feszültség enyhítésére irányuló *külpolitikánknak is köszönhető.*

Ebben az időszakban megalakultak vállalataink piaci szervezetei. Ma már 27 saját- és vegyestulajdonú magyar vállalat működik az NSZK-ban, ennek révén exportáló vállalataink az eddigieknél lényegesen *rugalmasabban alkalmazkodnak* a piac rendkívül gyorsan változó igényeihez. Sikeresek voltak az olyan kereskedelemfejlesztő akciók is, mint a magyar ipar és mezőgazdaság fejlődését, teljesítőképességét bemutató *nemzeti kiállításaink* az NSZ több nagyvárosában, az ismeretterjesztő, kapcsolatfelvételt célzó kereskedelmi kamarai szimpozionok, vállalataink színvonalas részvétele az NSZK különböző városaiban sorra kerülő nemzetközileg is jelentős vásárokon és kiállításokon. De a *legfontosabb* természetesen — ha lassan is —, de *korszerűsödő és bővülő árukínálatunk.* Mindezek eredményeként NSZK-ba irányuló exportunk 1978 óta az elmúlt év nehéz piaci körülményei ellenére is — *45 százalékkal emelkedett.*

Nyíredy László, Róma:

— Az utóbbi öt év első szakaszában az olasz közvélemény és a sajtó érdeklődése viszonylag *csekély volt* Magyarország iránt. Az olasz gazdaság exporttörekvései elsősorban a gazdag olajországok és Latin-Amerika felé irányultak. A viszonylagos közömbösséget egyes szocialista országok gazdasági nehézségeinek hatására *fokozott óvatosság* és a szocialista országokkal való külkereskedelem *kockázataink hangsúlyozása* követte. Fizetőképességünk megőrzése érdekében tett sikeres intézkedéseink, továbbá gazdasági mechanizmusunk továbbfejlesztése 1982 végétől azt eredményezte, hogy például a sajtó érdeklődése nőtt, hangvétele *pozitívabbá vált.* (Bár, az is igaz: mindent elkövettek annak érdekében, hogy gazdasági fejlődésünkbe kapitalista elemeket magyarázzanak bele.)

A tavaly novemberi olaszországi magyar hét jelentősen hozzájárult az érdeklődés növekedéséhez, a magyar törekvések reálisabb megközelítéséhez. Érdekes és figyelemreméltó, hogy a csikós-gulyás hagyományos képet felváltja a kisvállalkozá-

Düsseldorfi anziksz — termékeink bemutatója

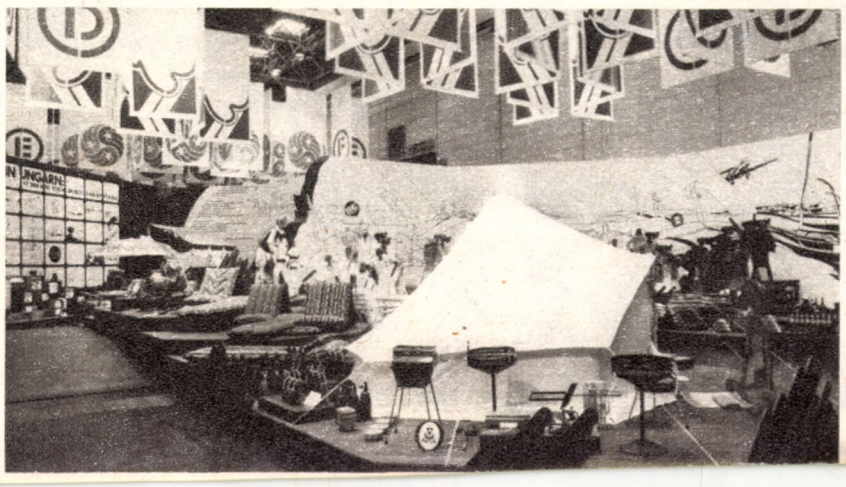

sok bemutatása. Nem hiányoztak a *túlzó elemek* sem. De összességében elmondható: az olasz közvélemény ma már differenciáltabb képet kezd kialakítani, mint korábban.

Hammer József, Bécs:

— Az osztrák—magyar kapcsolatok szempontjából fontos és érdekes volt ez a fél évtized. Az áruforgalom jelentősen emelkedett, ha ingadozásokkal, átmeneti visszaesésekkel is, de *erőteljesen fejlődött*. Kereskedelmi mérlegünk kiegyenlítettebbé vált. Ez a tény elégedettséget vált ki osztrák barátainkban is. Az értékítéletükben a rólunk kialakult képben szaporodnak a kedvező megítélések, több a jó, néha igen nagy elismerést tükröző vélemény.

Ezt igazolja az is, hogy a világgazdaság, a világpolitika — s a kelet—nyugati kapcsolatok — stagnálása, az enyhülés megtorpanása, a feszültségek bizonyos növekedése ellenére az osztrák—magyar kapcsolatok — nemcsak a gazdasági, de a politikai, kulturális, az emberi is — bővültek, erősödtek. Nyilvánvaló: ha a megítélés nem lenne Magyarország törekvéseiről, eredményeiről pozitív, akkor erről aligha beszélhetnénk. E fejlődési értéket csak növeli, hogy a külpiaci viszonyok romlását Ausztria — ha kisebb mértékben is mint mi —,de ugyancsak nagyon megérezte.

— Jómagam a politikai kapcsolatok erőteljes javulása időszakában érkeztem ide. A vízumkényszer eltörlése a kapcsolatokat tovább ösztönözte. Érthető tehát, hogy a dolgok már akkor jó irányba„ kölcsönös megelégedésre fejlődtek. Például ebben az időben munkalehetőséget biztosított az osztrák építőiparnak, nekünk meg módot adott idegenforgalmunk bázisának fejlesztéséhez, infrastrukturális gondjaink enyhítéséhez.

Amit még ehhez hozzá kell tennem: a rendezett, *példaszerű államközi viszony*, az emberi kapcsolatok bővülése azt eredményezte, hogy nem következett be romlás viszonyunkban, noha a világpolitikai helyzetre ez nem mondható el.

— Ami a turizmust illeti: ez mindkét irányban erőteljesen fejlődik. Az osztrák turisták véleménye mindenesetre kedvező: olcsón jutnak egyre javuló minőségű és választékban is bővülő magyar szolgáltatáshoz, áruhoz. A magyar turisták pedig a Magyarországra vitt schillingnek jelentős részét visszahozzák abból, amit a burgenlandiak nálunk elköltenek . . .

Matkó István

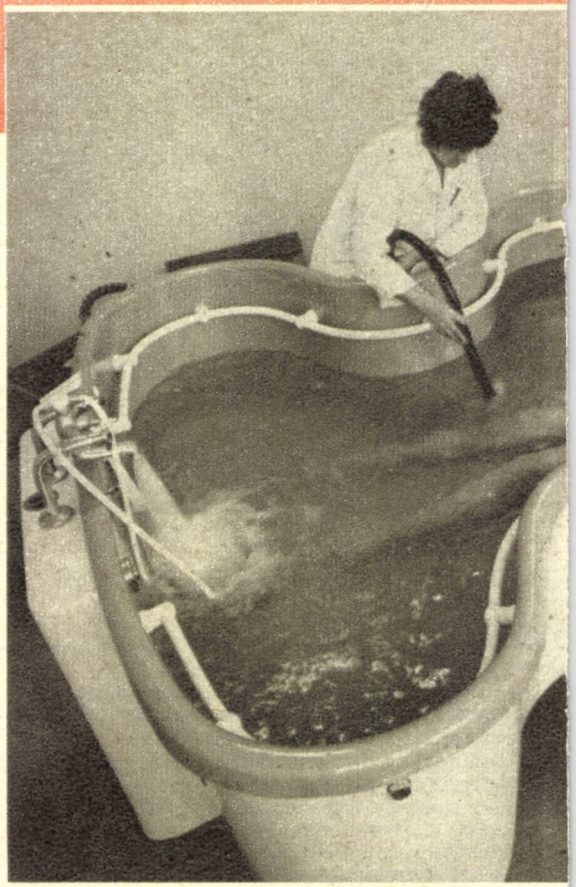

A hölgy Bükfürdőben – valutával és terápiával

A nyári csúcsforgalom lassan kétirányú lesz . . .

A sajtó minket szemléz

A Kereskedelmi Szervezési Intézet — a Belkereskedelmi Minisztérium megbízásából — rendszeresen összeállítja a hazánkról szóló idegenforgalmi értékelések sajtószemléjét. Ebből közlünk részleteket.

Gulyás, puszta, Balaton, Budapest — ezt tudta valaha egy külföldi rólunk. Tudja ezt persze ma is, de már **ennél többet és mást** akar hallani országunkról.

„A konyhaművészet, a népművészet és a lovaglás ütőkártyáival szintén rendelkezik Magyarország, de a sajátos magyar vonzerők sem kisebbek. A magyarok azzal vesződnek, hogyan tudnák elhárítani azokat a közhelyeket, amelyek rájuk nehezednek."

Hát például éppen az idézett újságíró segítségével, aki a francia **Litteraires Nouvellesben** adja közre tapasztalatait. A közgazdaság vizeire is elkalandoz: „Az állami központi gazdaság és a független szabadpiac különböző színvonalon és jelszavakkal vetélkednek egymással, így akarják megnyerni a fogyasztók kegyét."

„A Duna a valóságban nem kék. Ilyen csak Strauss keringőiben volt. Mégis: délután néha ilyen színű, ha a nap megvilágítja Szentendre színes tetőit." Szentendre ugyan nem a puszta, de mindinkább slágerré kezd válni.

Igaz, **még** azt is olvasni, hogy „a cigányhegedűsök friss húrokat fűznek a hangszerbe, s a Piroskák új, piros tánccsizmát húznak", de **már** nyújt a városnézőknek és a művészetkedvelőkben, megsem a megszokott sémát adja tovább: azt is, hogy itt található Közép-Európa legjobban hirdetett kaszinója, sőt, nudista strand is van!

A **Der Spiegel** hozzáteszi gyakorlati tanácsként: „Aki kellően ügyes, a sporoni villámutazásokon olcsó dauerhullámokat rakhat a hajába, szalonnát vehet és szovjet pezsgőt, új szemüveget, vagy fogpótlást csináltathat magának. Lelkesedik azért is, hogy 20 DM-ért a Győr melletti ezeréves pannonhalmi bencés apátságot is meg lehet nézni." Tíz évvel ezelőtt elképzelhetetlen

Világtükröm, mondd meg nékem...

Japánnal szerencsénk van. Kapcsolatainkat egy pillanatra sem árnyékolták be a csikós-gulyás romantika felhői. Amikor ismerkedni kezdtünk egymással, akkor rögvest az érdemi ismerkedés kezdődött el. S hogy mi minden adhat okot arra, hogy kitűnő japán értelmiségiek akarjanak „megtanulni" bennünket, arról a Japán—Magyar Baráti Társaság főtitkára, a tokiói Kóbun Sa Könyvkiadó Rt. vezérigazgatója, *Cuneó Ikeda* így beszélt:

— A római olimpia idején figyeltem föl a magyarokra, a magyar sport nagyszerű teljesítményei miatt. A magyar foci akkor még nem volt beteg, a magyar vízilabda akkor még a legjobbak közt volt a világon. Az olimpia utáni évben, 1961-ben Yokohama kikötőjéből hajón indultam el, a szemben levő szovjet Nahodkába érkeztem, ott fölültem a füstösre, s Habarovszkig utaztam. Onnan már repülőn jöttem, s így érkeztem meg huszonhárom évvel ezelőtt Budapestre. Megismerkedtem *Csanádi Árpád* doktorral. Kitűnő futballkézikönyvét — az angol kiadás alapján — viharsebesen megjelentettük japánul. Megismerkedtem *Rajki Bélával* is. A nagyszerű Rajki-féle vízilabda-szakkönyvnek is volt már akkor angol kiadása, így azt is nagyon gyorsan kiadhattuk japánul. A Csanádi-könyvnek is köszönhető, hogy megerősödött a japán foci, s a tokiói olimpián, ahol még a magyarok aratták le az aranyérmet, mi is szépen szerepeltünk.

— Svédország közel van — mondja *Wilhelm Forsberg*, a Svéd—Magyar Baráti Társaság elnöke, a stockholmi városi tanács tagja. — Nálunk már harminc esztendeje működik a baráti társaság, mintegy ezerötszáz taggal. Ha a magyar szellemi és művészeti élet képviselői Svédországba jönnek, programokat szervezünk, találkozókat a közönséggel — nemcsak Stockholmban, hanem a többi városban is. Működésünkkel így a társaságunkénál jóval szélesebb körbe juttatjuk el a magyar kultúrát. A feladatunk az, hogy minél több *új információval* lássuk el az érdeklődőket. E célból a közelmúltban egy országukat bemutató bulletint is indítottunk, három száma jelent meg eddig. Sok svéd jön hosszabb-rövidebb időre Magyarországra. Épp tegnap találkoztam valakivel, aki a magyar mezőgazdaságot tanulmányozza. Turistáinknak is igyekszünk segíteni. Jó néhány ideérkező csoportnak magyar partnereinkkel előre megszerveztetjük a programot, hogy az átlagos turistabenyomásoknál alaposabban tájékozódhassanak.

— Az előző két úrétól az én helyzetem alaposan különbözik — mondja *Alpha Diallo*, Guinea gyermeke. — Tizedik éve vagyok Magyarországon, családommal már házat vettünk Vecsésen, munkahelyem az Európa Könyvkiadó. Meglehet, hogy végleg itt maradok. Magyarország kulturálisan nagyon-nagyon nyitott, fontos, hogy ezt megőrizzük, sőt, bővítsük a fejlődő országokkal. Előny ebben, hogy *a kelet-afrikai nyelvekre kitűnően lehetne fordítani a magyar irodalmat, a nyelvi struktúrák hasonlósága miatt.* Vagy itt van például a *pulár fulfulde* elnevezésű nyelv, amit Afrika kilenc országában — többek között Nigériában, Kamerunban, Mauritániában, Szenegálban — tizenötmillióan beszélnek. Semmilyen fordítási nehézségem nincs, amikor e nyelvvel dolgozom. Jó lenne, ha minél több író és más művész

lett volna, hogy egy nem tipikus idegenforgalmi területen **történelmi emlékünket** vonzerőként emlegessék.

Ugyanakkor világosan látják, amit mi is sokszor kritizálunk: „A Balatonnál meghajol a szeptember és ezzel vége is az idénynek. A Tihany Szállótól nem messze lévő vásárlóutcában egyikmásik üzlet már bezár. Gyümölcs- és zöldség azonban zárásig bőségben és olcsón van. (Tegyük hozzá: a **Bergische Morgenpost** cikkírója zsebéhez viszonyítva.) „A minőség néha nem felel meg a nálunk szokásosnak. A csomagolás inkább szerénynek tűnik. De a pompás gyümölcsleveknél valóban a címke a fontos?" Lám, a turista nem a colától volt meghatva . . .

A **TW Tagung Wirtschaft** meg arra figyelmeztet: „vigyázni kell a mozgó devizaváltókkal!" mert dörzsölt gazemberek, és olyan ravaszul és gyorsan számolnak, hogy a balek utazót 100—1000 forinttal becsapják. „Ajánljuk, hogy mindenki hivatalosan váltsa be a pénzét!"

A **Boston Globe** újságírója először járt hazánkban mégsem a megszokott sémát adja tovább: „A látogatók derékbősége (értsd hízás) szempontjából szerencse, hogy Budapest a puszta elkényeztetésén túl jóval több időtöltési lehetőséget kínál. A város eklektikus építészete, koncertjei és színházi előadásai, számtalan múzeuma és történelmi helyzete változatos programokat nyújt a városnézőknek és a művészetkedvelőknek". Majd utal immár klasszikus olcsóságunkra: „Mégis az árakat jegyzi meg a látogató ebben az országban. Már hat dollárért teljes ételsort lehet enni, taxival gyakorlatilag mindenhová eljut az etmber, mégis csak néhány dollárjába kerül, persze, ha túléli az utazást." Merthogy igencsak veszélyesen vezetnek a magyar taxisok . . .

Nem ártana, ha gyakrabban belenéznénk ebbe a sajátos tükörbe; észrevennénk hol torzít és, hogy miképpen lehetne rajta javítani, hogy valóban profi idegenforgalmi fogadóországgá váljunk.

— elek —

Romantika vagy sport?
A döntést bízzuk másra . . .

NEVÜNK HÍRE

utazna Afrikába. Ez nem igazán valutáris kérdés, hisz majd minden afrikai országba járnak az Aeroflot gépei, azokra pedig forintért lehet jegyet venni. A fordítás nem elég. Úgy kellene a szerződéseket megkötni, hogy ha például *Az ember tragédiáját* lefordítják valamelyik nyelvre, akkor hangozzék el mindjárt rádióban is, s láthassák a színházban, a televízióban.

Alejandro Solorzano, a Nicaragua—Szocialista Országok Baráti Társasága legfelsőbb tanácsának elnökhelyettese, a Független Általános Munkás Szövetség titkára és *Socorro Galan* asszony, a baráti társaság főtitkára csak néhány napot töltött Budapesten, s ellátogatott Szentendrére, amit ők is, más külföldiek is, meg lassacskán a helybeliek is *múzeumvárosnak* neveznek.

— Mindenekelőtt a magyarországi fejlődés *arányossága* szúr szemet a látogatónak — mondja Alejandro Solorzano. — Az ipar, a mezőgazdaság *nem egymás rovására*, egymás ellenében fejlődik, hanem egyik a másikat ösztönözve. Bizonyára a kulturális sokrétűség okai között is ott találjuk ezt a nagyon egészséges jelenséget.

— Ehhez tartozik — teszi hozzá Socorro Galan —, hogy a különféle nemzetiségű emberek megbecsülik egymás kultúráját. Erre épp Szentendrén láttunk szép példákat, s itt, Kelet-Európa szocialista országaiban utazva tapasztaltuk, hogyan él, hogyan hat egymásra a sokféle műveltség.

— A magyar nyelv tanulásával kegyetlenül megszenvedtem — mesélte a minap moszkvai barátom, *Vjacseszlav Szereda*, irodalomtörténész, műfordító, aki Leningrádban végzett magyar szakot. — Előtte én már tanultam angolul, ők a magyarhoz annyi energia kellett, mint másik három nyelvhez. Az ember hosszú ideig úgy érzi, mintha minden egyes igének önálló ragozása volna. Sok-sok év araszolgató, szívós munkája után automatizálódnak a nyelvtani törvényszerűségek, s azután tárul fel az olvasmányok szépsége, a tanuló ekkor válik olvasóvá, s egy másik kultúra meg- és felismerésének elmondhatatlan élményében részesül.

A tokiói vezérigazgató, Cuneó Ikeda már otthonról hozott magával japán—magyar tolmácsot, *Hukaya Sitosit*, aki szintén megszenvedett a magyar nyelv megtanulásáért, igaz, ő Budapesten, Eötvös-kollégistaként. Tíz éve sincs még, hogy végzett.

— Ikeda úr kiadójában dolgozom — mondja Hukaya Sitosi. — Heti három alkalommal vagyok bent, írom a magyar—japán, japán—magyar szótárt. Van már ilyen, de régi, s ezért nemigen használható. Ezenkívül az állami egyetemen adok elő magyar nyelvet. Túl ezen, Japán—Szovjet Akadémia néven működik nálunk egy japán—szovjet baráti társaság. *Ez is* hirdetett magyar kurzust, s ezt is én vezetem. Sokan érdeklődnek Japánban a kelet-európai nyelvek iránt, ám közülük is a magyar vezet.

— A magyar irodalmat is szeretik Japánban — veszi át a szót ismét Cuneó Ikeda. — Sok mindent kiadtunk már. Megemlíteném *Déry Tibor* Niki című regényét és novelláit, *Karinthy Ferenctől* a Budapesti tavaszt. Az Epepe *már japánul is epepe*. Megjelent *Fejes* Rozsdatemetője is, sok más kötet között. A hetvenes években például kiadtunk egy válogatást *Kádár János beszédeiből*. Ötezer példány jelent meg, s majd mind elkelt. Politikai irodalmat tekintve ez nálunk *igen magas szám*, anyagilag pedig már akkor is megtérült volna, ha háromezer példány fogy el. Ha Japánban is *sikerülne magyar napokat rendezni*, az biztos még inkább felkeltené az érdeklődést, s még többen megismerhetnék azt a csodálatos kultúrát, amit egy keletről származó nép, a magyar, itt Európában alkotott.

(zelei)

A Hotel Fórum ma az egyik legnépszerűbb szálloda Budapesten — a külföldi üzletemberek, politikusok, művészek szemében. Dr. Niklai Ákos vezérigazgató persze nem csak a Fórumban szerzett tapasztalatai alapján beszél a „magyar tükörképről", mai beosztását megelőzően hosszú ideig dolgozott a Hotel Intercontinentalban. Tőle is azt kérdeztük: változik-e a Magyarországról kialakult vélemény?

— Baj lenne, ha a hagyományos kép nyom nélkül eltűnne. A folklórra szükség van. Be kell vallani: ez bizony tartós, romantikus vonzerőt gyakorol a külföldi turistára. Ám az is tény, hogy a megítélés differenciálódik, méghozzá szerencsésen. Érdekes, amit elmondanak nekem a külföldi világjárók. Ama bizonyos klisé mellé odasorolják azt, hogy nálunk sötétedés után is lehet sétálni — például a Dunakorzón. Hogy az üzletek számukra is nyújtanak különlegességeket, illetve jól tudnak vásárolni. Tetszik az — bármilyen hihetetlen —, hogy nálunk kedves a személyzet, nevükön szólítja a vendéget. Felfedezik a zenét, a képzőművészetet, ezért mindinkább második programmá válik — a nyaralás után — Magyarország, Budapest.

— Hogyan érti ezt?

— Úgy, hogy előbb a család elmegy valamilyen tengerparti üdülőbe, de még a szezonban vagy közvetlen utána Budapestre is eljön körülnézni, vásárolni, olcsón hangversenyt hallgatni, vagy éppen a divatos Szentendrére látogatni. Szerintem ebben most alakul Magyarország újrafelfedezése.

— Mindez nagyon hízelgő. Nem inkább vágyainkat fogalmazzuk meg?

— Szó sincs róla. A napokban befejeződött tavaszi fesztivál idején megtelt a Fórum, a vendégeknek csaknem fele turisztikai üzletember volt, aki a fesztivál miatt jött. Megnézni, milyen a magyar kínálat, mert érdekli, üzletet lát benne, turisztikai programot akar csinálni.

— És hogyan mutatja be majd ezt az országot leendő vendégeinek?

— Nos, így mutatná be: Magyarország szép, tiszta, sok kulturális értéke van, érdekes, biztonságos . . .

— Nehéz ezt elhinni, legyünk őszinték . . .

— És legyünk realisták. A világban annyira leromlott a biztonság, hogy ami nálunk van, az a nemzetközi összehasonlításban kiváló. Ami a tisztaságot illeti — a Belváros, a turistaszínhelyek — azok. Higyjük el ezt az osztályozást, de ne azért, hogy elhessegessük a jelenlevő gondokat — mert ezekkel együtt a külföldi szemében a mai kedvezően árnyalt Magyarország-kép.

(m)

Az ÁHZ utazik – egy koncertre meg-megáll . . .

Visszhangok és színképek

Az ünnepi beszédekben visszatérő fordulat, hogy a „Szovjetunió kitüntetett helyet foglal el kapcsolatainkban." Alkalmi tudósítások, riportok, beszámolnak róla, hogy egyik vagy másik filmünknek, egy-egy magyar darabnak, könyvnek sikere van Moszkvában vagy más szovjet városban. Kultúránk jelenlétéről, kapcsolataink rendszeréről és történetéről azonban most először készül elemző tanulmány. *Tabajdi Csaba* kutatóval, aki évek óta dolgozik ezen a munkán, most a magyar kultúra — s különösen irodalmunk — Szovjetunió-beli hétköznapjairól beszélgetünk.

— Bizonyítható, hogy aligha van még egy országgal olyan rendszerességű, olyan sokoldalú kulturális kapcsolatunk, mint a Szovjetunióval. A nyelvi elzártsággal küszködő magyar irodalomnak nincs még egy olyan jelentős fóruma mint a Szovjetunió, irodalmunkat ***sehol sem fordítják olyan nagy számban és gyakorisággal, olyan gondosan, mint itt.*** Természetesen a statisztikák a kultúra *hatását* még nem mutatják pontosan, de alkalmat adnak az elemzéshez elengedhetetlen összehasonlításra. 1918 és 1981 között 1074 magyar szépirodalmi kiadvány jelent meg a Szovjetunióban összesen 45 millió példányban. Ilyen mérvű jelenlétünk egyetlen más országban sem állapítható meg. A magyar irodalom a lefordított művek számát tekintve a Szovjetunióban a ***hetedik helyen áll***, a francia, az angol, az amerikai egyesült államokbeli irodalom, a német, a lengyel, a cseh és szlovák irodalom előzi meg. A lefordított művek *példányszáma* tekintetében pedig az élőkelő ***kilencedik helyet*** foglalja el.

— Az előbbi statisztika arról nem beszél, hogy irodalmunk teljes színképe tükröződik-e az 1074 műben?

— Némi történeti visszapillantás szükséges ahhoz, hogy erre a kérdésre válaszolhassunk. A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején ugyanis áttörés történt e tekintetben. Ismert, hogy a felszabadulás előtt — néhány olyan kivételtől eltekintve, mint Jókai egy-két műve, Zichy, Munkácsy festményei — egyáltalán nem volt jelen a magyar kultúra a Szovjetunióban, illetve Oroszországban. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a magyar felszabadulás között néhány kivételt nem számítva csak a kommunista magyar emigráns írók művei kaptak helyet a szovjet irodalomban. Az emigránsok a felszabadulásig nem nagyon fordítottak oroszra a hazai magyar irodalom terméséből, ami természetesen nem az ő hibájuk. A felszabadulás után azonban éppen ők — különösen *Hidas Antal, Kun Ágnes*, a nemrégen elhunyt *Geiger Béla* — vetették meg a szovjetunióbeli magyar műfordítás alapjait. Az ötvenes éveknek rendkívül jelentős vívmánya volt a magyar szépirodalom XIX. századi klasszikusainak kiadása, többek között az a Petőfi kiadás, amelyben a legjelentősebb szovjet költők: *Paszternak, Martinov, Tyihonov* és mások vettek részt. A magyar műfordítás-irodalom ezekben az években meglehetősen egysíkú volt, amit alapvetően a két ország szűkkeblű és tendenciózus kultúrpolitikája okozott. Az 50-es és a 60-as években az átvételben a politikai meggondolások inkább játszottak közre, mint esztétikaiak. A hatvanas évek végétől azonban a Szovjetunió kulturális közege a korábbinál nyitottabbá vált a szocialista országok kultúrája iránt. Ez időtől kezdték különösen a 20. századi kortárs magyar prózaírók jelentős műveit érdemüknek megfelelően fordítani. A Magyar Irodalom Könyvtára sorozatban átlag ötvenezres példányban jelentek meg *Illyés Gyula, Örkény István, Darvas József, Veres Péter, Mesterházi Lajos, Sánta Ferenc, Déry Tibor* prózai művei. A megjelenés rendszerességét, a kiválasztás szakszerűségét jórészt az olyan kiváló irodalomtörténészeknek, fordítóknak, szerkesztőknek köszönhetjük, mint *Oleg Rosszijanov, Tatjana Voronkina, Jelena Malihina, Jurij Guszev, Sztella Tonkonogova, Larissza Vasziljeva.*

— Klasszikus líránk, amit ismerői világirodalmi jelentőségűnek tartanak, miként jelentkezik a szovjet könyvkiadásban?

— Petőfi nagy példányszámokkal évtizedek óta jelen van a Szovjetunióban. Az ő forradalmi pátosza, népi romanticizmusa, hazaszeretete, kötődése a szülőföldhöz, mindig is összecsengett a forradalmi irodalmi törekvésekkel a Szovjetunióban. *Ady* önostorozása, szigorú magyarsága,

Kulturális vendégjárás:
Hétköznap a Druzsba bolt magyar könyvosztályán és Operánk híres Rimszkij-Korszakov bemutatója

Több szórakoztató filmet kellene ajánlanunk...

komor lírája viszont nehezebben befogadható, munkássága nagyon nehezen fordítható, s talán ez a magyarázata annak, hogy nincsen jelentős Ady-válogatás. *József Attila*-kötet jelent meg oroszul, de *a fordítások nem tükrözik eléggé* a költő hangjának polifon összetettségét, jellegzetesen 20. századi ellentmondásosságát, s ezért e kötet alapján a ténylegesnél hagyományosabbnak tűnik József Attila költészete. Külön szót érdemel *Radnóti Miklós*, akit antifasizmusa, mártírsorsa, szinte predesztinál a Szovjetunió-beli befogadásra. Van is egy kötetre való Radnóti-vers oroszul, de sajnos régen jelent meg, mindössze 10 ezer példányban. A Corvina Kiadó gondozásában egy újabb válogatás készül.

— *A magyar filmek sikeresek a Szovjetunióban, régóta tudjuk, a magyar zene és képzőművészet számos ünnepi bemutatóját hozták a hetvenes évek Moszkvában. Hogy a gazdasági sajtó nyelvén fogalmazzak: betörtünk-e a szovjet kulturális piacra?*

— Kétségtelen, filmjeinket régóta játsszák a szovjet mozikban, moszkvai fesztiválok jelentős díjait hozták el a magyar rendezők alkotásai. Az utóbbi években azonban megfigyelhető — a szovjet mozik változásaival együtt, — egy másik tendencia: *kevéssé tudjuk kielégíteni a közönség szórakozási igényét.* Ami a zenét illeti, a Bartók és a Kodály évfordulónak több jelentős szovjet eseménye volt. A világ egyik legfontosabb operaszínpadára utat talált Bartók műve, A kékszakállú herceg vára, illetve a Fából faragott királyfi. A Moszkvai Nagyszínház hagyományőrző profiljában bizonyos *nyitást* jelentett a modern zene e nagy magyar művének bemutatója. Az opera mindössze *húsz előadást* ért meg. De tovább él *Obrazcova—Nyesztyerenko—Ferencsik* nagylemezén, amely zenei együttműködésünk eddigi legszámottevőbb darabja. Nagy zeneszerzőink mindemellett nincsenek folyamatosan jelen a szovjet koncerttermekben. Ami a képzőművészetet illeti, a magyar szobrászat, iparművészet, kisplasztika és tűzzománc művészet nagy sikerrel szerepel a Szovjetunióban. Egy Schaár Erzsébet- és Varga Imre-kiállítás szintén *sikeres lehetne* Moszkvában.

— *Eddig csak az orosz nyelvterületről, s azon belül is elsősorban a fővárosról szóltunk. Pedig a nemzetiségi köztársaságokban is fokozott igény mutatkozik kultúránk iránt.*

— Így van. Főleg Ukrajnában, Észtországban, Litvániában, s a kaukázusi köztársaságokban.

— *Mit tehetünk mi idehaza, hogy a Szovjetunióban erősödjék kultúránk kisugárzása?*

— Először is figyelembe kell venni a kulturális kapcsolatok *kölcsönösségének* elvét. A fogalom nem azt jelenti, hogy annyi művet fordítunk le itt, mint ott, mert az torz kölcsönösséget jelezne. Szükség lenne azonban arra, hogy a magyar sajtó, kritika *intenzívebben figyeljen* a szovjet kulturális termésre. Képtelenségnek érzem, hogy bizonyos művészeti ágakban nálunk *visszhangtalanok* maradjanak *nagy jelentőségű művek, irányzatok,* miközben mi természetesen elvárjuk a másik fél figyelmét. A másik szempont: az intenzívebb *„piackutatás"* az államközi szerződések kereteinek kialakításában. Az elmúlt évek kulturális együttműködésének nagy pozitívuma, hogy a művészeti intézmények, kiadók, kétoldalú együttműködése fejlődött, de ezt tovább kell *erősítenünk.* A kulturális piackutatásnak a Szovjetunióban is, mint másutt az a feltétele, hogy *megismerjük és értsük* a befogadó kulturális közeget, annak igényeit, befogadási preferenciáit, mert csak így tudunk olyan műveket kínálni, amelyek sikeréhez adottak a helyi feltételek.

N. Sándor László

Sört az ördöngösnek, avagy

A közkeletű tréfás szólás valóságos tartalmat jelez. Kétségtelen: Nyugat felé és felől többnyire Ausztria a közvetítő, az „átereszto állomás". A turisták egy része, ha már eljött Bécsig, tovább is indul, de az osztrák polgár maga is szívesen látogat át, kivált, hogy már vízum sem kell. Gyógyfürdőink jók és olcsóak, a magyar tenger melegebb, mint az osztrák tavak és biztonságosabb, mint az Adria-part, szolgáltatásaink jutányosabbak — s különben is: sógorok voltunk valaha, s ebben a nosztalgiába menekülő világban jó feleleveníteni a régi rokonságot. Mit érzékel ebből a közeledésből és közvetítő szerepből a Bécsben élő magyar kulturális vezető, és mit a turistairoda-kirendeltség?

LENGYEL LÁSZLÓ a Collegium Hungaricum igazgatója mondja:

— Vannak országok, amelyek számára a saját és csakis a saját művészetük a mérce. Ausztria *nem tartozik közéjük.* Ők mindig megkeresik, hogy *mit érdemes* felszívni Európából. Egy-két évtizede, mióta mi is szívesebben mutatjuk magunkat a világnak, az osztrákok számára a magyar kulturális kínálat elsőrendűen *érdekes.* Egy példa: nemrég felkeresett a Bécsi Operaház Baráti Társaságának elnöke egy — anyagi tekintetben is — igen tekintélyes bécsi úr, és érdeklődött, hogyan lehetne ősszel megnyíló Operaházunk *egyik nyitó előadására jegyet kapni,* mert a társaság *hatvan tagja* át szeretne jönni az eseményre. Más: röviddel ezelőtt előadást rendeztünk az *új magyar felsőoktatásról* szóló elképzelésekről, *Földiák Gábor* miniszterhelyettes ismertette a témát. Az előadáson — számunkra is váratlanul — megjelent *mind a négy bécsi egyetem rektora, valamint az Osztrák Tudomány- és Kutatásügyi Minisztérium több vezetője, és igen jó hangulatú eszmecsere alakult ki.* Még egy közeli példa: kiállított nálunk *Varga Imre.* Szép sikere volt. (Közbevetve egy jellemző anekdota: A professzor című közismert Hatvani-szobor, amely egy asztal mögött ülve ábrázolja a debreceni „ördöngőst", köztéri alkotás lévén, kiszorult a házból és a szomszédos bankház parkocskájában kapott helyet. A tisztviselőknek annyira tetszett a dolog, hogy mindennap egy pohár friss csapolású sört és egy sóskiflit tettek a professzor asztalára.) Szóval, a kiállítás után levelet kapok az itteni közgazdasági egyetem rektorától, amelyben kéri, segítsük hozzá, hogy *új épületük díszítésére* kaphassanak — legalább kölcsönbe — *egy Varga Imre-szobrot.*

Nem sorolom most hétköznapi munkánkat, elég sokrétű az is, inkább elmondanám: azon vagyunk, hogy a magyar kulturális jelenlét *ne korlátozódjék Bécsre.* Csaknem minden magyar lap hírt adott róla, önök is, hogy milyen szép sikere volt az újonnan fordított Tragédiának *Klagenfurtban,* és beszámoltak a Kodály-, meg a Bartók-évforduló itteni gazdag rendezvénysorozatáról. De arról kevesebb szó esett, hogy a Konzerthausban felállították Bartók szobrát is. S ha mindebben így vagy úgy „benne is van a kezünk", az érdeklődésre legalább annyira *jellemző a spontenaitás.* Minden hónapban van egy

a Bécsi út túlsó végén

kiállítás itt a házban: most régi magyar hangszerek láthatók, azelőtt a Kecskeméti Kerámia Stúdió anyaga, még korábban Egri József centenáriumi tárlata. Ezeken a tárlatokon rendszeresen megjelenik két-három helybeli galériatulajdonos, és tárgyal a rendezővel *további kiállítások* felől. Ez persze üzlet szá-

seket, hogy csináltak egy *rövidfilmet* Szentendréről.

Rengeteg ilyen példát tudnék mondani. Nemrégiben rendeztük meg az Osztrák Kultúra Házában *Boldizsár Iván* felolvasóestjét. A száznegyven személyes előadótermet megfelelőnek ítéltük. Végül ki kellett nyitni a *szomszédos termet* is, és még akkor is

ri Balett először két esztendeje lépett fel a Theater an der Wienben. Nyomban meghívták Grazba: húszperces vastaps. Most legutóbb Eisenstadtban már két előadást kellett tartani. Nos, mindez — hozzátéve a megszépítő messzeségbe tűnt közös történelmi múlt emlékeit — megágyaz a Magyarország iránti érdeklődésnek. Egy fogadáson a minap három ország nagykövete is kért

Thermál-szállóba, sőt még *Hajdúszoboszlóra* is.

Ami a magyar kultúra iránt érdeklődőket illeti: a zöm még mindig csak Budapestre megy, kivált, ha *először utazik*. A tavaszi fesztivál például valóban beütött. Jelentős muzsikusaink iránt nagy az érdeklődés. Aztán a külföldön híressé lett magyarok iránt is, mint *Amerigo Tot*, vagy *Cziffra György*. Aki már többször járt nálunk, az ér-

munkra, hisz náluk vásárolni is lehet — a kerámiakiállítás után még Kecskemétre is lementek új anyagot nézni. Kulturális jelenlétünk tehát önmagában is *mozgósító* erejű: felkelti az érdeklődést Magyarország iránt. Volt egy kiállításunk a szentendrei festőiskola munkáiból. Ez annyira megragadta az itteni tévéálltak vagy harmincan. *Divatban vagyunk*. Számos kerületi és városi Volkshochschule („Népfőiskola" — afféle művelődési központ) rendez *magyar nyelvtanfolyamot*, akkora az érdeklődés nyelvünk iránt. Azt, hogy a bécsi Opera rendszeresen foglalkoztat magyar művészeket, mindenki tudja. De kapósak az *operettszínészek* is. A Győtőlünk programot a budapesti tavaszi fesztiválról. *Úgy látszik, beütött* . . .

IFJÚ GYÖRGY, a bécsi IBUSZ-kirendeltség hivatalvezetője:

— Ami az igazi tömegeket jelenti, osztrákokat és átutazókat egyaránt, az *a magyar gyógyvíz és a magyar kultúra szélesebben vett vonzása*. A termál-turizmus mindenekelőtt a határhoz közelebb eső fürdőkbe irányul: *Balfra, Zalakarosra, Bükfürdőre* és persze mindenekelőtt *Hévízre*, de rendszeresen küldünk vendégeket a margitszigeti

deklődik más ínyencségek iránt is — *különösen a schallaburgi Mátyás-kiállítás óta*. Sokat nyomnak a latban a cseretárlatok. Mint például a magyar Haydn-kiállítás Eisenstadtban és így tovább. Vagy egy jó színházi előadás. Például a *Macskák*, aminek itt is híre ment. Bécsben szintén játsszák, de sokan érdemesnek találják megnézni a pestit is. Ha az irodából kimegy, nézze meg kirakatunkat! Kitettük a plakátot: Cats — s aláírtuk: *auch in Budapest*.

L. A

És mit mond a bécsi polgár, aki számára az utóbbi időben mindennapos látvány lett a magyar rendszámú gépkocsi?

A válasz természetszerűleg attól függ, hogy hol tesszük fel a kérdést. A nevezetes Sacher kávéházban, ahol nemcsak a bútorok, hanem a modor is a k. u. k. időket idézi, főként üzletemberek és nyugdíjasok ülnek hétköznap délelőtt.

— Nézze uram, a magyarok, legalábbis azok, akik itt a Kärtnerstrassén megfordulnak, jól kiismerik magukat. Nem először találkoznak tömött kirakatokkal, s úgy látom, ez az élmény már nem rázza meg őket. Maguknál sokat fordult a világ. Például, nekem itt az egyik mellékutcában régiségboltom van. Általában hetente jár nálam egy-egy honfitársa és antik holmit vásárol. Ezelőtt öt-hat évvel még nem voltak magyar vevőim. Annál gyakrabban: eladóm . . .

✶

— Én olvasok, most ne zavarjon. Legfeljebb annyit mondok: jó, hogy elengedték azt a Nyilasit. Az Austria Wien sehol sem lenne nélküle, ezt elhiheti.

✶

A Mariahilferstrasse első harmadánál nyílik az az utca, amelyet állítólag az Ausztriába utazó magyarok 75 százaléka felkeres. A Barnabitengassé-ről van szó. Itt találhatók az olyan nevezetes „műintézetek", mint a Magyar Centrum, a Balaton Áruház, a hangzatos címmel büszkélkedő Kék Duna és az Intershop. Ezen cégek kártyahirdetését alkalmanként már az állomáson vagy a buszpályaudvaron az emberek kezébe nyomják. Két áruház vezetőjével váltottam szót, természetesen megígérve a diszkréciót — az üzlet, az üzlet számukra. (A magyarokról különben jót mondanak vagy semmit . . .)

— Korábban a szalámi volt a divat, aztán jött az orosz pezsgő. Ezeket hozták — becserélésre. Nem tagadom, vettük ezeket a dolgokat az elején, de aztán ránk szálltak a fináncok. Azóta, kérem, semmit nem veszünk át. Némelyik ügyfél ezt nem érti, és elmegy a konkurrenciához. Pedig mi vigyázunk a vevőkörre, mert a magyarokra lehet építeni. Biztos vásárlók, mostanában már a drágább holmikat is keresik. A márkátlan bóvli egyre kevésbé kell nekik.

✶

— Hogy mit hozzon? Gyógyszert. Ott a pultnál az a kisasszony odaadja a listát, amit veszek.

(Odaadta. Maripen, Vegacilin, Promicilin injekcióban, és sok egyéb. Állítólag ezekkel a gyógyszerekkel híznak a burgenlandi sertések, gyógyulnak a kutyák . . .)

✶

— Én szeretem magukat. Én is magyar vagyok. Ide jöjjön minden magyar ember. Hozhat forintot is!

✶

A rendőr készséges. Azt mondja: nincs baj turistáinkkal. Nem randalíroznak, nincsenek terroristák köztük, s már közlekedni is megtanultak. A vámos mosolyog: ismeri, kiket kell megnézni, általában a magyar utas „keine problem". Az idegenforgalmi szakember statisztikát tesz elém és azt mondja: csak így tovább. „Önök jó vendégek lettek, nem tudok mást mondani."

Magyar turisták utazása Ausztriába
(kivéve az 1 napos kirándulókat)*

	Érkezések:	Szállóvendégek:
1978	172 680	97 800
1979	239 790	124 300
1980	282 248	167 600
1981	305 754	154 000
1982	308 576	137 989
1983	398 057 + 29%	175 790 + 27,4%

*** osztrák adatok**

EGY TÉMA TOBB OLDALON –
EGY TÉMA TOBB OLDALRÓL

Összeállította: LUKÁCSY ANDRÁS és MATKÓ ISTVÁN

A szerszám?! Hát rossz szerszámmal mehet-e jól a munka? Képtelenség! A szerszámnak úgy kell hajlania a mesterhez, mint a mesternek a szerszámhoz. Mint a barátságban hajlik egyik ember a másikához, mint szerelemben legény a leányhoz.

És ha eltörik a szerszám? Akkor bizony baj van! Akkor megpattant egy húr. Az asztalnál egy teríték gazdátlan marad. Vagy egy asszony — hogy úgy mondjam — tán hűtelenségbe esett. Mert a szerszámnak, kérem, illeszkedni kell a kézhez, a kar és a derék, meg a lábak erejéhez. S ha ezt megteszi, akkor — hiszik, vagy nem hiszik, ez az igazság — beléje költözött a lélek. Mert lelke van a gyalunak, a fűrésznek, a kalapácsnak...

És a favellának? Hát hogyne! Annak is. Dolgozzon csak vele egyszer úgy hajnalhasadástól délidőig, majd megmutatja, vajon kegyes-e? Mert lehet teszem föl nehéz. Azt pedig már vinni sem gyönyörű. Lehet otrombán vastag, amelyiket átaljogni férfiember se bír, nem még az asszonyféle. Bizony nem mindegy, hogy mit mutat a vella. A vella pedig az élet. Terít és gyűjt... Életet az állatoknak.

Aki meg csinálja? Annak elfoglaltságot télidőre, öregségére meg hosszabb időre. Ha az erő engedi, hát a műhelybe megyen az emberfia és addig-addig simogatja a fát, míg vella lesz belőle. Előbb vagy utóbb, de hirtelen soha. Hát így van valahogyan.

S mindezt meghallgatván fölálltam a székről, amely a műhely sarkában állt, s amelyet még ötven éve faragott a paraszt-mester, Balogh Győző. Nem divatos darab, időnek készült, s állta is az évek rohamát. Tán jobban, mint a gazda, ki már gyakorta fájlalja a hátát, a derekát. De készíti még a favillákat, a Vas megyei Velemér en, háncsillatú műhelyében.

Vödrös Attila

Habik Csaba felvételei

Tamási Orosz János

BÚCSÚ VÁRADTÓL

(Köntös-Szabó Zoltánnak)

Szeretek itt üldögélni. Belesüppedni a kényelmes bőrfotelbe, hátradőlni, szinte súlytalanná válni a könnyű szivacson — biztosan azzal van kitömve; ezek a mai kárpitosok már csak a szivacsot ismerik — lebegni a váróterem hangjainak személytelen zsongásában, lebegni, mint egy apró, sötétszürke felhőcske a világosszürke égbolton.

Jót itt. Meleg van, jövő-menő emberi arcok látványa, érkezések és indulások — mindmegannyi esemény. Csak ülök beleolvadva az üldögélők egyhangú tömegébe. Néha odatipegek az Induló vonatok listájához. Komolyan, figyelmes arccal olvasom végig. Mennyi város! És a gyorsvonat meg sem áll odáig! Szép lehet egy ilyen vonaton utazni. Azt mondják, bársony karosszékek vannak az első osztályon. Milyen finom lehet.

Persze, utaztam én már vonaton. Még külföldön is voltam! Szegény néném temetésén, Váradon. Hű, de szigorú egy népség az a vám vagy mi! Belenéztek volna azok még a majdmegmondommibe is. Aztán csak odaértünk. Várad. Változott persze, változott hát, az idő mindent bemocskol. Láttad volna az arcomat ötven évvel ezelőtt — bizony mondom, tán még pofon is vágtalak volna, úgy elborít a vér! Most meg ni, milyen csúf lettem. Várad is. De azért itt-ott megcsillant ám valami az utcák régi mosolyából; egy-két öreg ház őrzi még talán fiatalságom határtalan fényét; repedeznek ám ezek a mai betonfalak is — mi veti vajon szét őket?!

No de a néném, szegény. Bizony, nemigen láttam őt már vagy negyven éve, nem is igen leveleztünk, nehéz az én kezem az effajta szerszámokhoz, így hát ha tízszer váltottunk szót úgy levél útján; meg aztán miről is tudósítottuk volna egymást? Éltünk.

Néztem csak az arcát — nagyon megöregedett. Sírtam, sírtam persze, de inkább a rémülettől, nem a fájdalomtól. Olyan furcsa volt. Ma persze már másképpen látom. El is utaznék hozzá, leülnék a sír szélére, beszélgetnénk, jól kibeszélnénk mindenkit, rendbehoznám kicsit a hantot — gondozza-e valaki? — talán a nevet is fel kellene frissíteni; biztosan örülne nekem — én is hozzávénültem.

Nézzük csak, mikor megy a vonat. No! Nincs is kiírva. Biztosan azért, mert külföld. Idegen föld. No mindegy.

Itt meg az Érkező vonatok vannak felsorolva. Jönnek, jönnek, naponta és tucatjával, hozzák az embereket, azt a sok-sok rohanó embert, teli vannak csomaggal, kapkodnak, iszonyú fáradtak, türelmetlenek, idegesek — ha tudnák, milyen jó nekik.

Látom én az arcukat. Egyik sem jön úgy, hogy maga mögött hagyta az otthonát, a földjét, mert még ha iparos is volt, ott maradt az a kicsi, aprócska, egy-két négyszögölnyi föld, amely mégis a leghatalmasabb terület ezen a világon; mérhetetlen, végtelen űr tátong azon a földön, magába ránt, belezuhan a lelked, tíz körömmel esnél neki, hogy kiásd őket, hogy meg nem történtté tegyél mindent, hogy jóvátedd a jóvátehetetlent, hogy kikapard őket a sírból, amely most nincs többé. Ott maradt az otthonnal együtt.

Bizony, egyik sem úgy érkezik, sírva, együtt zokogva a tömeggel, cipelve bőröndnyi maradékát az életnek, rettegve a bizonytalanságtól: lesz-e munkám, lesz-e kenyerem? Csak megérkeznek a nyaralásból, a kirándulásból, a hivatalos útról, megérkeznek fáradtan, türelmetlenül, idegesen, várja őket a család, a munka, az otthon, várja, várja őket a holnap.

Valami mindig várja őket.

Engem meg csak ez a bőrfotel. Jó itt. Meleg van, jövő-menő, vagy csak nyugodtan üldögélő emberek látványa — mindmegannyi esemény. Mint maga, fiatalember. Ül ott, annál az asztalnál, lesi a tömeget, hallgatja a váróterem hangjainak személytelen zsongását, ki-kiszűr belőle valamit, mint most az én arcomat. Figyel, lopva, azzal a mindent tudó fölénnyel az arcán. Talán még a gondolataimat is megpróbálja kitalálni. Ne tagadja, tudom én azt jól!

Hát próbálja, fiatalember. Nem tud maga olyan szép mondatokat a számba adni, amilyenek bennem keringenek, megfoghatatlanul, kimondhatatlanul, számomra is idegenül, mégis ismerősen, valami gyötrelmesen szép érzés képében, amitől fel kellene ordítani, valami megfogalmazhatatlan fájdalom ez: kín, de nélküle elpusztulnék.

Ne kapkodjon az emlékeim után, fiatalember. Várja ki a sajátjait. Lesznek.

Vincze Lajos rajza

„Mindig arról beszéltem...”

Összetákolt bárka imbolyog a színpadon. Országunk képzeletbeli hajóját próbálja a benne ülő két „tengerész” a széljárásnak megfelelően hol jobbra, hol balra irányítani a Mikroszkóp Színpad *Bal? Jobb? Bal!* című műsorának nyitó jelenetében. S míg ők azon kínlódnak, hogy egyenesben tartsák a hajót, és haladjanak is előre, a közönség értőn derül dilemmájukon, párbeszédükön. Aztán elmúlik a vihar, kiderül az ég, és megjelenik a konferanszié, *Verebes István*. Váratlanul közli: mielőtt bármit mondana, az a kötelessége, hogy beengedje a későnjövőket. S mindig akadnak, akik elkésve, pironkodva foglalják el helyüket.

— Vajon a politikai kabaré konferansziéjának az is feladata, hogy jó irányba terelgesse a szellemi későnjövőket?

— Inkább úgy mondanám, hogy megpróbál elébe menni a dilemmáknak, igyekszik utólérni a kételyeket, és megerősíteni a hasonló gondolkodásúakat vélekedésük igazában. A cél a nevetésen és szórakoztatáson túl mindenképpen az, hogy hangosan, együtt tudjunk gondolkodni saját, egyben közös dolgainkról.

— Sokakban fölvetődhet a kérdés: szokták-e cenzúrázni a szövegeit?

— Soha. Mindössze két alkalommal kértek meg arra, hogy gondoljam át újra a mondanivalómat. Egyik esetben egy külföldi államférfi látogatott el hozzánk, akiről a véleményem eltért a hivatalostól. Tudomásomra hozták, hogy az illető olyan üzletet ajánlott fel nekünk, amelynek segítségével egyik vállalatunk nagyszabású megrendelésekhez jutott, sőt, fel tudták emelni minden ott dolgozó munkás fizetését. Természetesen azonnal elhagytam a szövegemből az illetőre vonatkozó mondatot, hiszen semmi értelme, hogy egyetlen poén miatt tízezer ember zsebéből húzzak ki komoly pénzeket. Máskor egyik szilveszteri konferanszomat a lengyel eseményekre építettem, de éppen akkor vezették be a szükségállapotot, s így mi sem volt természetesebb, mint hogy ennek megfelelően alakítsam át a szövegemet. Senkinek nincs joga csupán a hatás kedvéért néhány perc alatt félresöpörni mindazt, amin a politikusok sokszor évekig dolgoznak átgondolt diplomáciával. Ezen a két alkalmon kívül mindig arról beszéltem, amiről eredetileg is akartam.

— Most mondhatná bárki: persze, így könnyű bátornak lenni, amikor az ember már megteremtette az egzisztenciáját és nem is akármilyet. Vagy esetleg éppen ez az átgondolt szókimondás hozta meg a sikert? Egyáltalán, mi kellett ahhoz, hogy egy ilyen, sok mindennel próbálkozó, egyetlen skatulyába bele nem dugható egyéniség kínálata és a társadalmi igények éppen összetalálkozzanak?

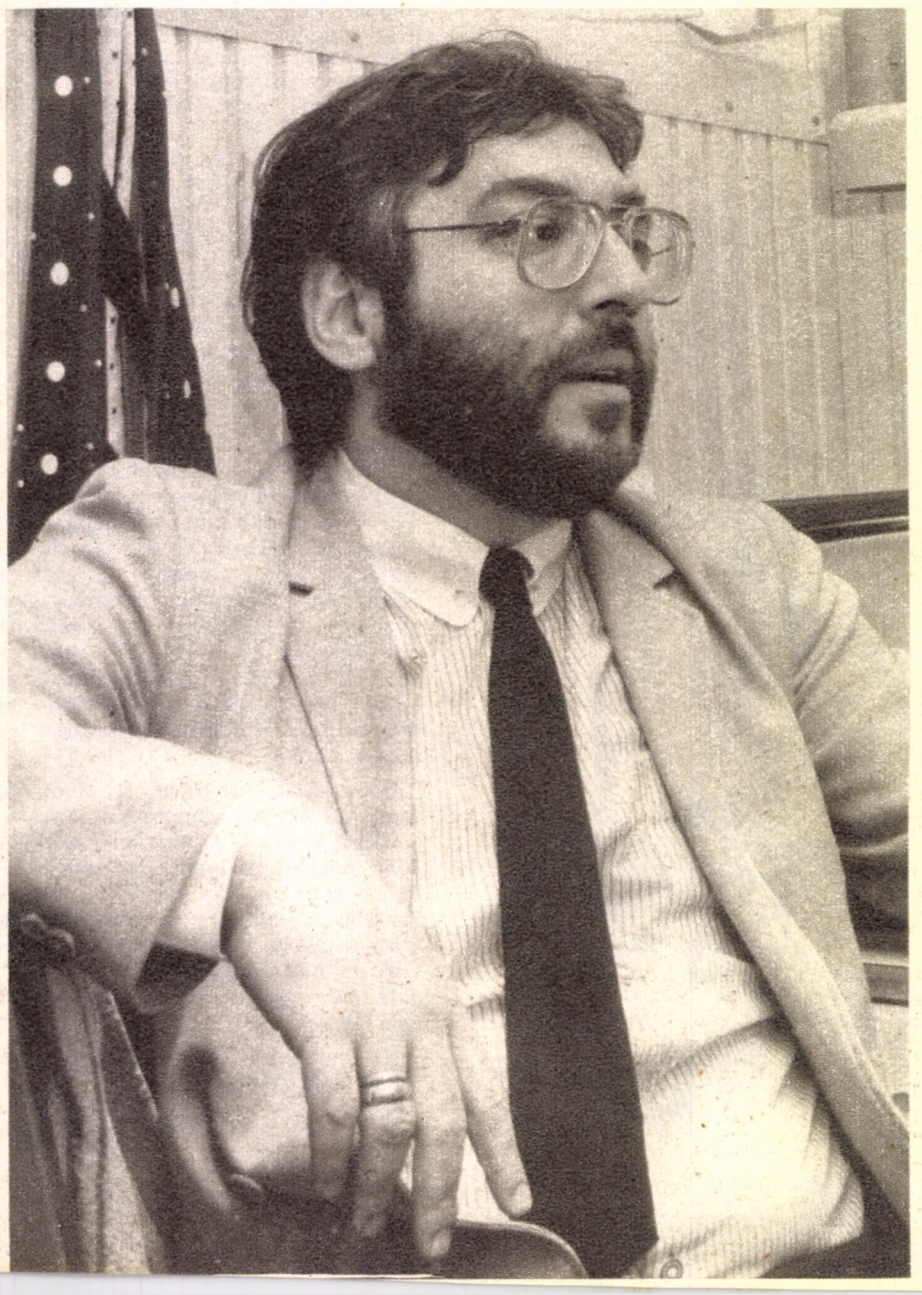

— Nem tudom. Csinálni kell! Hogy sok mindennel foglalkozom, az csak Magyarországon szúr szemet. Már egy lépéssel határainkon túl, akár keletre, akár nyugatra megyünk is, a világ legtermészetesebb dolga, hogy egy színházi ember ír, rendez, játszik, konferál vagy uram bocsá' díszletet tervez. Én sokfélét csináltam és csinálok, de sohasem mentem sehova könyörögni vagy ajánlgatni magamat. Volt olyan időszaka életemnek, amikor megélhetési gondjaim voltak, de ekkor *Marton Frigyes*, a mai magyar kabaré „atyamestere” felfigyelt rám és menedzselni kezdett. Egyszerűen „megcsinált”, kipofozta belőlem a sikert, ahogy „a nagykönyvben meg van írva”!

— És hogyan lehet megtartani a sikert, ezt a borzasztóan törékeny valamit, amiről talán beszélni sem szabadna...

— Azt hiszem, semmiképpen sem szabad kizárólagosan a „sikerben maradásra” koncentrálni. Salinger egyik könyvében van egy nagyon találó mondás, aminek a lényege az, hogy görcsösen, rettenetesen „akarva” sohasem szabad célozni. Ha az ember lőni akar, nagyon meg kell tanulnia célozni, úgy, hogy az már egészen könnyedén, szinte odafigyelés nélkül is menjen!

— Mi történne, ha egyszer úgy hozná a sors, hogy nem léphetne többé színpadra?

— Nem esnék kétségbe, hiszen nem azért élek, hogy mindenképpen a „színen legyek”, hanem, hogy bármilyen tevékenységem — konferálás, írás, rendezés — segítse az emberségemet. Akkor sem voltam boldogtalan, amikor sokáig nem játszottam, és akkor sem, amikor kaposvári színész koromban olyan szegény voltam, hogy félhónapokon át csak vajaskenyeret ettem. A világnézetemet nem befolyásolta, és ma sem befolyásolja

az úgynevezett sikertelenség, illetve az úgynevezett siker. Ugyanaz és ugyanúgy zaklat körülbelül tizenöt éve.

— *Például?*

— Például az, hogy a magyar színházi élet még mindig nem elég magától értetődően, nem elég öntörvényűen szerveződik. Hogy a merev társulati rendszer, a színészek minimális beleszólási joga miatt életek és pályák mennek tönkre, tehetségek kallódnak el, és tehetségtelenek működhetnek zavartalanul évekig, amíg végül is kiderül róluk, hogy tulajdonképpen alkalmatlanok a pályára. Csakhogy addig már igen komoly rombolást vittek véghez maguk körül. Az látnivaló, hogy a magyar kulturális vezetés lassan, de azért próbálja fellazítani a kereteket; sajnos eddig még nem sok sikerrel.

— *Tudna valami jó megoldást ajánlani?*

— Valószínűleg egyelőre utópia, amit mondok, de úgy vélem, legjobb lenne, ha csak *két állandó* színházi társulat létezne: az Operaházé és a Nemzetié. Ezenkívül csak épületeket képzelek, amelyeket meghatározott előadásszámban produkciók pályázhatnának meg. Ez az úgynevezett staggione-rendszer. Nem új dolog. Így friss vérkeringés indulhatna meg, mozgás kezdődne, szétválnának, akik eddig kényszerű módon össze voltak zárva de képtelenek voltak együtt dolgozni, és társulnának azok, akiknek hasonlóak az elképzeléseik a színházról, a világról. A produkciók önmagukat tartanák el, s a siker volna a legfontosabb mérce és bizonyíték. Az igazán értékes produkciók — bármilyen műfajt képviseljenek is — egészen biztosan megtalálnák a maguk közönségét. Persze ma is vannak már ilyen mozgások és kísérletek, de ezek jobbára csak üzleti vállalkozások, nem egy-egy határozott művészi koncepció köré csoportosulnak.

— *És ebben az elképzelt nagy átrendeződésben hogyan találná meg a helyét? Nem fél, hogy elsüllyedne a hullámverésben?*

— Ha úgy lenne, megérdemelném! Félni csakis egytől félek. Attól, hogy a gyerekeim nem lehetnek boldogok, mert egy olyan korban jöttek a világra, amely esetleg fenyegetettséget, veszélyt tartogat a számukra.

— *Ezzel ismét visszakanyarodtunk a politikához...*

— Igen. Azt hiszem, mindannyiunk életét beárnyékolja az aggodalom a mai világpolitikai helyzet miatt. Ezért is tartom olyan fontosnak, hogy amikor csak lehet — például egy-egy szilveszteri konferanszomban, amit sok millió magyar hallgat — a realitások mellett derűt, reményt és valami kis harmóniát sugalljak.

— *Ez nem jelenti azt, hogy az élesen fogalmazó, bátran politizáló Verebes az évek múltával hajlamosabb lett a kompromisszumokra?*

— Nem hiszem. De azért negyven felé az embernek át kell alakulnia „fenegyerekből" „fenefelnőtté". Hogy a bajait akkor, ott és úgy mondja el, amikor, ahol és ahogy azzal épít, és nem rombol.

Székely Anna

Sárközy György felvételei

Mocsok a brillen

„A gyémánt — örök" hirdetik az ékszerkereskedők világszerte. *„A gyémánt — halál"* — vonhatjuk le a következtetést számos krimiből. *„A gyémánt — politika"* — tehetjük hozzá. Az volt századokon át: Afrika gyarmatosításának egyik fontos motívuma. Napjainkban fogalmazhatunk úgy: *„A gyémánt — élet"* — ha a függetlenné vált országok arra fordítják, ami a legfontosabb: árából vizet fakasztanak, az éghajlati viszontagságokat eltűrő növényeket vetnek és aratnak, állatokat nevelnek-tenyésztenek, fényt visznek a sötétségbe. Ha a gyémánt ára annak jut, aki jól sáfárkodik vele. És ha nem?

Március közepén a portugál *El Globo* című lap arról írt, hogy az angolai kormány ellen harcoló UNITA ellenforradalmár fegyveres banda rendszeresen nyugatra csempészi a lopott-rablott gyémántot, az ország második legfontosabb valutabevételi forrását. A portugál gyémántpiac árain például már jó előre érződik egy-egy nagyobb szállítmány érkezése. Az UNITA részben az így szerzett jövedelmekből fedezi a lázadás költségeit.

Hogyan jut a gyémánthoz? Nos, február végén egy UNITA-osztag tagjai fegyveres támadást intéztek Cafunfo bányatelepülés ellen, s drágaköveken túl túszokat is vittek magukkal, hogy üldözőiket zsarolhassák. Így raboltak tavaly csehszlovák, a minap bolgár szakembereket.

Dundo városka Angola északi, Zaire-ral határos szélén fekszik, és szintén gyémántbányájáról nevezetes. Voltaképp tágas bungalókkal beépített nagyobb tisztás a bozótos közepén. Álmos, koloniális stílusban épült kisváros — a földje azonban gyémántkarátok millióit rejti.

A londoni *The Times* munkatársát az a jelentés csalogatta oda, miszerint Angola kormánya milliárdoktól esik el évente azok miatt a csiszolatlan kövek miatt, amelyeket a helyszínen egyenként ellopnak, s elrejtenek, vagy tömegesen kicsempésznek. A tettes, vagy a mögötte álló erő az esetek legnagyobb részében az UNITA és *Jonas Savimbi*, a jelentős fegyveres erővel is rendelkező szervezet bandavezére.

A helyszínről küldött beszámoló nem vitatja azt az állítást, hogy az UNITA bázisai, az általuk ellenőrzött terület Angola déli részén van, a Namíbiával határos vidéken, hiszen ez tette lehetővé egy évtizeden át, hogy igénybe vehette Dél-Afrika sokoldalú, közte fegyveres és katonai támogatását. De a mozgékony UNITA-egységek át-átcsapnak északibb vidékekre is.

Miután a nép az MPLA vezetésével kiharcolta függetlenségét, az angolai gyémántbányákat államosították. Az újonnan létrehozott gyémántbánya-társaságnak, a *Diamangnak* a részvény-többsége — 77,21 százaléka — az angolai állam kezében van. A részben dél-afrikai, részben londoni székhelyű *De Beers* cég a részvényeknek csupán az 1,6 százalékát birtokolja. A De Beer azonban része *Henry Oppenheimer* világbirodalmának, amely gyémántban, aranyban és más nemesfémekben, meg értékes ásványi nyersanyagokban a világon szinte verhetetlen.

A gyémántbánya képzett szakemberei között sok a betelepült európai, a brit és a portugál. 1912 óta foglalkoznak itt gyémántbányászattal. A gyarmatosítók idején, az 1975-öt megelőző években, évente kétmillió karátot termeltek ki egész Angolában, aminek jelentős részét ez az északi mező adta. Ma azonban az angolai kormány mindössze félmillió karátnyi gyémánt ellenértékéhez jut. A kormány szinte hadjáratot szervez a tömegessé vált lopás-csempészés megakadályozására, büntetésére. Egyelőre kevés sikerrel: az isten háta mögötti bányavidék lakói már egy pár cipőért is odaadnak egy-egy követ, s ha egy bányászt motorbiciklin látni — biztos, hogy gyémántkőért cserélte. És az már, helyi szemmel nézve, igen jó árnak számít.

A csiszolatlan, drágakőnek alkalmas kövek szinte teljes bizonyossággal a hollandiai Amszterdamban, a gyémántcsiszolók utcájában kötnek ki — ahol ismét csak De Beers, az Oppenheimer a császár. A brillcsiszolót nem kötelezik arra, hogy kinyomozza: honnan és milyen módon tették meg az utat a vagyont érő kavicsok.

Angola ipari minisztere, *Alberto Bento Ribeiro* szerint az ország csupán az utóbbi másfél év alatt százmillió dollár jövedelemtől esett el. Hogy ezen a helyzeten változtassanak, a kormány két irányban is tesz. És természetesen emiatt is igyekszik kiiktatni, ártalmatlanná tenni az olyan szervezett fegyveres rablóbandák tevékenységét, mint amilyen a szakadár UNITA, amely a törvényes kormány gyengítésének egyik hatásos módját épp a *gyémántrablásban* vélte megtalálni.

M. S. E.

Erdeiek

A Vértes- és a Gerecse-hegység gondozója a Vértesi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság. Az országban az első négy-öt közé tartozik. Főmérnökével, *Henzer Antallal* felkerestük néhány üzemegységüket.

Ki gondolná, hogy a már messziről füstölgő oroszlányi kémények közelében — a Vértes északi közepén — *hatezer hektár erdő* húzódik. Az üzemegység vezetője, *Mórocz Gyula* a kapuban vár.

A terepre nem indulhatunk addig, amíg finom boros-hársfateával nem vértez fel minket a hideg ellen.

A terepjáró jól bírja az emelkedőket, az erdei bekötő utakat. Az idő is kegyes hozzánk: a nap szikráztatja a fák ágain megült havat, s a tiszta időben messzire ellátni.

— A miénk a legszebb birodalom — mondja büszkén Mórocz Gyula —, ide tartozik többek között *Várgesztes, Vértesszentkereszt, Villány vára* és *Majk-puszta.*

A faszénégető boksákhoz igyekszünk.

— A faszén nagy része nyugati *exportra* megy, de szállítunk a Bőrgyárnak, a móri Csőgyárnak, a Csepeli Vas- és Fémműveknek is. Sok helyen használják *kovácsszénnek.* A gyenge minőségű tűzifát így fel tudjuk használni. Mintegy hatszáz tonna faszenet állítunk elő.

— *Hányan dolgoznak az oroszlányi erdészetben?*

— Állandó létszámunk száz fő, de bajban lennénk a nyugdíjasok nélkül. Egy részük saját nyugdíjasunk, de sok bányászunk is van — ők az erdőművelési munkában vesznek részt.

A fakitermelőkhöz igyekszünk. Útközben letarolt területeket látok.

— *Sokan háborognak a kivágott fák láttán, joggal féltve erdeinket.*

— Jó, hogy ezt szóba hozta, mert legalább a nyilvánosság előtt mondhatom el a véleményemet. Valóban vágunk ki fákat, az *elöregedetteket* vagy a *haszontalanokat,* de helyettük telepítünk is. Hiszen: „ha a nagyapa nem ültet diófát, az unokák nem esznek diót." Ez ránk is vonatkozik.

Már messziről hallani a fűrészeket. A telepre érünk. Bekukkantok a lakókocsiba: egyszerű a berendezés, de minden van, ami kell. Ez a melegedő és az ebédlő. Mórocz Gyula bemutatja a kézi motorfűrésszel dolgozó brigádot. Náluk nem kis gondot jelent a fűrész okozta *vibrációs* ártalom. Egy bizonyos idő után megvastagodnak az érfalak, a vérellátás nem megfelelő.

— Ez ellen úgy védekezünk — magyarázza kísérőm —, hogy a műszakon belül maximáltuk azt az időt, amit a gépen dolgozhatnak. A gépeket műszerrel ellenőrizzük, az embereket pedig rendszeresen küldjük orvosi vizsgálatra.

— Ne gondolja, hogy a beteg embereket sorsukra hagyjuk — szólal meg a főmérnök. — *Pusztavámon* megkezdtük egy rehabilitációs üzem kialakítását, ahol más szakmára képezzük át őket, és természetesen munkát is biztosítunk számukra.

Az öttagú szocialista brigád egy

traktorral és három fűrésszel dolgozik.

— A fa döntésétől a feldolgozásáig, mindent mi csinálunk — kezdi a várgesztesi *Rösszer József*. — Nézze végig.

— *Mióta dolgoznak itt?*

— Tíz éve — mondja az egyik bajuszos fiatalember. — Váltjuk egymást a különböző munkafázisokban, így a gépen kevés időt kell töltenünk. Szerencsére.

— *Honnan járnak ki az erdőre?*

— Autóbusszal hozzák ki az embereket a környező falvakból — magyarázza a brigádvezető, *Hartdégen Ferenc*. — Az étkeztetést is megoldottuk konzervekkel.

Pusztavámra érve, míves faragású székely kapu előtt állunk meg. Beljebb, a szépen helyreállított *Haggenmacher-Dréher* kastély áll az erdészet irodáival. A vadászkastélyt központi fűtéssel, hideg-meleg vízzel felszerelve építették. Kovácsolt vasalású tölgyfa ajtók vezetnek a szobákba, ahol a régi kandallókban ropog a tűz. Körül üljük az asztalt: Henzer Antal, a Komárom megyei MTESZ szervezet ügyvezető titkára, *Klinger Lőrinc*, valamint a pusztavámi erdészet műszakgépészeti üzemvezetője, *Szlávik Károly* és *Unger János* gépszerelő. Az ő újításaiért vagyunk most itt, ő a legfontosabb ember közöttünk.

A pusztavámi erdészet a legnagyobb egység, *Csókakőtől Kisbérig 12 ezer hektáron fekszik*. Az erdőnevelésen, művelésen, fakitermelésen kívül évente 60—70 ezer köbméter parkettát gyártanak.

Az újítók és munkahelyük közötti pereskedéseket ismerve némi kétkedéssel fogadtam a Klinger Lőrinctől kapott előzetes, nagyon is pozitív információkat.

Szlávik Károly és Unger János összenéznek és nevetnek.

— Itt csapatmunka folyik — mondja Unger. — Az erdészek, a mérnökök tanácsai alapján készülnek ezek az újítások. Mindenki megvalósíthatja elképzeléseit.

— A gondunk csak az, hogy jelenleg egy kis műhelyben kell kivitelezni az új konstrukciókat — szól közbe Szlávik.

— Ezen segít majd az épülő korszerű rehabilitációs üzemünk — jegyzi meg Henzer Antal —, és akkor a találmányokat helyben gyárthatjuk. Mindenki kedvére kísérletezhet, természetesen a napi munkája mellett.

Szlávik Károly: — Az építkezéstől a kivitelezésig mindent mi intézünk, a pénzzel is önállóan gazdálkodunk. Nagyon remélem, hogy 1984 második felére üzembe helyezhetjük a gépeket.

— *Miről van szó?*

— A „VLP 1", azaz Vértesi láncos pásztakészítő gép már szabadalom. Működése a centrifugális erőre épül. A facsemete ültetése előtt biztosítja a talaj természetes felújítását. Kitisztítja a felületet, megszaggatja a talajt, magágyat készít, gyomtalanít és trágyáz. Segítségével az erdősítést géppel tudják végezni. Pusztavámon öt géppel dolgoznak, országos lett az érdeklődés irántuk.

Unger Jánostól a Vértesi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság vette meg a szabadalmat, de gyártásához hiányoztak a feltételek, ezért a Gépgyártó Vállalattal kötöttek szerződést. Ők egy másik üzemnek adták át. Itt módosítottak az eredeti konstrukción, mire az így forgalomba került gépek csalódást okoztak. A Pilisi Parkerdő Gazdaság visegrádi gépbemutatóján — ahol minden erdőgazdaság, szakiskola, egyetem képviseltette magát — a pusztavámiak mindkét gépüket bemutatták. A szakemberek itt láthatták a különbséget a saját gyártású és a máshol készült gépek között.

A második gépet — a tányérozót — Unger János *Kubinyi Balázs műszaki vezetővel közösen* konstruálta. Ez abban különbözik az eddigiektől, hogy *merev késsel* dolgozik. Eddig emberi kézzel kellett a csemetepótlásokat beültetni. A gép tányérokat készít, lyukat fúr a csemetéknek (ha nem szükséges, adapter állítja le). Jobbra is, balra is tud „nyúlni".

Kimegyünk a helyszínre. Mindkét gép munkakészen áll. Megindul a „VLP 1"; forog, tisztul a föld utána, Aztán jön a másik. Tányérja vízszintes síkban mozog, a tárcsák legördülnek, így sziklás, bozótos területen is használható.

— Mindkét erdőművelő gép a kézi munkaerőt pótolja — mondja Szlávik Károly. — Óriási jelentőségű, hiszen mindenhol munkaerőhiány van. Emellett a teljesítmény is fokozható, mindezt igen olcsón — a „VLP 1" 25 ezer forint — és alkatrészgondok sem lesznek.

A főmérnök eddig a gépvezetőkkel beszélgetett, de most közbeszól: — Nem több milliós eszközökre van szükség, hanem okos ötletekre, mint amilyenek ezek is.

A Pusztavám-Sikárosi Fűrészüzem irodái az ország első munkásszállójában kaptak helyet. *Trischberger Róbert* telepvezető magyarázza:

— Évente 28—30 ezer köbméter farönköt dolgozunk fel. A legnagyobb mennyiségű deszkát — hét-kilencezer köbmétert — a bányáknak szállítjuk, bélelőanyagnak. A tölgy, cser, és a kevés kőris fűrészárut bútorgyáraknak, készletező vállalatoknak, erdészeteknek adjuk. Az évi öt-hatezer köbméter negyedrésze nyugati export.

Csákvárra érünk. Az út gyönyörű park előtt halad, feltűnik a 18. század végi klasszicista Eszterházy-kastély (most szanatórium), a katedrálisnak is beillő katolikus barokk templom. Az erdészet műszaki vezetője, *Németh János*, lovagló ruhában jön elénk.

— Két éve foglalkozunk igásló-tenyésztéssel. Hathónapos sodrott csikókat nevelünk kétéves korukig, utána a fakitermelésben alkalmazzák őket.

Az istállókhoz vezető út a 35 hektáros parkon halad át. Szeretnék eredeti formájában visszaállítani. A kastély parkját is ők kezelik, és az erdészeti lakások karbantartását saját kőműveseik végzik (ez is örökség). Most 12 csikó és 23 válogatottan szép ló a lakója. Nem lehetne jobb őrük, mint a fél évszázada, 1934 óta lovakkal foglalkozó Rosta József, az erdészet nyugdíjasa.

A *vérteskozmai* erdészházban fejezzük be látogatásunkat. Besötétedett. Az útról mintha egy mesekönyv lapjai elevenednének meg: fényeivel feltűnik a tündéri szépségű falucska. Mindössze négy-öt család lakja állandóan. És a fák — megszámlálhatatlan sokaságban.

Zika Klára

Fotók: Erdélyi Balázs